

Innhold

Sosiale indikatorer 1980-2003: Blir litt vanskelige tider snart litt bedre?	2
Befolkning	5
Helse	11
Pleie- og omsorgstjenester	20
Utdanning.....	25
Arbeid	27
Inntekt og forbruk.....	32
Sosial trygghet	39
Bolig, omgivelser og miljø	46
Fritid og kultur	49
Kriminalitet.....	53
Sosial og politisk deltaking	57
Sosiale indikatorer	61

Samfunnsspeilet

4/2003 – 17. årgang

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Dag Ellingsen (dae@ssb.no) (red.), Lars Østby (los@ssb.no) (gjesteredaktør), Maria Høstmark, Mads Ivar Kirkeberg, Trude Lappegård, Berit Otnes, Jorunn Ramm og Torbjørn A. Tjernsberg.

Redigering: Liv Hansen, Anne Skarateppen og Kirsten Aanerud.

Design: Siri E. Boquist.

Foto: Omslag: Superstock/GV-Press, Artikler: Ingram/Stockbyte

Trykk: Gan Grafisk. Priser: Pr. år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Internett: <http://www.ssb.no/>

ISSN 0801-7603. ISBN 82-537-6427-8. Trykt versjon. ISBN 82-537-6428-6 Elektronisk versjon.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Blir litt vanskelige tider snart litt bedre?

Norge har gjennom det meste av 1990-tallet opplevd en periode med økende sysselsetting, synkende arbeidsledighet og en gjennomgående bedring av mange levekårsindikatorer for store grupper, men ingen trær vokser inn i himmelen. Arbeidsmarkedet er blitt strammere de siste årene, men fortsatt er sysselsettingen høy og arbeidsledigheten lav med europeisk målestokk. Flere økonomiske indikatorer underbygger bildet av stagnasjon, og flere tegn i denne oversikten over sosial utvikling tyder på at nedgangen har fått en viss virkning på levekårene. Hensynet blant annet til å bedre industriens konkurransevne og den stagnerende innenlands etterspørselen har gitt oss et historisk lavt rentenivå utover i 2003.

Flere sysselsatte enn noen gang

Tallet på sysselsatte er likevel høyere i 2002 enn noen gang før, men arbeidsledigheten er høyere enn for to år siden, selv om vi ligger svært lavt i en europeisk sammenligning. Nedgangen i industrisysselsettingen har lenge vært betydelig, men oppgangen i helse- og sosialtjenester har vært langt større. Det siste året har det vært nedgang i sysselsettingen også i undervisning og i IKT. Mangelen på arbeidskraft, særlig i det lange løp, oppfattes som et viktig problem. Økningen i sykefraværet og i antall uførepensjonister og nedgangen i pensjonsalder er problematisk, både for samfunnsøkonomien og mange enkeltpersoner. Det forberedes tiltak for å bedre tilgangen på arbeidskraft, blant annet pensjonsreformer og økt import av arbeidskraft. Økningen i arbeidsledighet kan like gjerne være knyttet til omlegging og økende spesialisering i arbeidsmarkedet som til nedgang i behovet for arbeidskraft. Det er særlig blant kvinner at sysselsettingen har økt, men andelen som arbeider deltid er fortsatt mye større blant dem enn blant menn. Det synes som om arbeidsmarkedet er i ferd med å bli mer krevende, med økende sykefravær, flere arbeidsledige (særlig blant unge), oppgang i andel langtidsledige, flere uføre og fortsatt synkende pensjonsalder i mange grupper.

Artikkelen er en revidering av tilsvarende artikler i Samfunnsspeilet nr. 4/1994-2002. Forfatterne arbeider i Statistisk sentralbyrå, ved Seksjon for levekårsstatistikk, Seksjon for helsestatistikk, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk og Seksjon for demografi- og levekårsforskning.

Befolkningsutviklingen er kommentert av førstekonsulent Ute Amlø, rådgiver Jorunn Ramm har skrevet om helse, førstekonsulentene Dag Abrahamsen om omsorg, Astri Halsan Høiskar om utdanning, prosjektleder Kristoffer Vetvik har skrevet om arbeidsmarked, seniorrådgiver Jon Epland om inntekt, rådgiver Eiliv Mørk om forbruk, statistikkrådgiver Odd Vaage om kulturbruk, seksjonsleder Berit Otnes om trygd, førstekonsulent Kirsti Gaasø om sosialhjelp, rådgiver Arne Andersen om bolig, prosjektleder Reid Jone Stene om kriminalitet, og endelig forsker Anders Barstad om sosial og politisk deltaking. Indikatorene er tilrettelagt av konsulent Liv Hansen, og forsker Lars Østby har redigert teksten og skrevet innledningen.

– men også flere uføre og med sosialhjelp

Antallet alderspensjonister bestemmes av befolkningsutviklingen, og øker ikke så lenge de rekrutteres fra de små fødselskullene fra mellomkrigstiden. Fordi de har høyere levealder, er det flere kvinner enn menn blant pensjonistene. Halvparten av kvinnene er minstepensjonister, mot en av ni menn. I tillegg til vel 600 000 alderspensjonister er det nesten 300 000 uføretrygdede. Dette tallet øker. Arbeidsledigheten øker også, og bare tre av fem arbeidsledige mottok dagpenger i 2002. Antallet mottakere av sosialhjelp sank gjennom 1990-tallet, og utgiftene ble litt redusert. Antallet har økt igjen under oppgangen i arbeidsledighet. Sosialhjelpen øker i betydning for dem som mottar den. Det er særlig mange barn som lever i husholdninger som mottar sosialhjelp, og hjelpen har stor betydning for ikke-vestlige innvandrere.

Høy befolkningsvekst, men foreløpig ikke flere gamle

Norge har lenge hatt høyt barnetall per kvinne i forhold til resten av Europa. Denne forskjellen reduseres noe både fordi fødselstallet i Norge er blitt litt lavere og fordi det har vært oppgang i enkelte andre land. I tillegg bidrar synkende antall kvinner i fødedyktig alder til nedgang i tallet på fødte. Husholdningsstørrelsen har også gått ned, blant annet fordi flere lever alene, men nedgangen er langsommere enn tidligere. Levealderen øker som i de siste tiårene, men forventet levealder for kvinner i Norge ligger nå litt under det vest-europeiske gjennomsnittet, mens den lå to år over for 20 år siden. Sentraliseringen av befolkningen fortsetter. I tillegg til flyttingene, skyldes dette også at det nå fødes relativt flere barn i sentrale strøk enn i utkantene. Konjunkturedgangen har så langt ikke ført til særlig reduksjon i sentraliseringen, men antallet som flytter har sunket. Norge har høyere befolkningsvekst enn de fleste europeiske land, av flere grunner. Vi har relativt få gamle, og sammen med ganske høy fruktbarhet får vi relativt stort fødselsoverskudd, og vi har hatt en nettoinnvandring fra utlandet som også er ganske stor, særlig i 2002.

Flere kvinner enn menn med høyere utdanning

Som i det meste av etterkrigstiden tar ungdom, og særlig unge kvinner, i stadig større grad høyere utdanning. Dette bidrar sakte, men sikkert til at hele befolkningens utdanningsnivå øker. Nå er det flere kvinner enn menn med høyere utdanning. Antall personer under utdanning har nå passert 1 million, og det er snart like mange med universitets- og høgskoleutdanning som med bare grunnskoleutdanning. Oppgangen i søkningen til høyere utdanning kan også ha sammenheng med økende arbeidsledighet. Målet om full barnehagedekning ligger nærmere, i hvert fall i småbarnsalderen hvor 80 prosent av barn mellom tre og fem år har barnehageplass. Blant ett til to-åringer er dekningsgraden 40 prosent. Fra år til annet har det vært en synkende andel som benytter seg av kontantstøtten.

– og mange av dem leser bøker

Det skjer små endringer fra år til annet i de fleste sidene ved vår livsstil og levekår. I et noe lenger perspektiv er det dog mulig å se noen endringer. Det er færre som en vanlig dag lytter på radio eller leser aviser, men det er noe flere som ser på TV, og de gjør det i gjennomsnitt noe lenger per dag. Økningen i antallet TV-kanaler motsvares likevel ikke av oppgangen i seertall eller tid tilbrakt foran TV-en. Det er for tiden en økning i deltakelse i kulturtilbud som kino, teater, konserter og lignende. Det leses igjen flere bøker, og som ved alle kulturelle aktiviteter, er dette mye vanligere blant kvinner enn blant menn. Den kulturelle egenaktiviteten synker fortsatt.

Fattigdom – verre andre steder

Inntektene har forbedret seg markert gjennom 1990-tallet, og særlig i siste halvdel av tiåret, til og med år 2000. For året 2001 er det registrert en svak nedgang i husholdningenes inntekter, mest blant høyinntektsgruppene slik at ulikheten er blitt mindre. Dette skyldes kraftig redusert aksjeutbytte, og henger mer sammen med regelendringer enn med en egentlig utjevning av forskjellene. Forbruket har fortsatt å endre karakter, mest hos enslige: Innkjøp av matvarer utgjør en synkende andel av de totale utgiftene, mens transport (les kjøp og bruk av bil) og bolig betyr mer. Velstanden manifesterer seg for mange i gode, moderne boliger med høy standard og god plass. I de siste ti år sett under ett, har vi nok hatt en viss økning i den økonomiske ulikheten. Mye av dette kan knyttes til at de rikeste tjener mer, blant annet

fordi bankinnskudd, verdipapirer og lignende samles på færre hender. Andelen som med vanlige internasjonale definisjoner lever i inntektsfattigdom, har ikke økt, og ligger svært lavt i internasjonale sammenligninger.

Fortsatt sterk nedgang i dødelighet av hjerte-karsykdommer

Utviklingen i helse- og omsorgssektoren har både positive og negative tendenser. Levealderen øker fortsatt, særlig fordi nedgangen i hjerte-karrelatert dødelighet lenge har vært betydelig. Selv om det er en oppgang i andelen som opplever lettere helseplager, er det bedring i befolkningens egen-vurderte helsetilstand. Det er økning i muskel- og skjelettsykdommer, og i lungesykdommer. Det har de siste par årene vært store organisatoriske endringer i helse- og omsorgssektoren. Etter fastlegereformen sier 98 prosent av befolkningen at de har en fast lege. Staten tok over ansvaret for sykehussektoren i 2002. Innen pleie- og omsorgstjenester er det en betydelig overføring fra tjenester i institusjon til tjenester i hjemmet. Det har vært en sterk økning i offentlige og private utgifter til helseformål, uten at bedringen i helsetilstanden har vært like klar.

– men kriminaliteten øker

Alkoholforbruket har økt i de gode tidene, og ungdommen bruker oftere illegale rusmidler. Halvannen prosent av alle 18-20-åringer ble tatt av politiet for å ha hatt befatning med narkotika i 2002. Den registrerte kriminaliteten har økt i de siste årene, slik den har gjort i nesten hele etterkrigstiden. Økningen i grove ran er kanskje den mest alarmerende. Noe av kriminalitetsøkningen kan etter all sannsynlighet føres tilbake til økende ressurser hos politiet, særlig gjelder dette den markerte økningen i narkotikalovbrudd. Andre deler av økningen i den registrerte kriminaliteten kan skyldes at vi nå lettere går til anmeldelser. Det har skjedd en klar nedgang i antallet grove tyverier i siste halvdel av 1990-årene. Gjennom media kan det synes som om det også er en drapsbølge i landet. I 2002 ble det anmeldt 53 drap og 71 drapsforsøk, noe over gjennomsnittet for de siste ti årene. Voldsutøvelse er ikke et typisk storbyfenomen, og det er mange kommuner som har relativt flere voldsutøvere enn Oslo.

Enkelte sider ved samfunnets eller enkeltindividenes måte å organisere seg på kan slå ut i våre indikatorer uten at den underliggende virkeligheten forandrer seg like sterkt. For eksempel er andelen barn født utenfor ekteskap vokst fra 5 til 50 prosent siden 1960-tallet. Det store flertallet fødes likevel av foreldre som bor sammen, slik at dette prosenttallet sier lite om andelen som vokser opp med en enslig mor. Mange bedrifter skiller ut tjenester som renhold eller regnskap i egne foretak, eller de leier inn slik tjenester. Dermed blir næringsfordelingen blant dem som arbeider endret, selv om de enkeltes oppgaver er de samme. Det blir færre sengeplasser i våre sykehus. Vi er ikke blitt mindre behandlingstrengende, og tallet på behandlede pasienter går opp fordi liggetidene blir kortere, og fordi flere får poliklinisk behandling. Slike endringer er ikke alltid like lette å få øye på i våre indikatorer.

Siden 1980 har det vært mange sider ved våre levekår som er bedret. Utviklingen har ikke vært entydig, og ikke like sterk for alle grupper. Den mest positive utviklingen var på 1980-tallet, på 1990-tallet har det vært langsommere bedring på noen områder, konsolidering på andre. De siste par årene har vært preget av økende arbeidsledighet og bekymring for økonomiske problemer. Enkelte av disse bekymringene kan nå synes å være på vei til å bli noe mindre.

Befolkning

Ved inngangen til 2003 var vel 4,5 millioner personer registrert bosatt i Norge. Folketallet økte i 2002 med over 28 000 personer. Unntatt årene 1998 og 1999 var dette den største økningen på 30 år. I løpet av 2002 var det stor nettoinnvandring til Norge – den nest største noensinne.

Sterk befolkningsvekst

I 2002 var befolkningsveksten i Norge på 0,62 prosent, som er den nest høyeste siden 1980. Bare i 1998 lå den litt høyere (0,63 prosent). Den høye veksten skyldes i stor grad innvandringen, da fruktbarheten fortsetter å synke svakt og dødeligheten ligger på et nokså stabilt nivå.

Fødselsoverskuddet i 2002 var, med 11 000, det laveste siden 1987. Uten innvandring ville økningen i folkemengden bare ha vært på 0,24 prosent.

Alderssammensetningen

Gjennom det siste hundreåret har dødeligheten sunket kraftig i de industrialiserte landene. Samtidig har fruktbarheten gått dramatisk ned. Som resultat har vi fått en markant endring i befolkningens aldersstruktur.

Den 1.1.2003 var drøyt en fjerdedel av befolkningen under 20 år (26 prosent). I løpet av de siste 30 årene har andelen personer under 20 år blitt redusert med snaut en femtedel. For 30 år siden utgjorde personer under 20 år knapt en tredjedel (32 prosent) av befolkningen. I 2003 var 6 av 10 mellom 20 og 66 år. En drøy femtedel (22 prosent) var mellom 45 og 66 år og 13 prosent var 67 år eller eldre. I 1973 sto personer 67 år og over for 11 prosent av befolkningen. Sammenlignet med 1973 har antall personer i denne aldersgruppen vokst med 33 prosent. For personer over 80 år har antallet blitt mer enn fordoblet i løpet av de siste 30 årene.

Færre fødte i 2002

Vel 55 400 barn så dagens lys i Norge i 2002. Det er 1 250 færre enn i 2001. Ikke siden 1987 har fødselstallet vært lavere. På 1990-tallet varierte tallet på levendefødte mellom 58 400 og 60 900. Sammenlignet med 1990, som var toppåret for fødsler siden 1980, har antall fødsler sunket med 9 prosent. At fødselstallene går ned, har blant annet sammenheng med at tallet på kvinner i fødedyktig alder synker og at mange kvinner utsetter første fødsel.

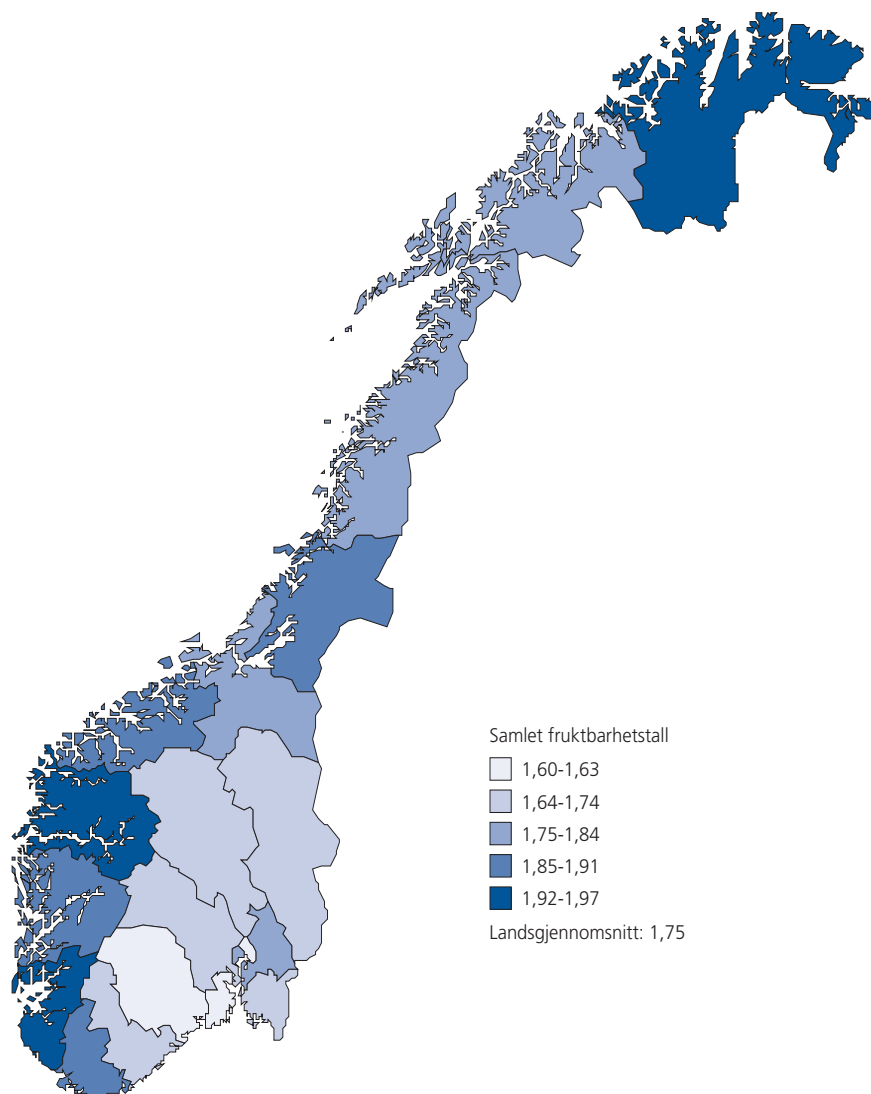
1,75 barn per kvinne

Samlet fruktbarhetstall i 2002 var 1,75 barn per kvinne, litt lavere enn i de to foregående årene. Dette tallet forteller hvor mange barn hver kvinne i gjennomsnitt vil føde dersom nivået for barnefødsler i 2002 kommer til å gjelde hele kvinnens fødedyktige alder. Det er for tidlig å si om nedgangen er en ny trend, eller om det skyldes tilfeldige svingninger. Det har vært en nedgang både i første-, andre- og senere fødsler, men nedgangen har vært størst blant tredje- og fjerdefødsle.

Kartet viser at det i hovedsak er kystfylkene fra Vest-Agder og nordover som har samlet fruktbarhetstall over landsgjennomsnittet, mens Aust-Agder og fylkene på Østlandet har samlet fruktbarhetstall under dette. Finnmark lå

Figur 1. Samlet fruktbarhetstall. Fylke

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

nest høyest i landet med 1,94, etter Sogn og Fjordane med 1,97 barn per kvinne. Det er store variasjoner i fruktbarheten også innenfor fylkene.

Fødselstallet i kommunene varierer sterkt fra år til år, og man bør derfor ikke ta utgangspunkt i tall for enkeltår. Gjennomsnittstall for fem år viser at kommuner med lav fruktbarhet hovedsakelig er innlandskommuner, mens kommuner med høy fruktbarhet finner vi hovedsakelig langs kysten fra Vest-Agder og hele veien nordover. Fem av de ti kommunene med høyest fruktbarhet finner vi i Nordland og Troms. De øvrige fem er små utkantkommuner fra Agder til Sør-Trøndelag. Kommuner med lav fruktbarhet er det spesielt mange av i Hedmark.

Vi føder senere

De som ble mødre for første gang i 2002, var i gjennomsnitt 27,7 år gamle, 0,2 år eldre enn året før. Alderen på førstegangsfødende har økt med 2,5 år i løpet av de siste 15 årene.

Gjennomsnittsalderen ved fødsel var 29,9 år for mødre og 32,8 år for fedre (uavhengig av barnets nummer). Også her ser vi at barna fødes på et stadig senere tidspunkt i livet. I 1987 var gjennomsnittsalderen for alle mødre 27,6 år.

I 2002 skjedde litt mindre enn halvparten av alle fødslele innenfor ekteskapet. Dette er en litt lavere andel enn året før. 42 prosent av dem som ble født hadde samboende foreldre og 9 prosent hadde en enslig mor. Av de førstefødte ble 65 prosent født av mødre som var samboere eller alene. Når barn nummer to kommer, er over halvparten av foreldrene gifte. Fra tredje barn og oppover er flertallet av foreldrene gifte.

Vi lever stadig lenger

Det døde vel 44 500 personer i 2002, omtrent som i 2001. Det døde noe flere kvinner enn menn. Antall døde per 1 000 personer har ligget rundt 10 siden 1996. Forventet levealder stiger fortsatt, samtidig som forskjellen i forventet levealder mellom kjønnene blir stadig mindre. I 2002 var den forventede levealderen for nyfødte jenter 81,52 år, mens den var 76,45 år for

nyfødte gutter – en forskjell på 5,1 år. Siden 1980 har den forventede levetiden for jenter økt med 2,3 år og for gutter med omtrent 4 år.

Fra 2001 til 2002 steg mennenes levealder med 0,24 år, mens den forble uendret for kvinnene. Man må tilbake til begynnelsen av 1960-tallet for å finne en mindre kjønnsforskjell i levealderen. Dette har blant annet sammenheng med mindre forskjeller mellom kvinner og menn i yrkesdeltaking og livsstil. Blant annet er det stadig færre menn som røyker, mens for kvinner er det liten endring.

Færre giftermål

Tallet på inngåtte ekteskap gikk klart ned fra 2000 til 2001. I 2001 giftet 23 000 par seg, dette er en nedgang på 2 400 sammenlignet med året før.

12 200 ekteskap ble inngått i Den norske kirke, 7 000 par giftet seg borgerlig og 400 valgte vigsel innenfor andre trossamfunn enn statskirken. Omfanget varierer, men det er en nedgang for alle typer ekteskapsinngåelser. Stadig flere ekteskap inngås i utlandet, i 2001 var tallet kommet opp i 3 400. Siden midten av 1980-tallet er antallet mer enn tredoblet.

Dersom giftermålmønsteret for 2001 varer ved, vil 39 prosent av alle menn og 34 prosent av alle kvinner aldri ha vært gift når de fyller 50 år. Dette er høyere enn før. Til sammenligning lå andelen i 1982 på 24 prosent for menn og 18 prosent for kvinner. Disse beregningene må sees i sammenheng med at flere velger samboerforhold som samlivsform, både i en periode og permanent.

Vi gifter oss senere

Andel kvinner og menn som giftet seg for første gang, gikk ned i så godt som samtlige aldersgrupper i 2001. De siste årene har den aldersbestemte giftermålsraten, det vil si andelen som gifter seg i en aldersgruppe sett i forhold til alle ikke-gifte i samme alder, stort sett gått nedover for de yngste.

Gjennomsnittsalderen stiger fortsatt sakte, men sikkert. Mens kvinnene som sto brud for første gang i 2001 i snitt var 29,3 år, var førstegangsbrudgomme 32,0 år. Sammenlignet med 1982 økte gjennomsnittsalderen for brudgommer med nesten 6 år og for brudene med drøye 5 år. For dem som giftet seg på nytt, økte gjennomsnittsalderen enda mer, for kvinner var den i 2001 42,8 år og for menn 46,4 år.

Samboerskap

Av alle par i Norge er rundt hvert femte (19 prosent) samboende. Høyest andel samboende finner vi i Finnmark hvor de utgjør mer enn en fjerdedel (27 prosent) av alle par, viser tall fra Folke- og bolig tellingen 2001. Men også i de andre nordnorske fylkene, samt Trøndelag, Oslo og Hedmark, bor det flere samboere enn gjennomsnittet for hele landet. Færrest samboere er det i Vest-Agder og Rogaland, hvor henholdsvis 12 og 14 prosent av alle parene er samboere.

Stadig flere skilles

Det årlige antall skilsmisser har vært i nesten kontinuerlig vekst gjennom de siste hundre år, bortsett fra en liten nedgang rundt 1950 og midt på 1990-tallet. I 2002 ble 10 500 ektepar skilt, omtrent like mange som året før. 16 200 ekteskap ble dessuten oppløst ved at den ene av ektefellene døde.

Ut fra skilsmissemønsteret i 2001 er det beregnet at 47,8 prosent av alle ekteskap kan ende i skilsmisse, en liten økning fra år 2000. Prosenten økte fra 9,5 i 1960 til 47,4 prosent i 1994. For årene 1995 til 1999 var prosentandelen lavere, mens den på nytt har økt de siste to årene.

Færre flytter

Fra 1992 til 2001 økte tallet på flyttinger mellom kommunene med rundt 18 prosent. Etterspørselen etter arbeidskraft var sterk i denne perioden og har bidratt til den økte mobiliteten. I 2002 ble det registrert 193 100 flyttinger mellom kommuner, en nedgangen på 5 prosent fra 2001. Siden 2000 har antall flyttinger mellom fylker gått ned, etter 8 år med oppgang. I 2002 flyttet 2,0 prosent fra ett fylke til et annet. Tallet på flyttinger mellom landsdeler har gått ned siden slutten av 1990-tallet, og slike langveis flyttinger er i forhold til folketallet færre enn noen gang etter 1960, med unntak av perioden 1990-1993.

Nedgang i antall flyttinger kan være uttrykk for begynnende nedgangstider og økende arbeidsledighet. Folk blir mer forsiktige og flytter derfor mindre på seg.

Ser vi bare på innenlandske flyttinger, var det Akershus og Østfold som hadde den største nettoinnflyttingen fra resten av landet. Nordland og Oslo tapte flest innbyggere til andre fylker. Utflyttingen fra Nord-Norge og innflyttingen til hovedstadsregionen var litt mindre enn de foregående årene. Tar vi med flyttingene fra utlandet fikk nesten alle fylker en positiv flyttebalanse, det vil si at flere flyttet inn enn ut. Unntakene var Nordland, Finnmark og Sogn og Fjordane, som til tross for innvandring fikk en negativ flyttebalanse. Samtlige fylker hadde imidlertid flere innvandrere enn utvandrere. En femtedel av all nettoinnvandring gikk til Oslo.

Flere innvandrere

Variasjonen i befolkningstilveksten i Norge de siste årene påvirkes særlig av endringene i flyttingene til og fra utlandet. Nordmenn og andre vesteuropeere flytter ofte for å arbeide eller ta utdanning i et annet land, mens de fra andre regioner ofte flytter til Norge på grunn av politiske eller økonomiske problemer i hjemlandet.

Vel 40 100 personer innvandret til Norge i 2002, mens drøyt 22 900 personer flyttet fra Norge. Nettoinnvandringen lå dermed på 17 200 personer. Dette er den nest høyeste nettoinnvandringen som Norge noensinne har sett. Den er ikke mye lavere enn i toppåret 1999 (19 000).

Utvandringsoverskuddet av norske statsborgere var på 1 300 personer, noe lavere enn året før (2 200). Innvandringsoverskuddet fra land i den tredje verden var på om lag 11 900 og dermed omtrent like høyt som året før, og utgjør 64 prosent av den totale nettoinnvandringen. Asiater er med 43 prosent den klart største gruppen i denne sammenheng.

På begynnelsen av 1980-tallet var nettoinnflyttingen til Norge nokså stabil på 4 000-5 000 personer årlig. Bare ett år etter 1970 har det vært nettoutflytting fra Norge, nemlig i 1989. Årsaken til dette var at mange flyttet til Sverige under den stigende arbeidsledigheten helt på slutten av 1980-tallet. Nettoinnflyttingen var liten i 1990 og har siden hatt en økende trend, men med store variasjoner fra år til år. Dette skyldes blant annet flykninger fra

I innvandrerbefolkningen inngår personer som enten selv har innvandret til Norge eller som er barn av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrerbefolkningen blir delt inn i gruppene førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk opphav og personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk opphav er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre.

det tidligere Jugoslavia og andre land, samt økonomiske forhold i Norge og våre naboland. Det var særlig stor nettoinnvandring i 1993, 1997-1999 og 2002.

Innvandrerbefolkningen

Ved inngangen til 2003 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge om lag 332 800 personer, som tilsvarer 7,3 prosent av folkemengden.

Siden 1980 har innvandrerbefolkningen blitt mer enn tredoblet. Mens det i 1980 bodde 95 200 innvandrere i Norge, lå tallet ved inngangen til 2003 på 332 800. Den største økningen finner vi blant personer fra den tredje verden (inkl. Tyrkia), som økte fra 22 400 i 1980 til 164 400 i 2003. Gruppen er nå mer enn seks ganger større enn i begynnelsen av 1980-tallet. Personer fra Øst-Europa har det også blitt atskillig flere av, fra 7 100 i 1980 til 49 700 i 2003, det vil si en sjudobling. Den eneste gruppen som har hatt en tilbakegang siden 1980, er personer fra Nord-Amerika og Oseania, fra 11 800 i 1980 til 9 200 ved inngangen til 2003.

Litt færre fikk norsk statsborgerskap

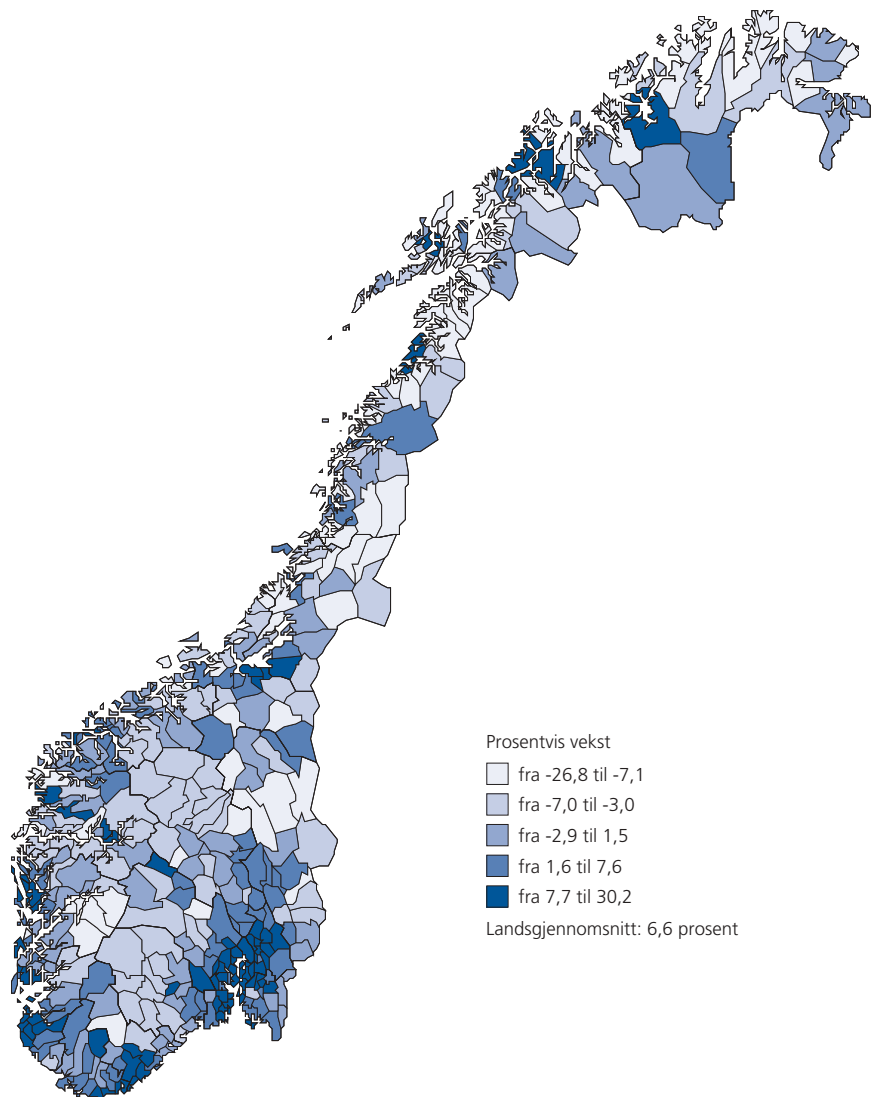
I perioden 1996-2000 var det om lag fire ganger så mange utlendinger som ble norske statsborgere som 1981-1985, men fra 2001 til 2002 var det en liten nedgang. Av de rundt 186 000 utenlandske statsborgere som var registrert i Norge per 1.1.2002, fikk vel 9 000 norsk statsborgerskap i løpet av 2002.

Av dem som fikk norsk statsborgerskap var det svært mange personer med ikke-vestlig bakgrunn (rundt 92 prosent). De største enkeltgruppene når det gjelder overgang til norsk statsborgerskap i 2002 er tidligere statsborgere fra Bosnia-Hercegovina (1 200), Pakistan (800), Jugoslavia (600), Somalia og Irak (500). Av de om lag 2 500 som skiftet statsborgerskap årlig omkring 1980, kom halvparten fra vestlige land.

Stor variasjon i befolkningsvekst i fylker og kommuner

To fylker hadde en reduksjon i folketallet fra året før: Nordland (-400) og Finnmark (-250). Folketallet økte mest i Akershus (5 900), Oslo (4 700) og Rogaland (3 800). Vekstfylkene hadde både stort

Figur 2. Befolkningsvekst i kommunene de siste ti årene

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

fødselsoverskudd og stor innflytting. Akershus hadde for eksempel et fødselsoverskudd på 2 300 personer og et samlet innflyttingsoverskudd på 3 600 personer, hvorav 1 300 kom fra utlandet. I Oslo ble det født 2 500 flere personer enn det døde, og 2 200 flere flyttet til byen enn ut av den. Rogaland hadde et fødselsoverskudd på 2 200 personer og et innflyttingsoverskudd på 1 500 personer, hvorav 1 000 kom fra utlandet.

Kartet viser at det ikke bare er kommuner i Sør-Norge som har hatt en økning i folketallet siden 1993. Også enkelte kommuner i Midt- og Nord-Norge kunne registrere en betydelig vekst. Gjerdrum i Akershus hadde den største veksten, fra 1993 økte folketallet med over 30 prosent. Rennesøy i Rogaland havnet på andre plass med en økning på nesten 26 prosent. På tredje plass havnet Fjell kommune i Hordaland der folketallet økte med 25 prosent. Også Førde i Sogn og Fjordane, Klæbu og Malvik i Sør-Trøndelag og Tromsø i Troms hadde en forholdsvis stor økning i folketallet de siste ti årene. Svært mange av kommunene med sterk vekst ligger i Akershus. Også mange av de andre ligger i en viss avstand fra de store byene og kan betegnes som sentrale kommuner. Nedgangskommunene er stort sett små. De som opplevde den største nedgangen har i tillegg gjerne lav sentralitet. Det dreier seg i stor grad om utkantkommuner, slik kartet viser. Blant de 50 kommunene med størst reduksjon i folketallet var det 47 kommuner som hadde færre enn 3 000 innbyggere i 2003.

Mindre husholdninger – flere bor alene

Per 3.11.2001 bodde 740 000 personer alene, det vil si 17 prosent av befolkningen. Av alle husholdninger utgjorde enpersonhusholdningene 38 prosent. I 1990 var denne andelen lavere, 34 prosent.

I 2003 besto en husholdning gjennomsnittlig av 2,3 personer, mot 2,4 i 1990 og 3,3 i 1960. Dette illustrerer den langsiktige trenden i retning av stadig mindre husholdninger.

Store husholdninger på Sørlandet og Vestlandet, små i byer og utkantkommuner

Selv om Oslo har hatt en liten tilbakegang i andelen av de minste husholdningene, har byen en klart større andel små husholdninger – og færre store – enn nesten alle andre deler av landet. Ved utgangen av 2001 hadde Oslo bare 1,9 personer per husholdning gjennomsnittlig. I den andre enden av skalaen ligger Rogaland og Sogn og Fjordane, med 2,5 personer per husholdning.

Store husholdninger finner vi først og fremst på Sørlandet og Vestlandet, og i kommuner som ligger i pendlingsområdet til de største byene. Blant de 47 kommunene med størst husholdninger, finner vi 42 på Sørlandet og Vestlandet.

Det er flest små husholdninger i sentrale bykommuner og i utkantstrøk. Dette har sammenheng med at en stor andel unge voksne foretrekker å bo i sentrale byområder, mens barnefamilier av ulike grunner foretrekker å bo utenfor byene. I de perifere strøkene er andelen gamle større enn andre steder, og dermed også en del enker og enkemenn. Dette er hovedgrunnen til de små husholdningene i en del utkantområder.

Helse

Som vi har sett i avsnittet om befolkningen, var den forventede levealderen i 2002 76,5 år for menn og 81,5 år for kvinner. Det er en økning på vel to år for menn og vel ett år for kvinner fra ti år tidligere. Dette er den høyeste levealderen som noen gang er registrert i Norge. Også andre indikatorer på helse viser en gunstig utvikling. Til tross for en økning i registrerte helseplager i befolkningen, har den egenvurderte helsen, slik vi velger å framstille den i spørreundersøkelser, vært tilnærmet uforandret over lang tid. Tilbake til midten av 1980-tallet har andelen som sier de har meget god/god helse holdt seg stabil på omkring 90 prosent blant ungdom og yngre voksne, 80 prosent blant voksne og nær 60 prosent blant eldre. Men utgiftene til befolkningens helse stiger, og det registreres flere og hyppigere kontakter med helsetjenesten på grunn av sykdom enn tidligere. I 1990 var offentlige og private utgifter til helseformål vel 13 000 kroner per innbygger. I 2002 var nivået steget til nesten 20 000 kroner per innbygger (1990-kroner). Veksten i utgifter må sees i sammenheng med større reformer samt flere store satsninger i helsesektoren i perioden.

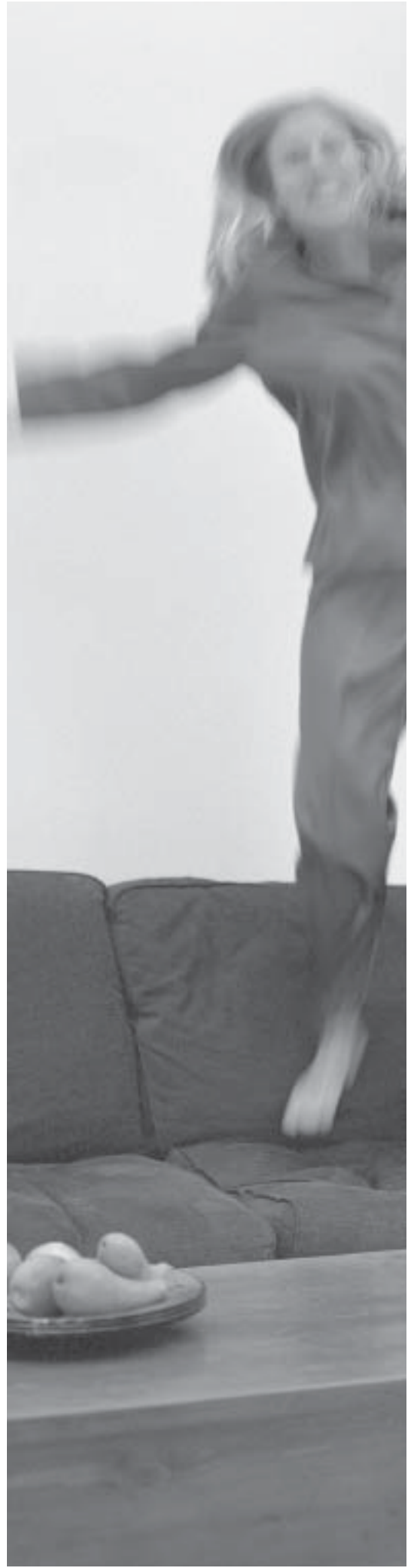
Flere har vært hos primærlege med egen sykdom i 2002 sammenlignet med 1998, viser resultater fra levekårsundersøkelsene. Det har også vært en økning i andelen som bruker helsetjenesten mye, det vil si som har hatt flere enn fem kontakter med allmennlege i løpet av siste år. Eldre har oftere slik hyppig legekontakt enn andre. Gjennom hele 1990-tallet har antallet opphold ved somatiske sykehus økt. Særlig er det flere opphold blant de eldste eldre (80 år og over). Noe av økningen i antallet opphold kan sees i sammenheng med at liggetiden ved sykehusene er redusert. Økningen omfatter i første rekke de korte sykehusoppholdene det vil si opphold på mindre enn to døgn. Hjerte- og karlidelser, kreft, skader og forgiftninger er de vanligste årsakene til sykehusopphold. På 1990-tallet har det vært en økning innenfor de fleste diagnosegrupper. Det har også vært en betydelig økning i innleggelser på grunn av symptomer og ubestemte plager (en vekst på 42 prosent).

Helsen på 1990-tallet

Levekårsundersøkelsene, der representative utvalg av befolkningen blir intervjuet om egen helse, viser at det har vært en økning i andelen som har varige sykdommer. Det har imidlertid ikke vært en tilsvarende økning i sykdom som oppleves som en begrensning i dagliglivet. I 1995 og i 1998 hadde 12 prosent en sykdom eller andre helseproblemer som påvirker hverdagen i høy grad. I 2002 rapporterte 9 prosent om slike problemer. En del av nedgangen skyldes bedret mestring blant menn 80 år og over. Flere kvinner enn menn har langvarig sykdom, og kvinner har oftere enn menn sykdommer som påvirker hverdagen. Forskjellene er størst fra midten av 40-årene og fram mot pensjonsalder. Her er forekomsten en del høyere blant kvinner.

Flere med lettere helseplager

De mest markerte endringene i befolkningens helsetilstand på 1990-tallet, slik det fanges opp gjennom spørreundersøkelser i befolkningen, viser en økning i helserelaterte besvær. Det gjelder plager og symptomer som søvnproblemer, tretthet, konsentrasjonsvansker, hodepine, smerter og verking i kroppen. I løpet av 1990-årene har slike helseplager økt særlig i de yngre

aldersgruppene. Andelene er gjennomgående høyere blant kvinner. Blant de yngste kvinnene (16-24 år) er det en markert høyere forekomst av konsentrasjonsvansker, irritabilitet og nedstemthet. Det er også mange unge menn og kvinner som sier at de føler seg trette og slappe og som har problemer med søvnen. I befolkningen som helhet hadde så mange som 13 prosent av menn og 22 prosent av kvinner vansker med søvnen i 2002. Tilsvarende tall for 1998 var henholdsvis 10 og 17 prosent.

En del sykdommer øker i forekomst

Sykdommer som er blitt vanligere på 1990-tallet er særlig sykdommer i lunger og luftveier (blant annet bronkitt, emfysem, bronkial astma og annen lungesykdom), samt sykdommer i det endokrine systemet (blant annet diabetes). Norge er på verdenstoppen for diabetes type I. Diabetes type II er også økende. I tillegg har flere allergiske lidelser. Forekomsten i 1975 var 6 prosent, i 1985 9 prosent og 16 prosent i 1998. Det omfatter plager som høysnue, allergier, samt kontakteksem og andre allergiske sykdommer. Fra midten av 1980-tallet har forekomsten av KOLS (kronisk obstruktiv lungesykdom) og astma økt fra 3 til 5 prosent. En del av økningen har vært blant yngre mennesker. Både på 1980- og 1990-tallet økte omfanget av muskel- og skjelettlidelser. I 2002 hadde om lag en av fire verk og smerter i muskel- og skjelettsystemet. I tillegg er det flere i dag som sier at de har smerter i nakke, skuldre og armer enn for ti år siden.

Infeksjonene øker, både fordi det oppstår nye infeksjonssykdommer og fordi kjente infeksjoner blir motstandsdyktige mot for eksempel antibiotika. Økt globalisering fører til spredning. Flere infeksjonssykdommer forekommer hyppigere nå enn for ti år siden. Mye av årsaken til dette skyldes utstrakt reisevirksomhet. Det årlige antall nye HIV-smittede gikk ned fram til 1998 (98 tilfeller). Siden har forekomsten økt og er mer enn doblet (205 tilfeller) i 2002. Den viktigste årsaken til denne økningen er personer som har blitt smittet gjennom heteroseksuell kontakt i utlandet. Tidligere var smitte gjennom homoseksuell kontakt den hyppigste årsaken til HIV-smitte. AIDS-tilfellene er færre sammenlignet med midten av 1990-tallet. Dette skyldes i hovedsak tilgang på bedre medisiner.

Krefthyppigheten har økt lenge, og forekomsten av kreftsykdom er fortsatt økende i Norge. På 1990-tallet økte forekomsten av nye krefttilfeller med 13 prosent for menn og 11 prosent for kvinner, når vi tar hensyn til endringer i aldersfordelingen. Brystkreft, som er den vanligste kreftformen blant kvinner, økte med 23 prosent på 1990-tallet. Prostatakraft, som er den vanligste kreftformen blant menn, økte med mer enn 60 prosent i samme periode. Økningen i forekomsten av brystkreft kan i noen grad tilskrives mammografi-screeningen som er satt i gang, da flere krefttilfeller blir avdekket på et tidlig stadium. Overlevelsesutsiktene varierer mellom de ulike kreftformene, men blir stadig bedre. I perioden 1992-1996 levde halvparten av mennene og 58 prosent av kvinnene fem år etter at de fikk kreftdiagnosen. Utsiktene til å overleve brystkreft er veldig varierende etter kreftens utvikling, mens det er gode overlevelsesutsikter etter prostatakraft. Til tross for at det er observert økende forekomst av kreft i flere år, er dødeligheten nær konstant eller svakt fallende. Bedre behandlingsmetoder for kreftsyke har kompensert for det økende antall krefttilfeller, men har ikke maktet å redusere dødeligheten i nevneverdig grad.

Fødsler, spedbarnshelse og aborter

På hele 1990-tallet ble det født om lag 60 000 barn per år i Norge. Etter årtusenskiftet har dette tallet falt til 55 000. Nær 14 prosent av barna blir forløst ved keisersnitt. Dette tallet har endret seg lite på 1990-tallet, mens det var en vesentlig økning på 1970- og 1980-tallet.

Mellom 4 og 5 prosent av de levendefødte barna blir født med lav fødselsvekt (det vil si mindre enn 2 500 gram). Dette tallet har holdt seg konstant i flere tiår. Om lag 22 prosent blir født med høy fødselsvekt (det vil si mer enn 4 000 gram). I 1970 var dette tallet 16 prosent og i 1980 og 1990 18 prosent. Viktigste årsak til økningen i "tunge" barn er et høyt sukkerinntak av mor under svangerskapet.

De siste årene døde 4 promille av de levendefødte barna i løpet av første leveår. Dette er blant de laveste andelene som noen gang har vært observert i noe land. På hele 1980-tallet døde om lag 8 promille første leveåret. I løpet av 1990-tallet ble denne andelen halvert. Den viktigste årsaken til dette er reduksjonen i krybbedødtillfeller på mer enn 80 prosent siden toppåret i 1988.

Aborthyppigheten stiger sterkt gjennom tenårene og når sitt høyeste nivå ved 20-årsalder. Deretter avtar abortkurven jevnt til den når nullpunktet ved slutten av kvinnens fruktbare alder. Etter årtusenskiftet har det vært en vesentlig nedgang i tallet på tenåringsaborter. Det har samtidig vært en nedgang i fødselstallet slik at andelen kjente svangerskap som ender i abortinngrep blant tenåringer har vært tilnærmet konstant de siste årene. Først ved 19-årsalder tar noe mindre enn halvparten av de gravide abort.

Sykdom og helseplager utover i livsløpet

Hvor mye og hva slags helseproblemer man har, avhenger i stor grad av hvor i livsløpet man befinner seg. I yngre aldersgrupper er det høy forekomst av allergiske lidelser og åndedrettssykdommer og mange yngre plages med hodepine og migrene. I tillegg føler en del seg trette og slappe. Blant voksne i 40-årene er det høyere forekomster av muskel- og skjelettlidelser og smertetilstander, samt symptomer som nedstemthet og søvnvansker. Ulike typer funksjonssvikt, hjerte- og karsykdom, muskel- og skjelettsykdom, kreft og sykdommer i øye og øre har høyest forekomst i eldre befolkningsgrupper.

Mye luftveisplager blant yngre mennesker

En av fem i alderen 16-44 år, hadde en sykdom i tilknytning til luftveiene, enten som astma, kronisk bronkitt eller lignende i 1998. Mellom 10 og 15 prosent av unge har tilbakevendende allergiske symptomer som tett nese og rennende øyne og problemer med pusten.

Kreft er en sjelden sykdom blant barn og unge. Av om lag 150 barn under 15 år som fikk påvist kreft i 2000, hadde 50 leukemi og 40 svulst i hjernen eller annen del av nervesystemet. Også blant ungdom og yngre voksne er kreft en relativt sjelden sykdom. I 2000 fikk nærmere 1 100 personer mellom 15 og 40 år en kreftdiagnose. Halvparten av krefttilfellene blant menn i denne aldersgruppen skyldtes kreft i testiklene. Bildet var mer sammensatt blant kvinnene. For kvinner i alderen 30-40 år er brystkreft den vanligste kreftformen.

Lavere ulykkesdødelighet blant yngre

Dødeligheten blant barn og unge er lav i Norge i dag. Med dagens dødelighet vil bare knapt 3 prosent av mennene og vel 1 prosent av kvinnene som er fylt ett år, dø før fylte 40 år. Det har vært en mindre nedgang i dødeligheten mellom ett og 40 år i siste tiårsperiode. Hele denne nedgangen i dødelighet kan tilskrives en nedgang i ulykkesdødeligheten. For de aller yngste har det også vært en nedgang i sykdomsdødeligheten.

Unge menn tar oftere sitt eget liv i Norge sammenlignet med andre land. I aldersgruppene mellom 15 og 25 år er selvmordsraten mer enn dobbelt så høy i Norge som i Danmark og Sverige. I Finland er imidlertid selvmordsraten blant unge menn enda høyere enn i Norge. For kvinner og for middel-

aldrende og eldre menn er ikke selvmordsdødeligheten i Norge spesielt høy. Selvmordsraten har vært synkende i voksenbefolkningen etter 1988.

Like store andeler yngre som eldre røyker daglig

I 2002 røykte drøyt 29 prosent av den voksne befolkningen (16-74 år) daglig. I tillegg var det nærmere 12 prosent som sa at de røykte av og til. På begynnelsen av 1970-tallet røykte over halvparten av den mannlige befolkningen. Blant kvinner har andelen dagligrøykere ligget i overkant av 30 prosent i hele perioden. Andelen av-og-til-røykere var 13 prosent blant menn og 11 prosent blant kvinner i 2002. Fra 1990-tallet har andelen dagligrøykende ungdom holdt seg rundt 30 prosent. Det er færre unge som begynner å røyke nå enn for rundt 30 år siden. Den store reduksjonen i andelen dagligrøykere blant unge i alderen 16-24 år som vi så fra 1973 til slutten av 1980-tallet har stagnert. Andelen av-og-til-røykere blant unge (16-24 år) økte en god del fra begynnelsen til midten av 1990-tallet. Økningen har nå stanset opp.

I forhold til andelen røykere, er det få som bruker snus og skrå i Norge. 6 prosent av menn i alderen 16-74 år bruker snus eller skrå daglig, og ytterligere 6 prosent bruker det av og til. Flest brukere er det blant menn under 35 år. Det er få kvinner som bruker snus og skrå.

Forbruket av alkohol blant ungdom har økt relativt mye de siste årene, men ser nå ut til å ha stoppet opp. Mens det beregnede gjennomsnittlige alkoholforbruket i første halvdel av 1990-tallet i aldersgruppen 15-20 år var omkring tre liter ren alkohol per år, steg det til omkring fem liter i årene 2000 og 2001. Mens jenter tidligere grovt sett drakk halvparten så mye som gutter, er dette forholdet endret i løpet av det siste tiåret. I dag er alkoholforbruket blant jenter omkring 30 prosent lavere enn blant gutter. Den gjennomsnittlige debutalderen for bruk av alkohol synes å være stabil. Den har gjennom flere år vært omkring 14,5 år for øl og omkring 15 år for vin og brennevin.

Andelen 15-20-åringene som oppgir at de har brukt cannabis noen gang lå på rundt 15 prosent i 2002. En liten nedgang siden slutten av 1990-tallet. Også når det gjelder andelen som oppgir at de har brukt andre stoffer, har det stort sett vært en utflating eller nedgang de siste par årene.

Helseproblemer midtveis i livet

Fra midten av 40-årene øker forekomsten av helseproblemer markert både for kvinner og menn. Flere rammes av til dels alvorlige sykdommer, og forekomsten av symptomer og helseplager i hverdagen øker. Om lag 75 prosent av voksne mellom 45 og 67 år har meget god eller god helse, mens vel 8 prosent har meget dårlig eller dårlig helse, etter eget utsagn. Om lag 15 prosent sier at sykdom eller funksjonsvansker påvirker hverdagen i høy grad. I forholdet til arbeidsliv og yrkesaktivitet øker uføreprosenten vesentlig midtveis i livet. Kvinner uførepensjoneres tidligere enn menn, mange allerede fra midten av 40-årene. Økningen i mannlige uførepensjonister er markert etter 55-årsalder. Av personer (45-66 år) som er i arbeid, sier en av fem menn og en av fire kvinner at de har nedsatt arbeidsevne.

Kvinner og lungekreft – kjønnsforskjellene reduseres

I befolkningen øker andelen med alvorlige diagnoser innenfor sykdomsgruppene hjerte- og karsykdom, kreft og åndedrettslidelser markert etter 40-årsalder. Hjerte- og karsykdom er en stor gruppe lidelser som omfatter hypertensjon (høyt blodtrykk), ischemisk hjertesykdom som angina og hjerteinfarkt, samt andre karsykdommer i hjerne, arterier eller vener. I 1998 hadde 19 prosent i alderen 45-66 år en hjerte- og karsykdom. I siste 20-årsperiode har forekomsten i voksenbefolkningen vært relativt stabil. Hjerte- og karsykdom er årsak til en stor del av uførepensjoneringen blant menn og årsak til om lag 22 prosent av innleggelsene av voksne på sykehus. Menn over 60 år er mer utsatt enn kvinner. Det har vært en vesentlig nedgang i dødeligheten av hjerte- og karsykdom i løpet av den siste tiårsperioden. Sett bort fra en mindre nedgang i ulykkesdødeligheten, kan nesten hele nedgangen i dødeligheten relateres til hjerte- og karsykdommer. I løpet av ti år er denne dødeligheten redusert med nær 50 prosent for menn og 40 prosent for kvinner. Nedgangen i dødeligheten av hjerte- og karsykdommer er fortsettelsen på en trend som begynte omkring 1970 for menn og ti år tidligere for kvinner. Den nedadgående trenden er nå brattere enn noen gang.

Utbredelsen av en del kreftsykdommer øker utover i livsløpet. Generelt har menn høyere krefthyppighet enn kvinner. I aldersintervallet mellom 25 og 60 år er imidlertid krefthyppigheten blant kvinner høyere. Den viktigste årsaken til dette er at den hyppigste kreftformen blant kvinner, som er brystkreft, debuterer 15-20 år tidligere enn den hyppigste kreftformen blant menn, som er prostatakreft. I tillegg forekommer kreft i de kvinnelige kjønnsorganene hyppigere enn i mannlige i denne aldersgruppen, når vi ser bort fra prostatakreft. Menns oversykkelighet av lungekreft er mer enn halvert i løpet av 1990-tallet. Forekomsten av nye lungekrefttilfeller har økt med 50 prosent blant middelaldrende kvinner, mens nivået har vært stabilt blant menn. I aldersgruppene under 45 år er det minst like mange kvinner som menn som nå får lungekreft. Dette skyldes at kvinnene i lengre tid har hatt røykevaner på linje med menns vaner.

Fra 40-årsalder øker forekomsten av sykdommer i tilknytning til muskel- og skjelettsystemet. I 1998 hadde om lag 17 prosent i alderen 25-44 år og 34 prosent av personer mellom 45 og 66 år en muskel- og skjelettlidelse. Andelen blant kvinner er vesentlig høyere enn blant menn. Muskel- og skjelettlidelser omfatter ryggglidelser, leddbetennelser, stivhet i ledd, beinskjørhet med videre og er ofte forbundet med smerter. Andelen som svarer at de lever med stadig tilbakevendende smerter i kroppen i aldersgruppen 45-66 år, er henholdsvis 19 prosent blant menn og 30 prosent blant kvinner. Muskel- og skjelettlidelser er en vanlig årsak til langtidsfravær fra arbeidet og uførepensjonering. Om lag 36 prosent av nye uførepensjonister i 2001 ble uføretrygdet med denne typen lidelser. Det har vært en økt forekomst av uførepensjonering med diagnosene leddgikt, slitasjegikt og fibromyalgi for alle aldersgrupper over 50 år.

Omfanget av søvnproblemer, konsentrasjonsvansker, nedstemthet med videre gir en indikasjon på sinnsstemning og på personers psykiske helse. I aldersgruppen 45-66 år hadde mellom 10 og 14 prosent av menn og kvinner slike problemer. Om lag en av fire kvinner hadde vansker med søvnen. Psykiske plager er også en av de vanligste årsakene til uførepensjonering og langtids sykefravær. En av fire av nye uføre blir trygdet med psykiske lidelser eller atferdsforstyrrelser som diagnose.

Blant personer 45 år og over er det generelt god mobilitet. Kun mindre andeler rapporterer om funksjonsproblemer som nedsatt bevegelsesevne (8 prosent) eller evne til å bære (5 prosent). Det er flere kvinner enn menn som har slike vansker.

Dagens eldre

Om lag 60 prosent av dagens eldre (67 år og over) sier at helsen er god. Tilbake til 1985 og 1995 lå andelen på henholdsvis 57 og 58 prosent. Det har vært en bedring i rapporteringen av egenvurdert helse blant de eldste mennene. Eldre med helseplager har gjerne flere sykdommer eller plager. Mange har sykdom som de har levd med i mange år. Sykdom som oppstår i høy alder kan også fort få et alvorlig forløp. En av fem eldre sier de har en sykdom som påvirker hverdagen i høy grad. I 1998 rapporterte nær halvparten av eldre en hjerte- og karsykdom og like mange hadde en sykdom i tilknytning til muskel- og skjelettsystemet. En av fem hadde en åndedrettsrelatert lidelse. Både blant de yngre eldre og de eldste eldre er andelen kvinner med store helseproblemer vesentlig høyere enn for menn. Personer 70 år og over står for nærmere en tredjedel av oppholdene ved norske sykehus.

Vanlige sykdommer og helseplager blant eldre

Hjerte- og karsykdommer er mest utbredt blant eldre. Andelen med hjerte- og karsykdom har vært stabilt høy rundt 40 prosent blant eldre kvinner siden midten av 1970-tallet. Blant eldre menn har det vært en jevnt økende forekomst, fra 34 prosent på midten av 1980-tallet til 46 prosent i 1998. Videre skyldtes en av fire sykehusinnleggelsene blant eldre en hjerte- og karsykdom i 2002.

Både blant menn og kvinner i alderen 70 til 90 år har det vært en sterk reduksjon i dødeligheten av hjerte- og karsykdommer de siste ti årene. Nedgangen har vært størst for menn og for de yngste blant de eldre. Nedgangen i hjerte- og kardødeligheten er årsak til hele den sterke dødelighetsnedgangen som er observert blant eldre de siste ti år. Blant kvinner mellom 70 og 80 år er det faktisk en mindre økning i dødeligheten blant alle andre årsaker sett under ett. Nedgangen er fortsettelse på en trend som har vart lenge. For menn er den nedadgående trenden sterkere enn noen gang, mens nedgangen blant kvinner ser ut til å flate ut.

Mellom 14 og 18 prosent blant eldre har en sykdom i åndedrettet. Eldre har høy forekomst av KOLS (kronisk obstruktiv lungesykdom), 6 prosent i 1998. Disse sykdommene er like vanlige blant kvinner som blant menn. I tillegg er det vesentlig flere eldre enn yngre som har nedsatt syn og hørsel. Forekomsten av muskel- og skjelettlidelser øker med alderen. Høyest forekomst er det blant middelaldrende som nærmer seg pensjonsalderen. Blant eldre synker forekomsten noe igjen. Imidlertid forekommer bruddskader oftere blant eldre. Disse fører ofte til sykehusopphold. De vanligste bruddene blant eldre er lårhalsbrudd, lårbensbrudd, underarmsbrudd og hoftibrudd. I mange tilfeller er årsaken til bruddene beinskjørhet. 6 prosent av sykehusoppholdene blant de over 80 år skyldtes lårbeinsbrudd i 2002.

Eldres førlighet og funksjon

Med økende alder øker andelen som har problemer med å bevege seg omkring, utføre daglige ærend eller med å benytte offentlig transport. Grunn for vanskene kan være sykdommer eller skader av ulike slag, men det kan

også være naturlige følger av økt alder. Det er flere kvinner enn menn som har problemer med førligheten. I aldersgruppen 67-79 år har 20 prosent vansker med å gå en kortere tur av fem minutters varighet i rask takt og 10 prosent har vansker med å bære fem kilo eller mer. Det er særlig mange kvinner som sier at de har vansker med å bære. Blant eldre 80 år og over øker andelene med vansker markert. En av tre har vansker med å bære, mens nærmere halvparten av eldre 80 år og over har vansker med å gå en fem minutters tur, 53 prosent av kvinnene og 29 prosent av mennene.

Ressurser og aktivitet i helsetjenestene

Helsesektoren er preget av sentrale og omfattende reformer både innenfor allmennlegetjenesten og sykehussektoren (spesialisthelsetjenesten). Begge disse viktige sektorene har gjennomgått betydelige endringer i organisering og finansiering i løpet av det siste tiåret. Fastlegereformen var en sentral reform som påvirker allmennmedisinske forhold, legefordeling og styring av helsetjenesten. Denne ble innført fra 1.6.2001. Levekårsdata for 2002 viser at 98 prosent av den voksne befolkningen nå sier de har en fast lege (inkludert fast legesenter eller fast bedriftslege), men også før innføringen av fastlegeordningen hadde et stort flertall av befolkningen en fast tilknytning. I 1998 hadde 83 prosent en fast lege eller brukte et fast legesenter.

Fra 1.1.2002 overtok staten ansvaret for sykehussektoren fra fylkeskommunene. Sykehus og institusjoner ble organisert i fem regionale helseforetak. Samtidig trådte ny lov om pasientrettigheter i kraft. Den ga befolkningen rett til fritt sykehusvalg. Pasientene ble i 2002 hovedsakelig behandlet i den helseregionen de var bosatt i. Imidlertid var vel 10 prosent av pasientene ved sykehusene i Helseregion Sør hjemmehørende i andre helseregioner. Dette fordi Rikshospitalet og Radiumhospitalet, som har en rekke landsdekkende og flerregionale funksjoner, hører til Helseregion Sør.

Samarbeid mellom kommune og sykehussektor

Ansvars- og arbeidsdelingen mellom kommunenes sosial- og primærhelsetjeneste på den ene siden og sykehussektoren (spesialisthelsetjenesten) på den andre siden, har preget helsepolitikken og utviklingen av helsetjenestene på 1990-tallet. Innføringen av fastlegeordningen var et resultat av at kommunenes helse- og sosialtjeneste ble gitt et mer omfattende ansvar for egne innbyggers velferd og helse. I dette ligger også oppfølging og pleie av langtidspasienter. Plasser i sykehus og psykiatriske institusjoner reserveres aktiv behandling, mens pasienter som i hovedsak har behov for pleie og omsorg tilbys kommunale tilbud. Spesialisthelsetjenesten gir spesialiserte helsetjenester. Fastlegene har en sentral funksjon i samspillet mellom disse to sektorene. Fastlegen henviser pasienter videre til sykehus ved behov, mens ansvaret for oppfølging etter spesialistbehandling i hovedsak ligger hos fastlegen.

Allmennlegetjenesten i vekst

Allmennlegetjenesten hadde om lag 4 150 legeårsværk i 2002. Dette inkluderer allmennpraktikere med og uten fastlegeavtale, skoleleger, helsestasjonsleger, leger ved institusjoner for eldre og funksjonshemmede og andre leger med kommunale oppgaver. Fra 1990 til 2000 ble det om lag 600 flere legeårsværk i kommunehelsetjenesten. Veksten i legeårsværk må sees i sammenheng med utviklingen i legemarkedet de siste årene og justeringer etter fastlegereformen. I 2002 er det omtrent like mange fysioterapeuter som leger i kommunehelsetjenesten. I motsetning til legedekningen,

som jevner seg ut på landsbasis, er det de største og mest sentrale kommunene som har den høyeste dekningsgraden av fysioterapeuter. Ulikhetene mellom sentrale og mindre sentrale kommuner har imidlertid blitt mindre de siste årene. Det er fortsatt vekst i jordmor- og helsesøsterdekningen per barn i alderen fra null til fire år i kommunene. For disse tjenestene er det fremdeles best dekning i utkantstrøk. Økningen henger sammen med flere årsverk på området, men også at fødselsraten har gått ned de siste årene.

Sykehusene behandler flere

Både sykehus og psykiatriske institusjoner er mer behandlingsintensive enheter enn før. For alminnelige sykehus har det vært en nedbygging av døgnplasser fra 1990 til 2000 på 13 prosent. Oppholdene ved norske sykehus er blitt flere, men har kortere varighet. Ny teknologi og nye behandlingsformer har bidratt til at den gjennomsnittlige liggetiden per sykehusopphold er redusert. Innføringen av innsatsstyrt finansiering i 1997 ga sykehusene et insentiv til å behandle flest mulig pasienter på kortest mulig tid med minst mulig ressurser. Gjennomsnittlig kostnad ved behandling av hver enkelt diagnose beregnes, og er grunnlag for refusjon. I tiårsperioden har det også vært en kraftig vekst i behandlinger uten døgnopphold, det vil si poliklinisk behandling og annen dagbehandling. Vridningen i virksomhet må sees i sammenheng med endringer i finansieringsordningen.

Mer poliklinisk virksomhet i psykiatrien

Tallet på døgnplasser i voksenalderpsykiatriske sykehus og institusjoner er kraftig redusert de siste ti årene. Fra 1990 til 2000 ble hver fjerde døgnplass i voksenalderpsykiatriske sykehus og institusjoner nedlagt. Målet var at institusjonene skulle yte aktiv behandling, ikke være varig bosted for langtidspasienter. De psykiatriske institusjonene har økt antallet utskrivninger og redusert antallet oppholds-døgn gjennom hele 1990-tallet. Tallet på utskrivninger per døgnplass er mer enn fordoblet fra 1990 til 2000 (fra 2,6 utskrivninger per plass i 1990 til 6,6 per plass i 2002). Mens det i 1990 ble gjennomført 92 polikliniske konsultasjoner i psykiatrien per 1 000 innbyggere, hadde dette økt til 184 per 1 000 i 2002.

Mer fagpersonell

Gjennom 1990-tallet har andelen medisinsk kvalifisert personell både i sykehusene og i psykiatriske institusjoner vokst. Dette må sees i sammenheng med at den aktive behandlingen øker, mens pleie blir en mindre del av sykehusenes virksomhet. Ved sykehusene ble det 2 500 flere legeårsverk og 6 700 flere sykepleierårsverk fra 1990 til 2000. I samme periode er antallet hjelpepleierårsverk redusert.

Også i psykiatriske institusjoner har årsverk av leger (inkludert spesialister i psykiatri), psykologer og høgskoleutdannet personell vokst mye i løpet av 1990-tallet, mens det har blitt mindre pleiepersonell uten utdanning på høgskolenivå. Samlet var personellveksten i psykiatriske institusjoner på 22 prosent fra 1990 til 2002.

Pleie- og omsorgstjenester

Et markant trekk i utviklingen av pleie- og omsorgstjenestene er en overgang fra tjenester i institusjon til tjenester i hjemmet.

På slutten av 1980-tallet var det nærmere 50 000 institusjonsplasser, mens tallet nå ser ut til å ha stabilisert seg på i overkant av 40 000 plasser. De aller fleste av disse plassene er sykehjemsplasser. Det har vært en sterk økning av plasser i boliger til pleie- og omsorgsformål. Samtidig har det blitt flere eldre over 80 år. Mange i denne gruppen har vanligvis et stort pleiebehov, men bedring i helsetilstanden til denne gruppen kan likevel ha redusert andelen med pleiebehov noe.

Som et resultat av at institusjonene i større grad har blitt forbeholdt de sykeste, har den gjennomsnittlige pleiebyrden økt både for institusjoner og for hjemmetjenestene om en ser disse hver for seg.

Det har vært en klar økning i personellinnsatsen målt i forhold til antall brukere, særlig i første del av 1990-tallet. Økningen i årsverk per bruker har ligget på 0,45 de siste årene, mens tilsvarende tall for 1992 var 0,35. I henhold til foreløpige tall for 2002 var det registrert i overkant av 90 000 årsverk i pleie- og omsorgssektoren, en økning på nærmere 40 prosent fra 1992. I samme periode har antall tjenestemottakere bare økt med rundt 6 prosent til i overkant av 200 000. Vi vet imidlertid ikke i hvilken grad ressursinnsatsen er tilpasset den enkeltes behov.

Pleie- og omsorgstjenestene er den største utgiftsposten i de fleste kommuner. På landsbasis utgjør denne sektoren en tredjedel av totale kommunale utgifter. Siden øremerkede midler ble fjernet i 2002, har kommunenes egne utgifter til pleie og omsorg i mange tilfelle steget, i det de fleste tjenester som tilbys er lovpålagte.

Fra aldershjem til omsorgsboliger og hjemmesykepleie

Tidligere satset en på institusjoner for en større andel pleietrengende, der de med middels pleiebehov hadde plass på aldershjem. Fra 1990-tallet har det skjedd en omfattende nedbygging av aldershjemmene, kombinert med en mindre økning i antall sykehjemsplasser. Aldershjemmene har blitt erstattet av omsorgsboliger eller et tilbud om å bo hjemme så lenge som mulig med omfattende – gjerne heldøgns – hjemmetjenester og bedre tekniske hjelpemidler. Mens det var nærmere 11 000 plasser i aldershjem i 1994, er dette tallet redusert til under 4 400 plasser i 2002. Dette er en utvikling som er ønsket fra statlig hold, forutsatt at den enkelte pleietrengende får et tilstrekkelig tilbud som hjemmeboende. "Handlingsplanen for eldreomsorgen", som tok til å gjelde fra 1998, forsterket da også en allerede begynnende utvikling. Blant annet ser vi en sterk økning i antall omsorgsboliger og styrking i hjemmetjenesteapparatet som erstatning for aldershjemmene. Det er nå nærmere 50 000 kommunale boliger til pleie- og omsorgsformål. Av disse er i overkant av 40 prosent tilrettelagte omsorgsboliger med oppstartingsstilskudd fra Husbanken. Denne utviklingen har skjedd samtidig med en sterk økning i antall mottakere av hjemmesykepleie, fra rundt 75 000 i begynnelsen av 1990-årene til i overkant av 100 000 i 2002.

Utflating i antall hjemmetjenestebrukere

Hjemmetjenester inkluderer både hjemmesykepleie og praktisk bistand. Praktisk bistand kan være ulike former for hjemmehjelp eller tiltak som brukerstyrt personlig assistent. Antall brukere er i ferd med å flate ut, og var i 2002 i overkant av 160 000. Mens antall mottakere av hjemmesykepleie har økt, har det vært en reduksjon i antallet som kun mottar praktisk bistand. Dette kan særlig dreie seg om ikke-lovpålagte tjenester. Utviklingen kan skyldes at handlingsplanen nærmer seg sin avslutning, og at øremerkingen av tilskudd til pleie og omsorg ble avvirket i 2002.

Stabil alderssammensetning i institusjoner og boliger til pleie- og omsorgsformål

Alderssammensetningen til beboerne i institusjoner og i boliger til pleie- og omsorgsformål har vært preget av stabilitet. Beboere under 67 år utgjør 4 prosent av antall beboere i institusjon og 30 prosent av antall beboere i pleie- og omsorgsboliger. Beboere over 80 år utgjør rundt 75 prosent av institusjonsbeboerne og i underkant av 45 prosent av beboerne i pleie- og omsorgsboliger.

Også sett i forhold til befolkningen totalt, er det en stabil andel blant de yngste som bor på institusjon. Rundt 1 700 personer under 67 år av befolkningen bodde i institusjon i 2002. I aldersgruppen over 80 år har andelen som bor i institusjon sunket fra 20 prosent i 1992 til 15 prosent i 2002. Denne reduksjonen henger først og fremst sammen med at de mindre krevende aldershjems plassene er blitt færre. Dette kan være motivert både av at mange pleietrengende ønsker å bo i eget hjem lengst mulig og av en forverret kommuneøkonomi.

Utviklingen med en mulig reduksjon i de "lettere" tjenestene må ikke utelukkende ses på som et uttrykk for økonomiske prioriteringer – det kan òg være en form for behovstilpasning. Årlig økning i antall personer som regnes som de mest pleietrengende – de over 80 år – har holdt seg på rundt 2 prosent i lengre tid. Antall personer i gruppen 67 til 79 år – som er en dobbelt så stor gruppe som de over 80 år – er imidlertid blitt redusert med 2 prosent årlig. Dessuten viser Levekårsundersøkelsen 2002 at flere blant de eldre føler seg i bedre form, slik at hjelpebehovet kan ha blitt redusert noe.

Den store økningen i antall mottakere av hjemmesykepleie kan se ut til å ha fanget opp både de som tidligere hadde fått plass på institusjon, økningen i antall eldre over 80 år og økning i antall yngre mottakere.

Større andel yngre mottar hjemmetjenester

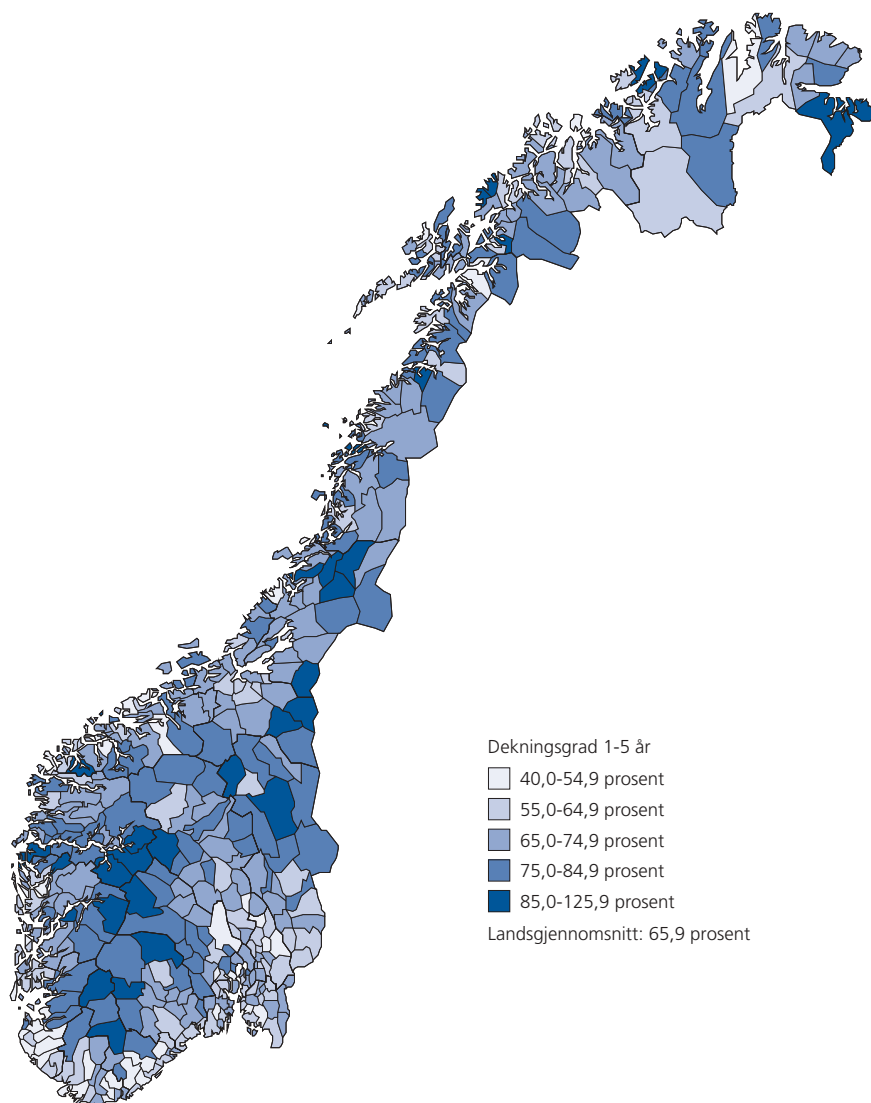
Når det gjelder hjemmetjenester, har det vært endringer både i aldersfordeling blant brukerne og i andel av befolkningen som mottar slike tjenester. Personer under 67 år utgjorde 17 prosent av hjemmetjenestebrukerne i 1992 og 26 prosent i 2002. Tilsvarende ble andelen brukere mellom 67 og 79 år redusert fra 36 prosent i 1992 til 26 prosent i 2002, mens andelen brukere over 80 år har holdt seg på i underkant av 50 prosent. Sett i forhold til befolkningen har også andelen brukere økt blant dem under 67 år. Mens 7 promille av befolkningen i denne aldersgruppen mottok hjemmetjenester i 1992, har det vært en økning i andelen til 11 promille i 2002. Økningen skyldes først og fremst HVPU-reformen, som overførte ansvaret for de psykisk utviklingshemmede fra fylkene til kommunene, og satsning

på hjemmetjenester framfor institusjon. Andelen har for øvrig holdt seg rundt 11 prosent for de mellom 67 og 79 år og i underkant av 40 prosent for de aller eldste.

Økning i faglært personell

Veksten i antall ansatte med fagutdanning ser ut til å flate ut. Antall ansatte uten slik utdanning har vært forholdsvis stabil de siste årene. De foreløpige tallene for 2002 for antall årsverk utført av personell uten fagutdanning viser imidlertid en nedgang i på 4 prosent fra året før. Dette er yrkesgrupper som særlig kan forbindes med praktisk bistand og "letter" pleieoppgaver.

Figur 3. Andel barn 1-5 år med barnehageplass. 2002

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Best barnehagedekning for de eldste barna

Totalt hadde nærmere 197 600 barn i alderen null til fem år plass i barnehage i 2002, det tilsvarte en økning på vel 3 prosent i forhold til året før. I tillegg hadde vel 6 200 barn plass i åpen barnehage. I åpne barnehager tildeles ikke barna noen fast plass, men er der i følge med mor, far eller annen omsorgsperson og har dermed ikke et pedagogisk tilbud som er likestilt med ordinær barnehageplass. Tilgjengelige plasser i åpen barnehage er derfor ikke inkludert i de beregnede dekningsgradene. Det foretas ikke trekk i kontantstøtten ved bruk av åpen barnehage, og disse barnehagene har ofte kun åpent noen dager og timer i uka. Barnehagedekningen for 1-5 åringer har økt sterkt de siste 20 årene. Dekningsgraden var under 20 prosent i 1980, og steg til om lag 35 prosent i 1990. I 2002 fortsatte barnehagedekningen å øke og var i underkant av 66 prosent for barn i alderen ett til fem år. Det var fortsatt flest plasser tilgjengelige for de eldste barnehagebarna. Over 82 prosent av barn fra tre til fem år hadde plass, mens vel 40 prosent av ett- og toåringene hadde barnehagetilbud. Antall plasser for barn fra ett til to år og tre til fem år har økt i noenlunde jevn takt. I 1980 var barnehagedekningen på nesten 7 prosent for de yngste og omtrent 20 prosent for de eldste barna. Dekningsgraden ble imidlertid redusert for de minste barna på slutten av 1990-tallet, mens den har økt alle år for de eldste.

Dekningsgraden viser andel barn mellom ett og fem år med tilbud om barnehageplass i prosent av alle barn i denne aldersgruppen som er bosatt i kommunen. For noen kommuner kan denne andelen komme over 100 fordi noen barn har barnehageplass utenfor sin bostedskommune. Kartet i figur 3 viser at kommunene med lavest dekningsgrad i 2002 var å finne som enkeltkommuner lengst nord og langs kysten, i Agder og Rogaland, og blant Oslos fjernere omegnskommuner. Kommunene med høyest dekningsgrad er gjerne de minst befolkede kommunene, som har hatt minkende eller svakt økende befolkning de siste ti år og er oftest plassert i innlandet. Kommunene med lavest dekningsgrad er ofte mellomstore når det gjelder folketall, og har hatt en økning i folketallet. Ser en på fylkesvis dekningsgrad hadde Finnmark best dekningsgrad med over 73 prosent, lavest hadde Østfold med om lag 58 prosent dekningsgrad for barna mellom ett og fem år. Dekningsgraden var også lav i sørlandsfylkene og Rogaland.

De yngste har lengst oppholdstid i barnehagen

Bruk av heltidsplasser har økt fra 2001 til 2002. Blant dem som har barnehageplass, var det en litt større andel barn fra ett til to år som hadde heltidsplass enn blant barn fra tre til fem år. I 1992 hadde om lag 20 prosent flere av de yngste med barnehagetilbud en heltidsplass. Andelen av heltidsplasser ser imidlertid ut til å bli nokså lik for de største og de minste barna, da andelen av heltidsplasser har økt raskest for de eldste barna. Under 70 prosent av alle barnehagebarna hadde heltidsplass, det vil si oppholdstid i 33 timer eller mer per uke.

Økning i antall private barnehager

I 2002 var det 5 845 barnehager her til lands, omtrent halvparten private og halvparten offentlige. Det er nesten 70 flere enn året før. Det har vært et flertall av offentlige barnehager i de fleste årene i perioden 1980 til 2002. Det var imidlertid litt flere private barnehager på midten av 1990-tallet. Siden 1980 var det likevel en mindre andel barnehagebarn som hadde plass i de private barnehagene, og andelen var på vel 41 prosent i 2002. Akershus og Vest-Agder hadde størst andel av private barnehager hvor nærmere 65 prosent var private. Størst andel av offentlige barnehager var det i Finnmark, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal hvor om lag 70 prosent av barnehagene var offentlige.

Antall barn per årsverk i private barnehager lå litt over antallet i de offentlige barnehagene, henholdsvis fem og om lag fire og en halv. Antall barn per årsverk i private barnehager har sunket fra i underkant av ni i 1985, til rundt fem siden 1991. Antall barn per årsverk i offentlige barnehager lå rundt fem i 1985 og har hatt en svak nedgang omtrent hvert år.

En av tre har godkjent førskolelærerutdanning

Ser en på alle ansatte i barnehager under ett, hadde 32 prosent godkjent førskolelærerutdanning i 2002. Det er den høyeste andelen i perioden 1980 til 2002. Den laveste andelen var i underkant av 27 prosent på midten av 1990-tallet, men siden 1995 har andelen steget hvert år. Andelen styreere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning var i 2002 rundt 88 prosent. I første halvdel av 1980-tallet var andelen rundt 90 prosent, for så å synke til 76 prosent i 1994. Andelen ser nå ut til å nærme seg nivået fra første halvdel av 1980-tallet.

Færre mottok kontantstøtte

Kontantstøtte gis for barn som ikke eller bare delvis benytter barnehageplass med statlig driftstilskudd. Deltidsplass i barnehage kan gi rett til redusert støtte. Kontantstøtteordningen ble innført for familier med ettåringer med virkning fra 1.8.1998, og utvidet til å gjelde også toåringer fra 1.1.1999. Ved utgangen av 2002 ble det innvilget kontantstøtte for mer enn 83 000 barn. Det vil si at kontantstøtten ble benyttet for over 70 prosent av alle barn fra fylte ett år til tre år. Andel barn det ble mottatt kontantstøtte for, har sunket hvert år siden ordningen ble innført. Andelen var i alt på nesten 75 prosent i 1999, og sank til om lag 71 prosent i 2002. I hele perioden har det vært flest ettåringer som det har vært mottatt støtte for, over 75 prosent i 2002, mens andelen var på rundt 66 for toåringene. Det ser ut til at foreldrene til de minste barna som benytter ordningen sørger for å tilpasse barnepasset slik at man kan oppnå full ytelse, da det ble mottatt full støtte for nesten 90 prosent av ettåringene, mot 75 prosent av toåringene i 2002. Det er store forskjeller i bruk av kontantstøtte mellom de ulike fylkene. I Oppland var det størst andel barn som man fikk kontantstøtte for, mens det i Oslo var relativt sett færrest som benyttet denne trygdeytelsen. Derimot var det størst andel av de som benyttet full kontantstøtte som var bosatt i Oslo, og i Sogn og Fjordane var det størst andel som mottok delvis ytelse.

Økning i bruk av SFO

Skolefritidsordning (SFO) er en frivillig tilsyns- og omsorgsordning for elever i grunnskolen før og etter den obligatoriske undervisningstiden.

Ifølge opplæringsloven skal kommunene ha et tilbud om SFO for første til fjerde klassetrinn, og for barn med særskilte behov på første til sjuende klassetrinn. SFO skal legge til rette for lek, kultur- og fritidsaktiviteter med utgangspunkt i alder, funksjonsnivå og interesser hos barna. Kommunene kan benytte andre til å oppfylle plikten til å ha et tilbud om SFO, men må da føre tilsyn med de private skolefritidsordningene.

Høsten 2002 hadde 136 000 barn plass i SFO. Det er en økning på mer enn 7 500 plasser i forhold til året før. Nær tre fjerdedeler av barna benyttet SFO 15 timer eller mer i uka. Om lag 32 prosent av barna i SFO gikk i første klasse, resten fordelte seg på henholdsvis 29 prosent fra andre klasse, 24 prosent fra tredje klasse, 14 prosent fra fjerde, mens den siste prosenten fordelte seg på barn fra femte til syvende klasse. Barna i første klasse sto for den største økningen i bruken av SFO, men det var økning på alle klassetrinn. Andelen av førsteklasinger som benyttet SFO økte fra 65 prosent til i overkant av 68 prosent. På de neste klassetrinnene var det mellom 64 og 30 prosent av barna som brukte SFO.

Utdanning

Hver femte har høyere utdanning

Over 22 prosent av befolkningen over 16 år, som vi har utdanningsopplysninger om, hadde utdanning på universitets- og høgskolenivå i 2001. Det er en økning på over 5 prosent sammenlignet med ti år tilbake, og 10 prosent høyere enn for om lag 20 år tilbake. Det var litt flere kvinner enn menn som hadde høyere utdanning i 2001, men samtidig flest kvinner som hadde grunnskolenivå som høyeste fullførte utdanning. 2001 var det første året hvor det var flere kvinner enn menn som hadde høyere utdanning, all høyere utdanning sett under ett. Når det gjelder kortere universitets- og høgskoleutdanninger på inntil fire år, hadde nesten 20 prosent av kvinnene og i overkant av 15 prosent av mennene utdanning på dette nivået. Nesten 7 prosent av mennene hadde lang høyere utdanning, mens tilsvarende tall for kvinnene var 3 prosent. Siden 1985 har andelen kvinner som hadde en universitetsutdanning på inntil fire år, vært større en andelen menn.

Stadig økende antall elever og studenter

I 2001 var det registrert 1 011 322 elever og studenter til sammen i grunnskole, videregående utdanning og høyere utdanning. Det var nesten 9 000 flere elever i grunnskolen i 2001 enn foregående år. Dette skyldes hovedsakelig større fødselskull, men også innvandring. Det store spranget i antall elever i grunnskolen i 1997 skyldes innføringen av tiårig grunnskole. Over 90 prosent av alle 16-, 17- og 18-åringer var i videregående opplæring i 2001. Andelen blant jentene har stort sett vært noe høyere enn blant guttene siden 1980. Reform 94 ga all ungdom i alderen 16 til 19 år lovfestet rett til tre års videregående utdanning som gir enten studie- eller yrkeskompetanse. Andelen under utdanning blant gutter og jenter i alderen 16 til 18 ble for første gang over 90 prosent i 1995. Ser man på utviklingen etter reformen, sank andelen av gutter mellom 16 og 18 år i videregående opplæring for første gang i 1998, og har fortsatt og synke etter det. Andelen blant jentene sank første gang i 1999. I overkant av 80 prosent av alle utenlandsfødte mellom 16 og 18 år var i videregående utdanning. Andelen utenlandsfødte i videregående utdanning har økt så å si hvert år siden 1991. Siden 1998 har flere av de utenlandsfødte kvinnene enn mennene vært i videregående utdanning.

Over 6 000 flere studenter var registrert i høyere utdanning i 2001 enn året før, og det var nesten 55 000 flere i høyere utdanning i 2001 enn ti år tidligere. Antall registrerte studenter i høyere utdanning har økt så å si hvert år, bortsett fra i 1997 og 2000.

En fjerdedel fortsatte direkte fra videregående skole til høyere utdanning

Av dem som fullførte videregående utdanning med studiekompetanse i 2001, fortsatte om lag en fjerdedel i høyere utdanning samme høst. Den totale andelen som går rett over i høyere studier, sank med om lag 2 prosentpoeng fra 2000 til 2001. Over 30 prosent av kvinnene gikk rett fra videregående utdanning til høyere utdanning. Om lag 18 prosent av mennene gjorde det samme. Forskjellen henger blant annet sammen med at mange menn avtjener verneplikten i denne alderen. Andelen kvinner har vært større enn andelen menn siden 1993, og økte hvert år fram til 1996. Andelen menn

som går rett over i høyere utdanning, har sunket så å si hvert år fra 1989 til 2001.

Hver fjerde mellom 19 og 24 år studerte

Omtrent en av fire av unge mellom 19 og 24 år var registrert i høyere utdanning i 2001. Det representerte en svak nedgang i andelen registrerte studenter i denne aldersgruppen sammenlignet med de to foregående årene. Det var over 10 prosent flere kvinner enn menn som studerte ved universitet eller høgskole i denne aldersgruppen. Andelen kvinner i høyere utdanning har vært større enn andelen menn siden 1981 i aldersgruppen 19 til 24 år. I aldersgruppen 25 til 29 år økte andelen som studerte fra 2000 til 2001, her var litt mer enn hver sjettede person registrert som student. Også i denne aldersgruppen var det litt flere kvinner enn menn.

Andelen av utenlandsfødte i høyere utdanning var lavere enn for norskfødte. Omtrent 20 prosent i alderen 19 til 24 år studerte, mens nesten 13 prosent i aldersgruppen 25 til 29 år var i høyere utdanning. Forskjellene mellom menn og kvinner var mindre blant utenlandsfødte enn blant norskfødte, men kvinneandelen er størst også blant utenlandsfødte. Ser en på aldersgruppa 19 til 24 år for personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, var andelen over 20 prosent. For aldersgruppa 25 til 29 år var andelen i studier på 17 prosent.

Stabilt antall lærerårsverk per student

Antall elever per lærer i grunnskole/videregående skole har variert mellom 8,5 og 9,8, og lå i 2001 på 9,4. Antall studenter per lærerårsverk i høyere utdanning har holdt seg nokså stabilt på rundt 13 siden begynnelsen på 1990-tallet. Tallet var noe lavere på midten av 1980-tallet.

Av alle lærerårsverk på alle nivå var 58 prosent utført av kvinner i 2001, nærmere 70 prosent av årsverkene i grunnskolen var utført av kvinner. Den laveste andelen årsverk utført av kvinner fant en ved universitetene, om lag 30 prosent. Flest kvinnelige lærere jobber deltid. Av alle kvinnelige lærere, jobbet ca. 40 prosent deltid. Andelen mannlige lærere som jobbet deltid var om lag 20 prosent. Det var flest deltidsarbeidende lærere i grunnskolen.

Arbeid

Perioden fra begynnelsen av 1980-årene og fram til i dag er preget av sterke svingninger på arbeidsmarkedet. De vekslende konjunktorene i perioden har også medført store endringer i arbeidsledighet, sysselsetting, arbeidstid og uførepensjonering. De siste årene har vi sett en oppgang både i sysselsetting og arbeidsledighet.

Tre av fire voksne kvinner sysselsatt

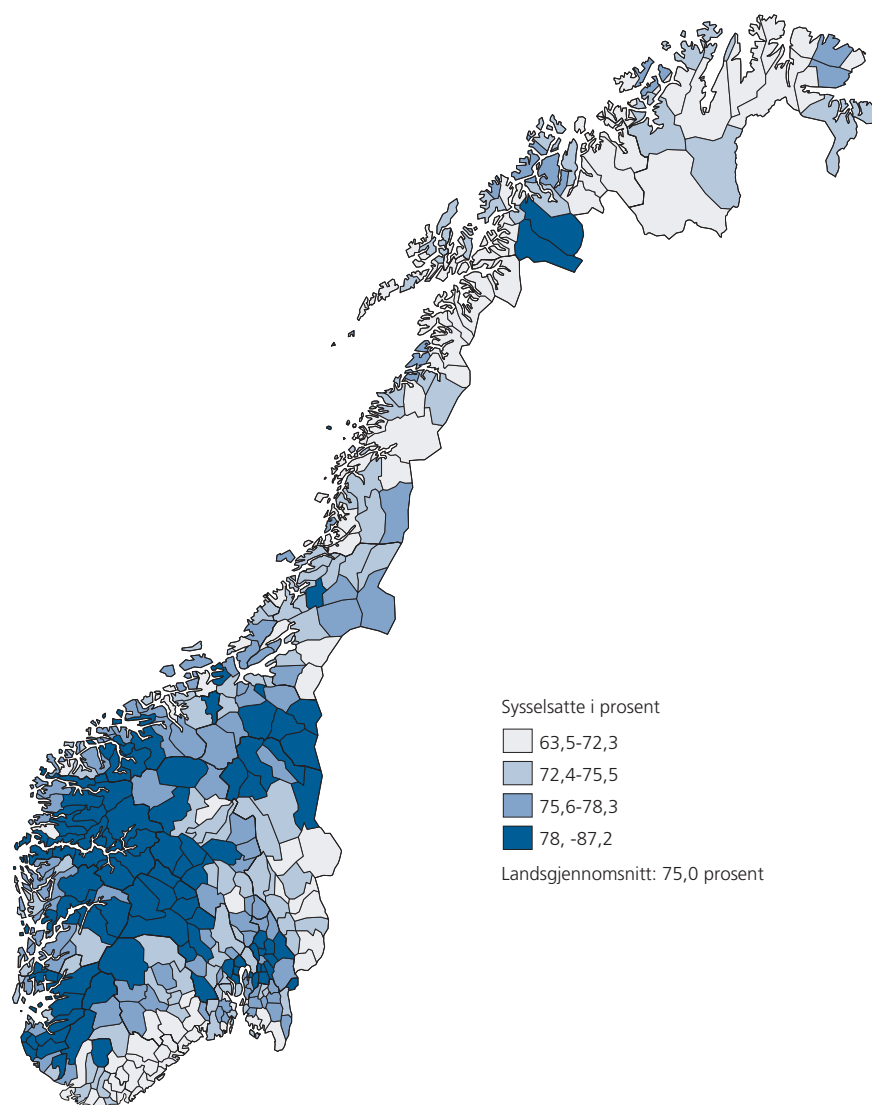
I 1980 var det 1 908 000 sysselsatte. Fram til 1984 var dette nivået tilnærmet stabilt, mens det i perioden 1984-1987 økte med 160 000 personer. Deretter sank sysselsettingen fram til 1993, da den lå på samme nivå som i 1985. Fra 1993 økte sysselsettingen igjen, og veksttakten økte fram til 1997. Deretter er veksten blitt lavere, og har flatet ut de fem siste årene. 2002 hadde det høyeste antallet sysselsatte i hele perioden med 2 286 000 sysselsatte.

Utviklingen har vært ulik for kvinner og menn (25-66 år) i perioden som helhet. En svak nedgang i andelen sysselsatte blant menn i årene 1980-1983 ble avløst av en fireårsperiode med stabil sysselsetting, hvorefter vi igjen fikk en periode med relativt kraftig nedgang. Fra 1993 til 1998 var det imidlertid en økning i sysselsettingen blant menn. Fra 1998 til 2002 har sysselsettingen som andel av personer i alt gått noe ned for menn, fra 85,8 til 83,8 prosent.

Perioden som helhet (1980-2002) kjennetegnes av en sterk og relativt jevn sysselsettingsvekst blant kvinner. For kvinnene fortsatte økningen i sysselsettingen også etter 1998, og sysselsettingsnivået i 2001 var på 76,2 prosent, det høyeste noensinne. I 2002 kom imidlertid nedgangen også for kvinner, til en sysselsetting på 75,8 prosent. Samlet har sysselsettingsutviklingen blant kvinner og menn fra

Figur 4. Sysselsatte 16-66 år i prosent av befolkningen. 4. kvartal 2002

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

1980 og fram til 2002 resulterte i at kjønns-forskjellen er sterkt redusert. Mens forskjellen i andelen sysselsatte kvinner og menn var på 28 prosentpoeng i 1980, var den i 2002 redusert til 8 prosentpoeng; kvinners sysselsettingsandel har økt fra 62,0 prosent i 1980 til 75,8 prosent i 2002, mens menns sysselsettingsprosent har gått ned fra 90,4 til 83,8 i samme periode.

Helse- og sosialtjenester har flest sysselsatte

I 2002 var 440 000 personer sysselsatt i næringen Helse- og sosialtjenester. Andre store næringer var Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet med 401 000 sysselsatte og Industri og bergverksdrift med 293 000 ansatte.

Olje- og gassutvinning er en av de små næringene hva sysselsetting angår med 31 000 sysselsatte i 2002.

Siden 1980 har sysselsettingen i industrien blitt redusert med 90 000. I samme periode økte sysselsettingen i Helse- og sosialtjenester med 195 000.

Unge arbeider sjeldnere heltid

Siden 1989 har heltid blitt sjeldnere blant de unge som er sysselsatt. I 1989 var 180 000 20-24-åringer sysselsatt på heltid. Dette utgjorde 76,9 prosent av alle sysselsatte i denne aldersgruppen. I 2002 var antallet redusert til 116 000, og andelen til 62,4 prosent. Den jevne nedgangen i

heltidsandel for 20-24-åringene skiller seg fra heltidsandelen for sysselsatte generelt. Blant alle sysselsatte har andelen på heltid ligget stabilt mellom 72 og 74 prosent. Dette har ført til at 20-24-åringene i 2002 hadde ca. 9 prosentpoeng lavere heltidsandel enn sysselsatte generelt, mens de i 1989 lå 5,5 prosentpoeng høyere. 16-19-åringene hadde omtrent samme utvikling i heltidsandelen som 20-24-åringene. Denne aldersgruppen skiller seg imidlertid klart fra 20-24-åringene med en lavere heltidsandel: I 2002 utgjorde 26 000 heltidsarbeidende 16-19-åringene heltidsandel på 28,0 prosent.

Sterk variasjon i sysselsettingen blant de aller yngste

For 16-19-åringene er utviklingen i sysselsettingsandel temmelig parallell med utviklingen blant befolkningen i alderen 16-74 år i den forstand at andelen beveger seg opp eller ned på samme tidspunkt. Men denne yngste aldersgruppen i arbeidssammenheng skiller seg klart fra de andre ved at utslagene er mye kraftigere. Avstanden mellom toppåret 1987 og bunnåret 1993 var på hele 18,8 prosentpoeng for 16-19-åringene. Til sammenligning hadde befolkningen i alderen 16-74 år en avstand på 5,7 prosentpoeng i sysselsettingsandel mellom 1987 og 1993. I 2002 var sysselsettingsandelen for 16-19-åringene 43,3 prosent etter en oppgang på 1,4 prosentpoeng fra året før.

Økt likhet i arbeidstid mellom kvinner og menn

De sysselsatte mennene hadde i gjennomsnitt en noe kortere faktisk arbeidstid i 2001 enn i 1980. I første halvdel av 1980-tallet arbeidet sysselsatte menn ca. 41 timer per uke i gjennomsnitt. I 1987 ble det innført en arbeidstidsreform som innebar en generell nedsettelse av den avtalte arbeidstiden til 37,5 timer, noe som bidro til at den faktiske arbeidstiden for menn sank fra 41,9 til 41 timer i gjennomsnitt per uke. På grunn av brudd i tidsserien er tallene før og etter 1988 ikke helt sammenlignbare. Vi ser imidlertid en klar tendens til nedgang i arbeidstiden for menn også fra slutten av 1980-årene og fram til i dag. I 2002 var den på 38,4 timer.

For kvinner har den faktiske arbeidstiden økt siden 1980 og fram til 1999 da den var på 30,6 timer i gjennomsnitt per uke. Siden har tendensen flatet ut, den faktiske arbeidstiden var i på 30,5 timer i gjennomsnitt per uke for kvinner i 2002. Sysselsatte kvinner har i gjennomsnitt om lag 1,3 time lengre arbeidsuke i 2002 enn i 1980, med forbehold om noe usikkerhet på grunn av brudd i tidsserien. Forskjellen i arbeidstid mellom kvinner og menn er dermed blitt redusert med omtrent 4 timer i perioden.

Småbarnsmødrenes yrkesdeltaking øker fortsatt

Den gruppen som framfor noen har økt yrkesdeltakingen etter 1980, er mødre med små barn. For gifte og samboende kvinner med yngste barn under 3 år steg yrkesfrekvensen med 30 prosentpoeng (til 77 prosent). For de med yngste barn i alderen 3-6 år steg yrkesfrekvensen nesten like mye (til 86 prosent). Året 1999 utmerker seg med en nedgang i yrkesfrekvensen på 3 prosentpoeng i forhold til 1998 for kvinner med yngste barn i alderen 0-2 eller 3-6 år. Dette kan ha sammenheng med kontantstøtten, som ble innført fra 1.8.1998 for barn fra 1-2 år og fra januar 1999 for barn fra 2 til 3 år. Etter dette har yrkesfrekvensen igjen steget, slik at den i 2001 var høyere enn noensinne, 77 prosent for kvinner med yngste barn i alderen 0-2 år og 86 for kvinner med yngste barn i alderen 3-6 år. I 2002 gikk

yrkesfrekvensen ned til 76 prosent for kvinner med yngste barn i alderen 0-2 år og 85 prosent for kvinner med yngste barn i alderen 3-6 år.

Også mødre med større barn har økt sin yrkesaktivitet noe etter 1980, men ikke på langt nær så markert som småbarnsmødrene. Mødrenes yrkesaktivitet øker likevel fortsatt med alderen på barna. Dessuten er ett- og tobarnsmødre i større grad yrkesaktive enn kvinner som er mødre til flere enn to barn. Men også på dette punktet har det skjedd en betydelig tilnærming de senere årene.

Heltidsandelen øker for kvinnene: i 1990 arbeidet 51,3 prosent av de sysselsatte kvinnene heltid, mens tilsvarende tall for 2002 var 56,4 prosent. Dessuten ser vi at økningen i heltidsandel er kraftigere for småbarnsmødre enn for kvinner generelt: for mødre med yngste barn i alderen 0-2 år økte heltidsandelen fra 49,5 til 60 prosent, og for mødre med yngste barn i alderen 3-6 år fra 37,4 prosent i 1990 til 48,8 prosent i 2002.

Lav sysselsetting i enkelte innvandrergupper

Mens hele befolkningen i alderen 16-74 år hadde en sysselsettingsandel på 70,1 prosent i 4. kvartal 2002, hadde førstegenerasjonsinnvandrerne en sysselsettingsandel på 57,5 prosent. Blant personer født i Norge av utenlandskfødte foreldre var andelen 61,1 prosent.

Hvis en deler inn innvandrerbefolkningen etter landbakgrunn, trer det fram klare forskjeller i sysselsettingsandelen. Innvandrere fra Norden har litt høyere sysselsettingsandel enn befolkningen sett under ett, mens innvandrere fra Vest-Europa utenom Norden ligger 3 prosentpoeng lavere enn hele befolkningen. Lavest sysselsettingsandel har innvandrere fra Afrika: førstegenerasjonsinnvandrere fra denne verdensdelen hadde en sysselsettingsprosent på 43,7. Blant ikke-vestlige innvandrere, er innvandrere fra Asia den største gruppen. Sysselsettingen for denne gruppen var på 50,8 prosent for førstegenerasjonsinnvandrere. I realiteten er forskjellene i andel sysselsatte enda større siden det er relativt mange innvandrere i den mest yrkesaktive alder.

Oppgang i ledigheten etter 1999

Fra slutten av 1980-årene og fram til 1993 var vi vitne til en økning i arbeidsledigheten som var helt enestående i etterkrigstiden. Bortsett fra under lavkonjunkturen i 1983-1984, da arbeidsledigheten lå på ca. 3 prosent, har andelen arbeidsledige stort sett utgjort under 2 prosent av arbeidsstyrken. Arbeidsledigheten har tradisjonelt vært markert høyere for kvinner enn for menn. Da ledigheten steg på 1980-tallet, jevnet kjønnsforskjellene seg ut, og fra 1988 til 1995 var arbeidsledighet mer utbredt blant menn enn blant kvinner. I 1993, da ledigheten nådde sitt høyeste nivå, var 6,6 prosent av den mannlige og 5,2 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken arbeidsledig. Hovedårsaken til forskjellen mellom kvinner og menn er at det i første rekke var mannsdominerte næringer som industri og bygg og anlegg som ble rammet av lavkonjunkturene rundt 1983 og etter 1987. Kvinner er langt oftere sysselsatt i offentlig sektor; arbeidsplasser som tradisjonelt har vært bedre skjermet mot dårlige tider. Arbeidsledigheten fortsatte å synke, til et bunnivå i 1998 med 3,2 prosent. Etter 1999 steg ledigheten noe igjen, i 2002 var den på 3,9 prosent. Økningen ser ut til å fortsette også inn i 2003, i 2. kvartal i år var ledigheten på 4,7 prosent mot 4,0 prosent i 2.

kvartal 2002. I dette tidsrommet har sysselsettingen gått kraftigst ned innen transport og kommunikasjon, undervisning og industri.

Bedringen på arbeidsmarkedet fra 1993 til 1998 har i størst grad slått ut for menn, med en nedgang i arbeidsledigheten fra 6,6 til 3,2 prosent på det laveste i 1998, men også for kvinner, med en nedgang fra 5,2 til 3,0 prosent på det laveste i 1999. Oppgangen i arbeidsledigheten fra 1998 til 2002 var sterkest blant menn. Ledigheten var 4,1 prosent for mennene og 3,6 prosent for kvinnene i 2002.

Unge personer sliter med å skaffe seg jobb. I aldersgruppen 16-24 år har ledigheten med få unntak vært mer enn dobbelt så høy som den generelle ledigheten. I 2002 var ledigheten for 16-24-åringene på 11,4 prosent. Samtidig med den relativt høye ledigheten i 1983 og 1984, og etter 1988, har andelen langtidsledige vært høy. Langtidsledige er personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år. Fra 1988 til 1993 økte antall arbeidsledige fra 69 000 til 127 000, mens antallet langtidsledige økte fra 11 000 til 55 000, det vil si fra 16 til 43 prosent av den totale ledigheten. Økt sysselsetting og nedgang i ledigheten resulterte imidlertid ikke i noen umiddelbar nedgang i andelen langtidsledige. Først i 1996 ser vi en tydelig nedgang, som fortsetter fram til 2001, da andelen kom ned i 15 prosent (13 000 av 84 000 ledige). Men fra 2001 til 2002 øker andelen igjen til 21 prosent (19 000 av 92 000 ledige).

Kraftig økning i pendlingen

Antall sysselsatte som pendler, det vil si krysser minst en kommunegrense på vei fra bosted til arbeidssted, er mer enn fordoblet fra 1980 til 724 000 i 2002. Fram til 1990 ble pendling målt i forbindelse med folke- og boligtellingerne. Fra og med 2000 gis det tall for pendling fra den registerbaserte sysselsettingsstatistikken og definisjonene av både sysselsatte og arbeidsstedskommune/oppmøteplass er noe endret fra tellingen i 1980 til 2002. Derfor må sammenligningen av antallet pendlere på disse tidspunktene gjøres med forsiktighet. Forskjellen mellom 1980 og 2002 er likevel så stor at utviklingen uansett kan karakteriseres som en kraftig økning, noe som nok kan settes i sammenheng med at det er blitt mindre flytting i perioden.

Økning i sykefraværet

I 1980 var sykefraværet slik det måles i arbeidskraftsundersøkelsen på 3,2 prosent. Her telles de som har vært midlertidig fraværende fra arbeid hele undersøkelsesuka på grunn av sykdom som sykefraværende, og andelen regnes som prosent av alle sysselsatte. Fraværet steg til 3,5 prosent i 1984, og lå stabilt på dette nivået til og med 1986. Fraværet var på det laveste i perioden med 2,4 prosent i 1994, for så å stige til 4,0 prosent i 2000, som sammen med 2002 er året for det høyeste sykefraværet i perioden.

I 1. kvartal 2003 utgjorde egen- og legemeldt sykefravær for landets arbeidstakere til sammen 8,0 prosent av de avtalte dagsverkene i perioden. I denne statistikken teller en opp alle dagene med sykefravær og tar hensyn til stillingsandel og om arbeidstakeren er helt eller delvis sykemeldt.

Tall fra sentral sykefraværstatistikk viser at hoveddelen av sykefraværet er legemeldt fravær: i de kvartalene vi har tall fra, utgjør egenmeldt fravær mellom 9 og 14 prosent av det totale fraværet.

Inntekt og forbruk

Svak vekst i husholdningsinntektene

Disponibel inntekt var ifølge nasjonalregnskapet, 159 000 kroner i gjennomsnitt per innbygger i 2002, eller om lag 367 000 kroner per husholdning.

Etter vedvarende vekst i gjennomsnittlig inntekt etter skatt per forbruksenhet, særlig i siste halvdel av 1990-tallet, viser tallene fra 2001 målt i faste priser, en svak tilbakegang. En må tilbake til tidlig på 1990-tallet for å finne siste gang norske husholdninger hadde en realnedgang i gjennomsnittsinntektene. Men i motsetning til den gang, da reduserte inntekter kom som følge av høy arbeidsledighet og økonomiske nedgangstider, skyldes inntektsnedgangen i 2001 en kraftig nedgang i aksjeutbytte og aksjegevinster. I 2001 ble det innført en ekstra skatt på mottatt utbytte, noe som trolig førte til at mange selskap valgte å ikke betale ut utbytte dette året. Denne skatten ble opphevet i 2002.

Selv om det er svært få husholdninger som mottar aksjeinntekter, er likevel beløpene så store at de er med på å påvirke den generelle utviklingen i gjennomsnittsinntektene. Dersom en i stedet for å se på utviklingen i gjennomsnittsinntekter heller ser på utviklingen i medianinntektene, som på mange måter er en bedre indikator på utviklingen til "folk flest", finner vi at husholdningsinntektene fortsatt å øke også i 2001. (Medianinntekten er inntekten til den husholdningen som befinner seg midt i fordelingen, etter at en har sortert inntekten etter størrelse).

På tross av nedgangen i gjennomsnittsinntektene i 2001, hadde norske husholdninger likevel en inntekt etter skatt per forbruksen-

het som omregnet til faste priser var om lag 25 prosent høyere enn det husholdningene hadde i 1990.

Det er inntekt fra eget arbeid som betyr mest for husholdningene. Andel av husholdningene som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde har fra midten av 1990-tallet ligget stabil på 64-66 prosent, og andelen som yrkesinntekten utgjør av samlet husholdningsinntekt var på 74 prosent i 2001. I 2001 økte lønn per normalårsverk med 1,9 prosent, omregnet i faste priser, til i gjennomsnitt 304 000 kroner. Mellom 1990 og 2001 økte lønn per normalårsverk med nærmere 25 prosent målt i faste kroner.

Stadig flere toinntektsfamilier

Den økte sysselsettingen blant gifte og samboende kvinner de siste årene, er en viktig forklaring på økningen i husholdningsinntektene. Andelen par i den mest yrkesaktive alder (25-55 år) med minst to yrkestilknyttede økte for eksempel fra 71 prosent i 1990 til 76 prosent i 2001, og kvinnenes arbeidsinnsats betyr stadig mer for økonomien. I 2001 hadde kvinner 37 prosent av all yrkesinntekt. Tilsvarende andel var 33 prosent i 1990.

Inntektsforskjellene består

Ulikheten i inntekt etter skatt per forbruksenhet mellom husholdningene ble noe mindre i 2001. Ved å rangere personer etter inntekt etter skatt per forbruksenhet, viser tallene for 2001 at det først og fremst er den høyeste tidelen som har fått redusert gjennomsnittlig inntekt. Mens den rikeste tidelen disponerte 23,8 prosent av all inntekt i 2000, falt denne andelen til 20,4 prosent i 2001. Den sterke reduksjonen i den rikeste tidelens inntekter må igjen sees i sammenheng med det kraftige fallet i aksjeinntekter dette året. Slike inntekter tilfaller i stor grad den rikeste tidelen av befolkningen. Det at den rikeste tidelen mottar en mindre del av totalinntekten i 2001 enn tidligere, har likevel ikke ført til at den "fattigste" tidelen har fått en tilsvarende økning i sin andel av totalinntekten. I 2001 disponerte tidelen med lavest inntekt 3,8 prosent av all inntekt. Dette var om lag samme andel som året før (3,7 prosent), og bare litt lavere enn for ti år siden (4,0 prosent i 1991).

Som et enkelt mål på fattigdom, brukes andelen personer som har en inntekt etter skatt per forbruksenhet som er lavere enn halvparten av medianinntekten i befolkningen. Denne andelen har endret seg lite de siste årene. Ifølge dette målet var 5,5 prosent av befolkningen fattige i 2001. Personer i studenthusholdninger er da holdt utenfor. Det er gjennomgående en større andel kvinner som har blitt klassifisert som fattige, men avstanden mellom kjønnene minker. Utviklingen i andel fattige fra 1995 fram til 2001 viser at når denne minker, er nedgangen klarest for kvinnene.

Utviklingen i tallet på "fattige" følger ellers i stor grad konjunktorene. I "dårlige" tider øker andelen personer med lavinntekt, mens denne andelen går ned i økonomiske oppgangstider. For noen utsatte grupper som for eksempel unge enslige og enslige forsørgere vil utviklingen i arbeidsmarkedet være av betydning for utviklingen i andelen fattige. Men også politiske vedtak kan påvirke forekomsten av lavinntekt. Det ble for eksempel en merkbar reduksjon i andelen enslige eldre kvinner i lavinntektsgruppen mot slutten av 1990-tallet, det vil si i samme periode der minstepensjonen ble betydelig økt.

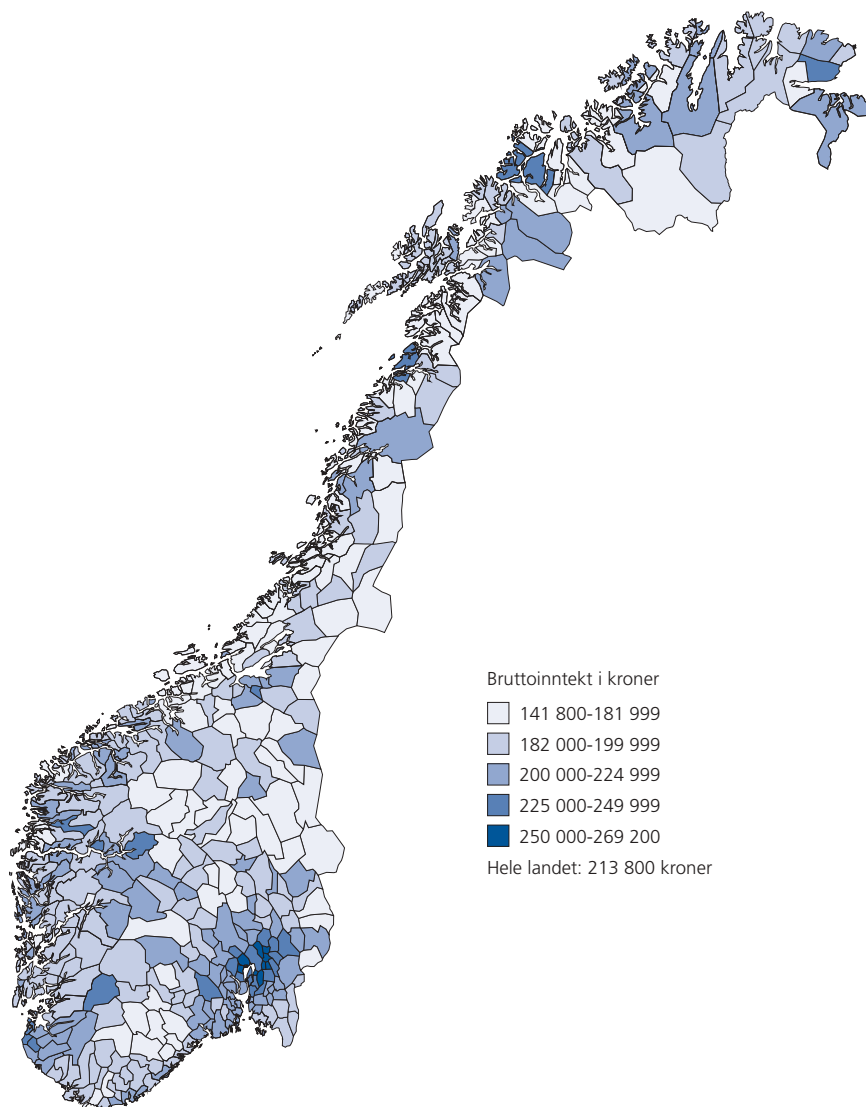
Inntektsforskjeller mellom kommuner

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for innbyggere over 17 år i 2001 var 243 900 kroner. Bruttoinntekten er summen av lønn, pensjoner, næringsinntekter og kapitalinntekter. I samme tidsrom var median for bruttoinntekten 213 800 kroner. Ved å se på medianinntekten for den enkelte kommune, kan bildet avvike fra hva gjennomsnittsinntekten viser. Særlig skjevheter i kapitalinntekter virker inn på gjennomsnittsinntekten og igjen særlig i små kommuner. Et eksempel er Hasvik kommune som ut i fra gjennomsnittlig bruttoinntekt har den tiende høyeste verdien i 2001. Benyttes medianinntekten plasserer imidlertid Hasvik seg på 246. plass.

Blant kommunene er det store variasjoner i bruttoinntekten. Lavest gjennomsnittlig bruttoinntekt i 2001 hadde innbyggerne i Beiarn med 164 900 kroner, mens Bærum hadde det høyeste gjennomsnittet med 341 600 kroner. Også medianen viser at Beiarn kommer dårligst ut med 141 900 kroner, motsatt befinner Bærum seg med en medianinntekt på 269 100 kroner.

Av de 12 kommunene med lavest medianinntekt er det kun Engerdal og Tustna som ikke ligger i ett av de fire nordligste fylkene. Det er særlig utkantkommuner som kommer dårlig ut i Trøndelag og Nord-Norge, mens det lenger sør er særlig skogs- og fjellbygder uten spesiell virksomhet innen kraftforsyning, turisme eller industri som har lavest inntekt. Motsatt er det blant kommunene med høyest medianinntekt en klar dominans av Østlandet, særlig kommuner i Oslos umiddelbare nærhet. Først som 18. beste kommune kommer Sola. Enkelte sentrale kommuner ellers i landet har også høye inntekter.

Figur 5. Bruttoinntekt for personer 17 år og eldre, etter ligningskommune. Medianinntekt i kroner. 2001

Kilde: Selvangivelsesstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

det, særlig kommuner i Oslos umiddelbare nærhet. Først som 18. beste kommune kommer Sola. Enkelte sentrale kommuner ellers i landet har også høye inntekter.

Nord-Trøndelag er det fylket som har lavest medianinntekt. Medianinntekten for nordtrønderne var 190 000 kroner i 2001. Beboerne i Akershus hadde den høyeste medianinntekten med 251 800 kroner, (se figur 5).

Mindre inntektsforskjeller i de nordiske land sammenlignet med andre vestlige land

På tross av at inntektsulikheten i et lengre perspektiv har økt noe både i Norge, Sverige og Finland, så viser de fleste undersøkelser at inntektsforskjellene er mindre i de nordiske land enn i de fleste andre industri-land. Det er også relativt færre fattige i Norden sammenlignet med andre vestlige land. De fleste internasjonale studier som rangerer landene etter graden av fattigdom, plasserer som regel de nordiske land sammen med Be-Ne-Lux-landene og Østerrike nederst, mens landene i Sør-Europa og de anglo-amerikanske landene (Canada, Australia, Storbritannia, USA) befinner seg nær toppen når det gjelder andel fattige i befolkningen. Det må likevel bemerkes at slike internasjonale sammenligninger baserer seg på data som er noe eldre enn de som ellers presenteres her.

Gjelden vokser

Gjennomsnittlig gjeld for norske husholdninger var i 2001 på 458 500 kroner. Målt i faste priser utgjør dette en økning på vel 7 prosent i forhold til 2000. Særlig par med barn har stor gjeld, men gjeldsbelastningen er likevel størst blant enslige og enslige forsørgere.

Det har blitt noen flere husholdninger som har høy gjeld i forhold til inntekten. Av alle husholdningene hadde 17 prosent en gjeld som var minst 2 ganger større enn samlet husholdningsinntekt i 2001. På begynnelsen av 1990-tallet hadde om lag 14 prosent av husholdningene en så høy gjeldsbelastning.

Blant de ulike husholdningstypene med mye gjeld i forhold til inntekten, finner vi en overvekt av enslige og enslige forsørgere.

Finanskapitalen er fortsatt skjevfordelt

Selv om husholdningens gjeld økte betydelig i 2001, så har likevel husholdningene blitt betydelig rikere de siste årene ved at nettoformuen har økt. I femårsperioden 1996 til 2001 økte for eksempel husholdningenes bruttoformue mer enn gjelda, henholdsvis med 29 prosent og 27 prosent omregnet i faste priser. Trolig er husholdningenes formuesøkning enda høyere enn det disse tallene viser. Dette skyldes at for måling av realkapitalen (boliger og annen fast eiendom) er det ligningsverdier som ligger til grunn. De beløpene ligningen viser, er klart lavere enn den faktiske verdien, og for mange husholdninger er boliggjelden større enn den formuesverdien boligen får ved ligningen.

Gjennomsnittlig bruttofinanskapital for alle husholdningene var i 2001 på 362 900 kroner. Ved å dele inn husholdningene i ti like store grupper etter størrelsen på bruttofinanskapital (det vil si verdien av bankinnskudd og verdipapirer), viser tallene at den rikeste tidelen disponerte hele 66 prosent av all finansformue i 2001. Tilsvarende andel var 53 prosent i 1990. Den halvparten med lavest finansformue rådet i 2001 bare over 4 prosent av den samlede bruttofinanskapitalen til husholdningene. Denne andelen har vært tilnærmet uforandret på 1990-tallet.

Tre av fire husholdninger eier bil

I tillegg til bolig er bil og fritidshus de viktigste varige forbruks-goder i private husholdninger. Andelen av husholdninger som har bil, har økt fra i overkant av 60 prosent i 1980 til 76 prosent på begynnelsen av 1990-tallet. I de aller seneste årene synes andelen husholdninger med bil å ha stagnert. I 2001 eide 74 prosent av husholdningene bil. Økningen i bilhold gjennom 1980 og 1990-tallet skjedde til tross for at det ble flere enpersonhusholdninger, der andelen med bil er lavest. Transportbehovet, mer enn økonomisk evne, synes å være avgjørende for om husholdninger eier bil. Særlig parhusholdninger har bil. Nesten alle par med barn har bil. Henholdsvis 92

De to viktigste kildene som er benyttet i kapitlet om husholdningenes inntekter, er Nasjonalregnskapet og Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger.

Nasjonalregnskapet gir et detaljert og helhetlig bilde på hele samfunnsøkonomien, herunder husholdningssektoren. Det er imidlertid ikke mulig å splitte opp husholdningssektoren i mindre undergrupper, for eksempel ulike husholdningstyper. Nasjonalregnskapet er benyttet til å gi tall for disponibel inntekt og lønn per normalårsverk. Nasjonalregnskapets definisjon av disponibel inntekt er noe mer omfattende enn inntektsstatistikkens inntektsbegrep. Blant annet inngår skadeforsikringerstatninger og avkastning av diverse fond tilknyttet private livs- og pensjonsforsikringer i nasjonalregnskapets inntektsbegrep. Næringsinntekt behandles også forskjellig i de to statistikkene.

Inntekts- og formuesundersøkelsen baserer seg på inntekts- og formuesopplysninger fra et landsomfattende utvalg av husholdninger, og gir tall for ulike grupper av husholdninger som for eksempel enslige, husholdninger med barn og pensjonister. Inntektsstatistikken gir tall for inntekt etter skatt for ulike husholdninger og for inntekts- og formuens sammensetning.

I tillegg til de to kildene som er omtalt over, er det også benyttet tall fra selvangivelsesstatistikken (bruttoinntekt per kommune). Denne statistikken inneholder selvangivelsesdata for alle bosatte personer i Norge.

og 97 prosent av par med små og med store barn hadde bil i 2001. Blant enslige under 65 år hadde 56 prosent bil. 20 prosent av husholdningene hadde mer enn én bil i 2001. Andelen med flere biler økte mest blant par med små barn, fra 22 prosent i 1986/1988 til hele 39 prosent i 2001. Dette viser forbruksundersøkelsen, en utvalgsundersøkelse hvor Statistisk sentralbyrå måler hva husholdningene bruker pengene sine på.

Bare et lite mindretall av husholdningene eier fritidshus. I hele perioden fra 1980 har vel 20 prosent av husholdningene hatt fritidshus. Anskaffelse av fritidshus er i større grad enn anskaffelse av bil knyttet til husholdningens økonomiske evne. Arv og overføringer mellom generasjoner spiller også en betydelig rolle.

Fortsatt vekst i forbruket

Husholdningenes årlige gjennomsnittsforbruk økte på slutten av 1990-tallet, fra 271 700 2001-kroner i 1996 til 292 300 kroner i 2001. Det tilsvarer en vekst på 7,5 prosent.

På grunn av små årlige utvalg kan en bare publisere tall for enkeltgrupper når en slår utvalgene til forbruksundersøkelsene i tre år sammen (resultater tidfestes da for eksempel ved 1999-2001).

Utgiftsandelen til mat synker stadig

Utgiftene til mat, alkoholholdige drikker og tobakk, bolig og reiser og transport har i lang tid vært de største utgiftspostene på husholdningenes budsjett. Til sammen utgjør disse postene omkring 60 prosent av de totale utgiftene.

Den relative fordelingen av disse utgiftene har imidlertid forandret seg i løpet av årene. Selv om det har vært brudd i statistikken kan vi si noe om den generelle utviklingen i forbruket. En markant tendens er at utgiftsandelen som blir brukt på matvarer har vært synkende. Reduksjonen i matvarenes utgiftsandel er et uttrykk for den velstandsutviklingen som har funnet sted i perioden. Det er en vanlig erfaring at det brukes prosentvis mindre andel av inntekten på matvarer jo høyere inntekten blir. I 1958 brukte gjennomsnittshusholdningen nær 40 prosent av utgiftene til mat. På begynnelsen av 1980-tallet gikk omkring 20 prosent av utgiftene til mat, mens den ved rundingen av 2000-tallet brukte under 12 prosent.

Utgiftene til kultur- og fritid større enn matutgiftene

Mens utgiftene til mat og drikke siden midten av 1980-tallet var husholdningenes tredje største utgiftspost, er det utgiftene til kultur og fritid som nå har inntatt tredjeplassen. Husholdningenes utgifter til kultur og fritid slik som audiovisuelt utstyr, sport, hobby, lesestoff og kulturelle tjenester lå i gjennomsnittet på 36 100 kroner per år i perioden 1999-2001 og dette er en andel på 12,5 prosent. Gjennomsnittshusholdningen brukte 33 100 kroner på mat og alkoholfrie drikkevarer i samme periode, og det tilsvarer 11,4 prosent av den totale forbruksutgiften.

Denne utviklingen skyldtes også at mer mat blir kjøpt uten for hjemmet (restaurant, kantine, kafé, kiosk). En gjennomsnittshusholdning brukte 10 400 kroner på mat kjøpt utenfor hjemmet, men dette beløpet omfatter også alkoholholdige drikke. Det er bare mat som blir kjøpt til hjemmet, som registreres som mat i undersøkelsen.

Boutgiftsandelen dominerende

Veksten i forbruket på midten av 1980-tallet gjaldt i stor grad varige forbruksgoder, spesielt bolig, men også reiser og transport. Gjennom flere tiår har boutgiftene stått for en økende andel av forbruket. Denne tendensen ble brutt i 1993. På 1960-tallet utgjorde boutgiftene 12-14 prosent av forbruket. Boutgiftsandelen gjorde et hopp med økte renteutgifter i 1988, steg deretter og nådde en topp i 1992 med 26 prosent.

Mens både matvareutgiftene og utgiftene til reiser og transport var større enn boutgiftene på begynnelsen av 1980-tallet, ble boutgiftene større enn matutgiftene i 1984 og passerte også utgiftene til reiser og transport i 1988. Boutgiftene har deretter holdt seg som den største utgiftsposten på gjennomsnittshusholdningens budsjett helt fram til 1995, da posten reiser og transport ble den største posten. Med ny beregningsmåte for forbruksutgiftene fra 1996, hvor det nå blir beregnet en "leieutgift" for eiere av egen bolig mens renteutgifter er utelatt, er boligforbruket desidert den største posten, med en andel på 27,6 prosent i 1996. Andelen som går til boligforbruk er fortsatt den høyeste og ligger på 25,1 prosent i 1999-2001.

Utgiftene til bilhold er store

Transportutgiftene er den nest største utgiftsposten for gjennomsnittshusholdningen. Transportutgiftene utgjorde i gjennomsnitt 56 500 kroner i år i perioden 1999-2001. Dette er en femtedel av totalutgiftene. Transportbehovet i husholdningene har økt i løpet av 1990-tallet. Dette har slått ut i økt bruk av kollektivtransport til tross for kraftig prisøkning på denne, men størst utslag har det fått i økt bilhold og økt bruk av bil.

Størst forandringer i forbrukets sammensetning blant enslige

Forskjeller i sammensetningen av forbruket er blant annet uttrykk for forskjeller i preferanser og livsstil. Disse påvirkes av hvilken livsfase husholdningen er i. En ung husholdning i etableringsfasen vil ha andre behov og preferanser enn en eldre veletablert husholdning. Dessuten vil både husholdningens størrelse og alderssammensetning innvirke på forbruksmønstret.

Matvareutgiftenes andel av forbruket varierer en del mellom husholdninger av ulike typer. Yngre enslige (16-44 år) bruker minst andel på mat (7 prosent ved rundingen av 2000-tallet), mens eldre par uten barn bruker størst andel (15 prosent). Nedgangen i andelen av forbruket som går til mat, har kommet i alle typer husholdninger.

Boutgiftene er en stor post på budsjettet for alle grupper av husholdninger. Særlig enslige i alle aldre bruker en stor andel på bolig, disse husholdningene bruker fra 26 til 39 prosent på å bo. For flerpersonehusholdningene var boutgiftsandelen fra 21 til 32 prosent i 1999-2001.

Andelen av forbruket som går til reiser og transport, varierer også mellom husholdningstypene. Andelen var i 1999-2001 lavest (6 prosent) for eldre enslige (65-79 år), og høyest for unge enslige (under 45 år) med 23 prosent.

Endret husholdningsstruktur

Siden en startet med forbruksundersøkelser i 1958, har størrelsen på gjennomsnittshusholdningen blitt mindre. I 1958 var gjennomsnittlig størrelse på husholdningen på 3,09 personer, mens i 1999-2001 er dette nede i 2,21. Særlig har det vært en økning i antallet enpersonhushold.

Når husholdningenes størrelse forandres, vil en følge av dette være at forbruksmønsteret også forandrer seg noe. Blir husholdningsstørrelsen mindre, vil utgifter knyttet til den enkelte person synke raskere enn utgifter husholdningen har i fellesskap. Utgifter knyttet til enkeltpersoner i husholdningen er for eksempel utgifter til mat og klær. Utgifter av en mer felles natur og knyttet til husholdningen, er utgifter til bolig, bil og husholdningsartikler. Mindre husholdninger har ikke de samme stordriftsfordelene som større husholdninger har, hvor de enkelte medlemmene i husholdningen deler på mange felles utgifter. I mindre husholdninger, og særlig i enpersonhushold, må færre dekke inn de utgiftene som personene i de store husholdningene kan dele på. Så lenge utviklingen går mot stadig flere små hushold og særlig med en økning i enpersonhushold, betyr dette at utgifter mer knyttet til husholdningen enn til enkeltpersoner, vil få en stadig større betydning på husholdningenes budsjett. Slike utgifter vil særlig være på bolig, bil og husholdningsartikler.

Sosial trygghet

To systemer for inntektssikring

I Norge er det først og fremst den statlige folketrygden som skal sikre folk mot inntektsbortfall. I tillegg skal den kommunale sosialhjelpen sikre de tilfellene som folketrygden ikke dekker. *Folketrygden* skal erstatte inntektsbortfall i forbindelse med arbeidsledighet, svangerskap og fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom og skade, uførhet, alderdom og dødsfall. Den skal også kompensere for høye ekstrautgifter, særlig i forbindelse med sykdom. *Sosialhjelpen* kommer inn der hvor annen privat og offentlig forsørgelse ikke strekker til. Vilkåret for å motta stønad er at andre løsninger skal være prøvd først. Ordningen er basert på skjønn, og skal fange opp livssituasjoner som ikke blir ivare tatt innenfor folketrygden. Sosialhjelpen blir også tildelt som supplement til ytelser fra folketrygden.

I tillegg til disse to viktigste inntektssikringssystemene har mange i Norge kollektive eller individuelle pensjonsordninger eller oppsparte midler som kan sikre dem mot inntektsbortfall. Andre offentlige inntektsoverføringssystemer er barnetrygd, kontantstøtte, utdanningsstøtte og bostøtte. Også skattesystemet og subsidierte offentlige tjenester bidrar til fordeling av inntekt og økonomiske levekår. Her skal vi i hovedsak konsentrere oss om folketrygden og sosialhjelpen.

Pensjonene fra folketrygden

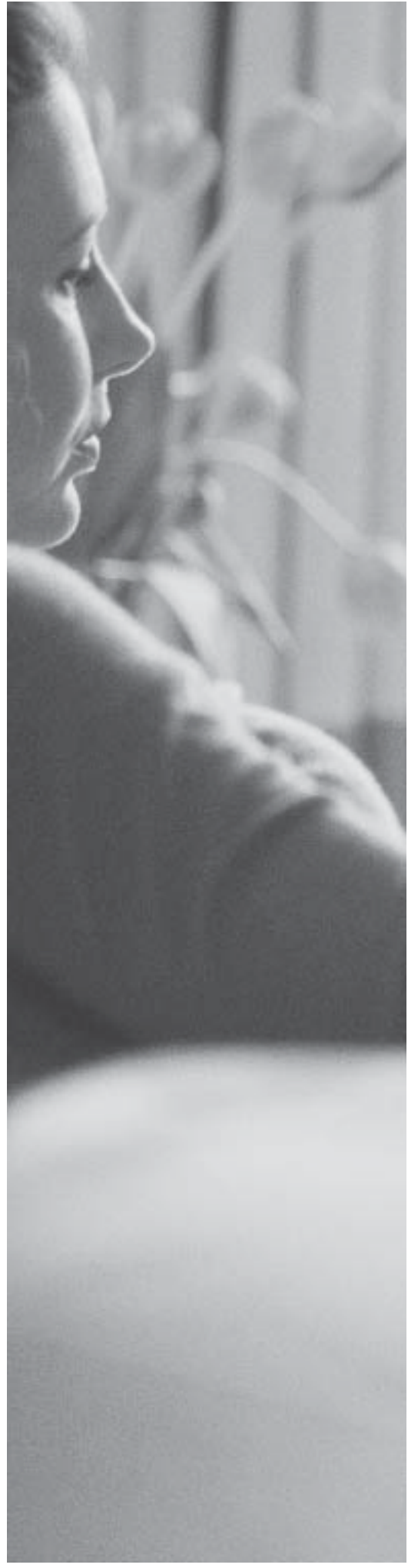
Antall alderspensjonister øker ikke

Ved utgangen av 2002 var det 624 000 alderspensjonister. Det er blitt noe færre alderspensjonister siden 1999, fordi de som nå trer inn i pensjonistenes rekker tilhører de små fødselskullene fra 1930-årene. Etter å ha økt med knapt 2 prosent per år i 1980-årene, flatet antall alderspensjonister ut på 1990-tallet, og har altså til og med gått litt ned. Seks av ti alderspensjonister er kvinner, og andelen har vært omtrent den samme gjennom hele 1980- og 1990-tallet. At flertallet er kvinner skyldes at kvinner har betydelig høyere levealder enn menn.

Uførepensjonister: Økning tross innskjerping tidlig på 1990-tallet

Problemer på arbeidsmarkedet avspeiles også i tallet på uførepensjonister. Ved utgangen av 2002 var om lag 124 000 menn og 168 000 kvinner uførepensjonister, i alt nær innpå 300 000. Det tilsvarer 8,5 prosent for menn og 11,9 prosent for kvinner (alder 16-66 år). Siden 1980 har uføreandelen økt med 2,7 prosentpoeng for menn og 5,5 prosentpoeng for kvinner. I perioden 1991-1993 sank antallet nye uførepensjonister relativt kraftig, og det samlede antall uførepensjonister sank med 6 000. Kriteriene for å innvilge søknad om uførepensjon ble skjerpet, samtidig som en satset mer på attføring. I tiårsperioden fra 1992 til 2002 var det en økning på 24 prosent.

57 prosent av uførepensjonistene er kvinner i 2002, og kvinneandelen har økt jevnt siden 1980. Dette har sammenheng både med den økte yrkesaktiviteten for kvinner, og med at kvinner gjennomgående uførepensjoneres tidligere i livsløpet enn menn og dermed forblir lenger i "systemet" før overgang til alderspensjon. Det var trolig lettere for kvinner som hadde vært

yrkesaktive enn for dem som hadde vært hjemmeværende å få innvilget uførepensjon. Dessuten er mange yrkesaktive kvinner dobbeltarbeidende fordi de gjerne har hovedansvar for hjem og barn, noe som kan være svært belastende og dermed bidra til at kvinner blir uførepensjonister.

Jevn nedgang i antall etterlattepensjonister

Det har vært en jevn nedgang i antall etterlatte ektefeller med pensjon fra folketrygden fra 1980 og til i dag. Dette skyldes at det er blitt færre enker under 67 år, noe som er en følge av den utjevningen i levealder mellom kvinner og menn som omtales i kapitlet om befolkningen. Andelen etterlattepensjonister blant alle enker og enkemenn i alderen 16-66 år har ligget rundt 55 prosent i alle årene siden 1980, men litt lavere de siste årene (52 prosent i 2001 og 2002). Ved utgangen av 2002 var det 24 000 enker og 2 000 enkemenn som mottok pensjon som etterlatte ektefeller.

Færre minstepensjonister – høyere pensjoner

Gjennomsnittlig alderspensjon omregnet til 2002-kroner økte fra 72 100 kroner i 1984 til 118 300 kroner i 2002, en økning på 64 prosent. Økningen skyldes at det ble færre minstepensjonister, og at tilleggspensjonistene fikk høyere tilleggspensjon i perioden. Mens 74 prosent av alderspensjonistene hadde minstepensjon i 1980, var dette redusert til 35 prosent i 2002.

I 1998 økte særtillegget med 12 000 kroner per år. Dette økte den gjennomsnittlige alderspensjonen med 9 prosent fra 1997 til 1998. Det medførte også at de som hadde lavere tilleggspensjon enn det nye særtillegget, ble minstepensjonister etter endringen, og andelen minstepensjonister økte derfor fra 37 til 41 prosent fra 1997 til 1998, men er altså nå nede i 35 prosent. Kvinner er minstepensjonister i langt større grad enn menn. Da dagens pensjonister var i yrkesaktiv alder og la grunnlaget for sine pensjonsrettigheter, hadde fortsatt mange kvinner avbrudd i yrkeslivet og mange arbeidet deltid. Mange kvinner har derfor ikke opparbeidet seg tilleggspensjon, og 52 prosent av de kvinnelige alderspensjonistene er minstepensjonister, mot bare 11 prosent av de mannlige alderspensjonistene.

De fleste har inntekter i tillegg til pensjonen

De fleste alderspensjonister har andre inntekter i tillegg til folketrygdens ytelser. Den gjennomsnittlige bruttoinntekten for alderspensjonister var i 2001 nær 173 000 kroner, mens gjennomsnittlig pensjon dette året var 113 000, begge tall i 2002-kroner. De fleste har imidlertid svært lave tilleggsinntekter. Det er spesielt blant minstepensjonister at mange har lave tilleggsinntekter, og særlig blant kvinnene. Blant alderspensjonistene hadde 43 prosent av kvinnene med minstepensjon mindre enn 10 000 kroner i tillegg til folketrygden i 2001, mens det samme gjaldt for 38 prosent av de mannlige minstepensjonistene. For alderspensjonister med tilleggspensjon var de tilsvarende tallene 14 prosent for kvinner og 17 prosent for menn.

Den viktigste kilden til tilleggsinntekt for alderspensjonistene var tjenestepensjoner, i 2001 som tidligere år. I gjennomsnitt fikk alderspensjonistene utbetalt 29 000 kroner i tjenestepensjon, eller vel en fjerdedel av det de fikk fra folketrygden. For uførepensjonister har tjenestepensjon mindre betydning. Yrkesinntekt er viktigste inntektskilde utenom folketrygden for dem. En del uførepensjonister har redusert pensjon. Det forutsettes at de skal skjøte på uførepensjonen med inntekt fra eget arbeid. I 2001 mottok uførepensjonistene i gjennomsnitt 28 000 kroner i inntekt fra eget arbeid.

Svært varierende husholdningsinntekter blant minstepensjonistene

Den enkelte pensjonists økonomiske situasjon avhenger ikke bare av egne inntekter, men også av inntektene til andre husholdningsmedlemmer. Over halvparten av de nesten 283 000 minstepensjonistene i 2002 var enten enslige eller gift med minstepensjonist, mens de øvrige enten var gift med en pensjonist som mottok tilleggspensjon eller med en person som fortsatt var yrkesaktiv. Enslige minstepensjonister og minstepensjonistektepar har lavere husholdningsinntekt enn minstepensjonister som er gift med tilleggspensjonister eller yrkesaktive.

Hvis vi tar hensyn til at to personer trenger høyere inntekt enn en, men ikke dobbelt så høy inntekt, viser det seg at enslige minstepensjonister og minstepensjonistektepar har omtrent like høy inntekt per forbruksenhet (henholdsvis 113 000 og 123 000 kroner), mens minstepensjonister som er gift med tilleggspensjonister eller yrkesaktive har vesentlig høyere inntekt per forbruksenhet (175 000 kroner).

Sterk vekst i antall AFP-pensjonister

Etter at ordningen med avtalefestet pensjon (AFP) ble innført i 1989, har antallet som benytter seg av ordningen økt raskt. Ordningen ble gradvis utbygget til å omfatte yngre aldersgrupper (nå aldersgruppene fra 62 til 66 år), og antallet virksomheter som dekkes av ordningen har også økt. Fra 1995 til 2002 økte antallet AFP-pensjonister fra 9 300 til 33 500, mer enn en tredobling på sju år. Dette tilsvarer 18 prosent av befolkningen mellom 62 og 66 år. Det er imidlertid ikke alle som har denne muligheten til å trekke seg ut av arbeidslivet før den alminnelige pensjonsalderen. Om lag 60 prosent av dagens yrkesaktive kan nyte godt av ordningen. (Økonomisk utsyn over året 1998).

Tidsbegrensede ytelser fra folketrygden

De tidsbegrensede ytelsene fra folketrygden har som formål å gi økonomisk trygghet ved bortfall av inntekt. Det gjelder når man blir syk eller arbeidsledig, i forbindelse med fødsel, og når man som enslig mor eller far er alene om omsorgen for små barn. Til sammen er det et betydelig antall personer som til enhver tid har en tidsbegrenset ytelser fra folketrygden. De siste årene er det omkring 300 000 personer som til enhver tid har hatt en av følgende ytelser: Sykepenger, fødselspenger, rehabiliterings- og attføringspenger, overgangsstønad eller dagpenger som helt arbeidsledige.

Mange faller utenfor dagpengeordningen

I 2002 var det 59 prosent av de helt arbeidsledige som mottok dagpenger. Dette er lavt sammenlignet med slutten av 1980-tallet, da den tilsvarende andelen var over 75 prosent, men andelen med dagpenger har økt noe siden 1998, da den var nede i 53 prosent. Det er særlig ungdom som ikke har opparbeidet seg rett til dagpenger under ledighet, så det er nær sammenheng mellom utviklingen i arbeidsledighet blant ungdom og andelen av de arbeidsledige som mottar dagpenger. Antall helt ledige som mottok dagpenger ved utgangen av året, var høyest i 1992, over 85 000, og sank til 29 600 ved utgangen av 1998. I de siste årene har arbeidsledigheten økt igjen, og ved utgangen av 2002 var det 44 300 helt ledige som mottok dagpenger.

Sykepenger, rehabiliterings- og attføringspenger

Antall personer på rehabiliterings- og attføringspenger har variert gjennom 1990-tallet. Antallet økte fra 1990 til 1993, gikk ned fra 1993 til 1995, og

økte igjen fra 1995 og framover. Økningen har vært særlig sterk de siste årene, og det er den yrkesrettede attføringen som har økt mest. Ved utgangen av 2001 var det nær 84 000 personer som mottok rehabiliterings- eller attføringspenger. Sykefraværet, og dermed antall personer med sykepenger, har også økt noe de siste årene.

Overgangsstønad for enslige forsørgere

Denne stønadsordningen ble lagt helt om fra og med 1998, men regelendringene fikk først full effekt fra 1.1.2001. Det var derfor en kraftig nedgang i antall eneforsørgere med overgangsstønad fra 2000 til 2001, fra 40 400 til 26 100, en nedgang på 35 prosent. Sammenlignet med "toppåret" 1995 var nedgangen på 44 prosent. Den viktigste endringen er en begrensning av hvor lenge en eneforsørger kan motta overgangsstønad. Hovedregelen nå er inntil tre år, men med visse muligheter til forlengelse opp til to år. Fra 1.7.1999 ble det også bestemt at en enslig forsørger som har levd i et stabilt samboerforhold i 12 av de siste 18 måneder ikke lenger kan motta overgangsstønad. Det uttalte formålet med regelendringene var å stimulere eneforsørgerne til å bli helt eller delvis selvforsørget. Samtidig med nedkorting av stønadstiden ble stønadsbeløpet økt. Det er for tidlig å si hvilken virkning omleggingen har hatt på enslige forsørgeres grad av selvforsørging og yrkes- og utdanningsaktivitet. Indikator 7.10 viser at andel av mottakerne av overgangsstønad som får redusert stønad på grunn av forventet arbeidsinntekt, gikk markert ned fra 2000 til 2001, men det skyldes trolig at det fra og med 2001 nesten bare er forsørgere med barn under tre år som mottar stønaden, mens det tidligere var forsørgere med barn opp til ti år blant stønadmottakerne.

Fødselspenger

I 2002 mottok 78 prosent av de fødende kvinnene fødselspenger. Vilkåret for å få fødselspenger er at den fødende kvinnen har vært yrkesaktiv. Mens denne andelen har vært ganske stabil på 1990-tallet på 72-73 prosent, har den altså økt jevnt siden 1997. Dette har trolig sammenheng med at yrkesaktiviteten blant kvinner med små barn har økt.

Fra 1993 ble fire av de 42 ukene med fødselspenger forbeholdt faren. Antall fedre som mottok fødselspenger har økt fra knapt 1 000 i 1992 til om lag 34 000 i 2002. Den drøye femtedelen av de fødende kvinnene som ikke mottok fødselspenger i 2002, mottok i stedet en engangsstønad ved fødsel på 32 100 kroner.

Stadig en liten vekst i antall mottakere og de økonomiske utbetalingene

Fra 1987 og fram til i dag har de totale utgiftene til den økonomiske sosialhjelpen økt med hele 33 prosent, regnet i faste priser. Selv om perioden sett under ett viser en økning i utgiftene, har man i perioder opplevd nedgang i utgiftene. Dette gjelder særlig de tre årene 1996 til 1998, hvor utgiftene ble redusert med nesten 600 millioner, regnet i faste priser, før utgiftene igjen begynte å øke.

Endringene i utgiftene til den økonomiske sosialhjelpen viser seg i all hovedsak å følge den samme utviklingen som i tallet på sosialhjelpsmottakere. I tiårsperioden fra 1990 til 1999 opplevde man en nedgang antall sosialhjelpsmottakere på hele 23 prosent eller 29 000 personer. I den samme

perioden ble utgiftene til den økonomiske sosialhjelpen redusert med 5 prosent regnet i faste priser.

I 2002 ble det totalt utbetalt 4,6 milliarder kroner i økonomisk sosialhjelp, mot 4,3 milliarder i 2001. Dette gir en økning på 230 millioner kroner. Tallet på sosialhjelpsmottakere økte fra knapt 128 000 til nesten 129 000. I gjennomsnitt fikk hver mottaker utbetalt 35 800 kroner, eller en gjennomsnittlig månedlig utbetaling på 7 000 kroner for månedene mottakerne fikk støtte for. Om lag 118 000 av sosialhjelpsmottakerne i 2002 fikk den økonomiske støtten utbetalt som bidrag. Knappe 2 000 fikk støtten utbetalt som lån, mens 9 000 av mottakerne fikk utbetalt både bidrag og lån. Kun 2,4 prosent av de totale utgiftene til sosialhjelpen ble utbetalt som lån i 2002.

Teller vi sammen sosialhjelpsmottakerne og personene disse forsørger, var det i alt 207 650 personer i Norge som i 2002 for en kortere eller lengre periode mottok økonomisk hjelp fra sosialkontoret. Av disse var 61 800 barn under 18 år. Nesten 5 prosent av landets befolkning var altså direkte eller indirekte mottakere av sosialhjelp i 2002, den samme andelen som året før.

Stønadstiden holder seg stabil

Den gjennomsnittlige stønadstiden har de siste fire årene ligget på om lag fem måneder. Varigheten på stønadstiden henger gjerne sammen med sammensetningen av mottakergruppen, blant annet andelen langtidsmottakere og gjengangere i systemet. I 2002 var det drøyt 84 000 mottakere som også hadde fått sosialhjelp i en kortere eller lengre periode året før. Dette var om lag 1 800 flere enn i 2001. Tallet på gjengangere fra et år til det neste økte nesten hvert år fram til 1995 hvor hele 106 000 mottakere ble registrert som gjengangere.

I 1989 ble det registrert rekordmange nye sosialhjelpsmottakere, eller personer som ikke var registrert i systemet året før, hele 69 000. Så fikk man en periode med jevn nedgang fram til bunnåret 1998 med 43 200 nye mottakere. Siden har den årlige tilgangen av nye sosialhjelpsmottakere vært mer eller mindre stabil, og i 2002 ble det registrert 44 700 nye mottakere i sosialhjelpssystemet.

Nesten en av ti mottakere i 2002 fikk sosialhjelp gjennom hele året, mens fire av ti mottok sosialhjelp i seks måneder eller mer. I gjennomsnitt var det vel 55 000 mottakere per måned i 2002. April var den måneden flest mottakere, hele 58 700 personer, fikk økonomisk sosialhjelp. De to foregående årene var mars måneden hvor flest mottakere fikk økonomisk støtte.

Mange unge og enslige forsørgere mottar sosialhjelp

I 1980 mottok 3,6 prosent av alle 20-24-åringene i landet økonomisk sosialhjelp, mens det i 1993 var hele 10,9 prosent av aldersgruppen som mottok sosialhjelp. Fra 1994 snudde veksten og i 2001 var andelen nede i 7,5 prosent av alle 20-24-åringene. I 2002 har man fått en liten vekst, 7,7 prosent av aldersgruppen var sosialhjelpsmottakere. For mottakere over 25 år er det en tendens til at andelen sosialhjelpsmottakere reduseres med økende alder. For den eldste aldersgruppen, mottakere over 67 år, har det de senere årene bare vært rundt 1 prosent som fikk støtte fra sosialkontoret.

Det er store forskjeller i andelen sosialhjelpsmottakere mellom de ulike familietyper. I 2001 mottok 8,9 prosent av alle enslige uten hjemmeboende barn økonomisk sosialhjelp. For enslige forsørgere med hjemmeboende barn var andelen hele 18,7 prosent, mens det blant par med hjemmeboende barn under 18 år bare var 2,8 prosent som mottok økonomisk sosialhjelp i 2001.

Færre kombinerer arbeid og sosialhjelp

I 1990 var 12 prosent av alle sosialhjelpsmottakerne i heltidsarbeid. Gjennom store deler av 1990-tallet har man registrert en nedgang i tallet på mottakere som oppgir å være i heltidsarbeid. I 1997 var andelen nede i 7,6. I perioden som fulgte fram til i dag har ikke utviklingen vært like entydig. I 2002 var det 8 prosent som oppga å være i heltidsarbeid ved siste kontakt med sosialkontoret. Noe av forklaringen på den noe uklare utviklingen fra midten av 1990-tallet ligger i de endringene i sosialhjelpsrapporteringen som ble gjort i 1997.

Andelen som oppgir å være i heltidsarbeid, henger gjerne sammen med utviklingen på arbeidsmarkedet generelt. I 1993 var hele 6 prosent av den norske arbeidsstyrken i alderen 16 til 74 år arbeidsledig. Det tilsvarende tallet blant sosialhjelpsmottakerne dette året var 36 prosent. I 1999 var andelen på landsbasis nede i 3,2 prosent, mens det var 31 prosent av sosialhjelpsmottakerne som oppga å være arbeidsledige. I 2002 var det 29 prosent av mottakerne som oppga å være arbeidsledige, mens det tilsvarende tallet for arbeidsstyrken som helhet var på 3,9 prosent.

Sosialhjelpens betydning for husholdninger med sosialhjelp

Som nevnt, vil personer som mottar sosialhjelp også være med på å forsørge andre personer enn seg selv – personer som tilhører samme husholdning som den registrerte sosialhjelpsmottakeren. På samme måte vil sosialhjelpsmottakere som bor sammen med andre, ha nytte av de inntektene som andre medlemmer i husholdningen bidrar med.

I 2000 var den gjennomsnittlige husholdningsinntekten etter skatt for sosialhjelpshusholdninger på 193 200 kroner. Ser vi på inntektsutviklingen for sosialhjelpshusholdninger på 1990-tallet, har den gjennomsnittlige husholdningsinntekten etter skatt kun økt med 4 prosent eller 7 500 kroner. Til sammenligning har husholdninger til alders- og uførepensjonister hatt en vekst i gjennomsnittsinntekten på hele 20 prosent i samme periode. Dette skyldes i all hovedsak at pensjonistenes inntekt blir indeksregulert på bakgrunn av den generelle inntektsveksten i samfunnet, mens sosialhjelpen utbetales etter individuell vurdering. I 2000 utgjorde sosialhjelpen 13 prosent av den samlede inntekten til sosialhjelpshusholdningene. Denne andelen er noe lavere enn den var på midten av 1990-tallet.

De fleste sosialhjelpshusholdninger har en viss tilknytning til arbeidslivet, og i 2000 hadde nesten to av tre sosialhjelpshusholdninger yrkesinntekt i tillegg til sosialhjelp. I tillegg mottok nesten halvparten av husholdningene en ytelse fra folketrygden. Likevel utgjorde sosialhjelpen mer enn en tredjedel av den samlede husholdningsinntekten i 2000, for hver fjerde husholdning som mottok sosialhjelp, mens dette var tilfelle bare for en av ni husholdninger i 1986.

De siste fem årene har om lag 45 prosent av sosialhjelpsmottakerne oppgitt sosialhjelp som den viktigste inntektskilden, mens den tilsvarende andelen var 27 prosent i 1988. Dette indikerer en kraftig økning andelen husholdninger hvor sosialhjelpen har vært en viktig inntektskilde i løpet av 1990-tallet. Inntektsstatistikken bekrefter tendensen om at det i løpet av 1990-årene er blitt stadig flere sosialhjelpshusholdninger hvor sosialhjelpen utgjør en betydelig del av den samlede husholdningsinntekten.

Selv om mange av sosialhjelpshusholdningene også har en yrkesinntekt, er det store forskjeller mellom husholdninger når det gjelder betydningen av de ulike inntektene. For fjerdedelen av sosialhjelpshusholdningene med lavest yrkesinntekt utgjør den i 2000 bare 17 prosent av den samlede inntekten for husholdningen, og bare 40 prosent av disse husholdningene hadde noen form for yrkesinntekt. Ser vi derimot på fjerdedelen med høyest yrkesinntekt, utgjorde den her hele 69 prosent av den samlede husholdningsinntekten, og nesten alle husholdningene hadde en yrkesinntekt. For disse fjerdedelene av sosialhjelpshusholdninger har sosialhjelpen, som forventet, den motsatte betydningen. For fjerdedelen med lavest yrkesinntekt utgjør sosialhjelpen hele 44 prosent av den samlede inntekten, mens det tilsvarende tallet for fjerdedelen med høyest yrkesinntekt bare er 6 prosent.

Barn og unge ser ut til å være klart overrepresentert blant personer i husholdninger som mottar sosialhjelp, mens eldre ser ut til å være klart underrepresentert. Barn under 18 år utgjør vel 23 prosent av den norske befolkningen i 2000. Til sammenligning utgjorde barn 27 prosent av alle personer i sosialhjelpshusholdningene. Det er likevel en tendens til at de fleste barna tilhører de husholdningene hvor sosialhjelpen utgjøre en liten andel av den samlede inntekten.

Blant husholdninger hvor sosialhjelpen utgjør en stor del av den samlede inntekten, mer enn en tredjedel, finner vi en klar overrepresentasjon av personer i alderen 18 til 29 år, og da særlig personer i alderen 25 til 29 år. I disse husholdningene finner vi også en klar overrepresentasjon av aleneboere som er yngre enn 45 år. Personer som tilhører denne husholdningstypen, utgjorde i underkant av 9 prosent av hele befolkningen, mens den utgjorde hele 39 prosent av alle personer i husholdningene hvor sosialhjelpen utgjør mer enn en tredjedel av den samlede inntekten.

Sosialhjelp viser seg også å gjennomsnittlig ha stor betydning i husholdninger blant ikke-vestlige innvandrere. Dette gjelder særlig blant enslige, enslige forsørgere og par med små barn. Andelen som mottar sosialhjelp er høyere blant innvandrere med flyktningbakgrunn enn blant innvandrere som kommer til landet av andre årsaker. Flyktninger er på et tidspunkt etter ankomst oppe på et nivå hvor mer enn halvparten mottar sosialhjelp. Det er likevel viktig å merke seg at andelen faller langsomt med økende botid. I en periode vil denne gruppen ha større vanskeligheter enn andre med å skaffe seg lønnet arbeid, og sosialhjelp vil derfor være hovedinntektskilden for mange av disse husholdningene.

Bolig, omgivelser og miljø

Norge skiller seg i europeisk sammenheng ut ved at flere eier boligen sin og særlig ved at flere bor i småhus. I Norge bodde 79 prosent av husholdningene i 1997 i frittliggende enebolig eller andre småhus, mens gjennomsnittet i EU var 53 prosent (1996). Og mens 76 prosent av norske husholdninger eide sin bolig (enten som selveier eller gjennom borettslag) i 1997, var gjennomsnittet i EU 60 prosent. Dette samsvarer med våre boligpreferanser. Om lag ni av ti ønsker å eie boligen, og nær tre av fire ønsker å bo i enebolig.

Nordmenn bor stadig romsligere. Dette skyldes både at det bor færre i hver bolig og at boligene er blitt større. I 1950 bodde det 3,4 personer i hver bolig, i 2001 var tallet 2,3 personer. Gjennomsnittlig antall rom per bolig økte ifølge folke- og boligtellingsene fra 3,6 i 1980 til 4,1 i 2001.

Folke- og boligtellingsen viser at 18 prosent av alle boliger i 2001 hadde 1-2 rom, og 40 prosent hadde 5 rom eller mer. I Oslo hadde 36 prosent av boli-

gene 1-2 rom, og bare 18 prosent minst 5 rom. Oslo skiller seg også fra de andre store byene. Ikke i noen av disse hadde mer enn 24 prosent av boligene 1-2 rom. Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag var fylkene med de største boligene.

I 2001 bodde 30 prosent av alle voksne svært romslig, mens 7 prosent bodde trangt. Det har vært en sterk forbedring i romsligheten i løpet av de siste 20 årene, forbedringen var imidlertid særlig sterk på 1980-tallet. I 1980 bodde 16 prosent trangt, mens bare 18 prosent bodde svært romslig. I 1991 bodde bare 8 prosent trangt, og på 1990-tallet endret denne andelen seg omtrent ikke. Andelen som bor svært romslig fortsatte å øke fram til 1997, men tallet for 2001 tyder på en svak nedgang. I gjennomsnitt bor vi likevel romsligere. Boarealet per husholdning har økt samtidig med at husholdningene er blitt mindre. Det gjennomsnittlige boareal per person har derfor økt. Men også her var økningen større på 1980-tallet enn senere. I 1980 var gjennomsnittlig boareal per person 36 kvadratmeter, i 2001 var det 52.

Folke- og bolig tellingen viser at det i november 2001 var 1 962 000 bebodde boliger i Norge. Nærmere halvparten av disse var bygd etter 1970. Om lag 6 prosent er bygd i 1900 eller tidligere. Aust-Agder er det fylket som har størst andel eldre boliger (14 prosent).

Det har skjedd betydelige omlegginger i boligbyggingen de siste 20 år. På midten av 1980-tallet ble det bygget mange svært store eneboliger. Boligkrisen på slutten av 1980-tallet førte både til et sterkt fall i boligbyggingen og til et markert fall i størrelsen av de nye boligene. Fra midten av 1990-tallet har boligbyggingen tatt seg noe opp, men er fortsatt langt lavere enn på 1980-tallet. Etter 1992 økte størrelsen av de nybygde boligene. Men fra 1998 har denne igjen gått ned, og var i 2002 133 kvadratmeter, eller om lag samme nivå som på begynnelsen av 1990-tallet. Dette har skjedd samtidig med at antallet nybygde boliger, som er blokkleiligheter, har økt betydelig de siste årene.

Også når det gjelder den grunnleggende standarden i form av bad og WC, har det skjedd betydelige forbedringer de siste 20 årene. I 1980 manglet 10 prosent ennå bad eller dusj. Allerede i 1990 var dette redusert til 1 prosent. Standardøkningen avspeiles også i andelen husholdninger med minst to rom med bad eller dusj. Denne økte fra 18 prosent i 1988 til nesten det dobbelte i 1997. Andelen synes deretter å ha gått litt ned, og var i 2001 29 prosent. Når det gjelder boligstandard i form av fukt og kulde er resultatene mer usikre, men de fleste av undersøkelsene fra de senere årene tyder på en viss forbedring i forhold til 1980-tallet.

Andelen av husholdningene som eier boligen, har i lang tid vært forholdsvis stabil i underkant av 80 prosent. Folke- og bolig tellingene viser at 77 prosent av husholdningene i 2001 eide boligen de bodde i, enten som selveiere eller gjennom andels- og aksjeselskap. Denne andelen har gått litt ned siden 1990. Nedgangen er størst i de store byene. I Oslo var vel 70 prosent eiere i 2001, sammenlignet med 76 prosent i 1990.

Andelen av husholdningene som eier boligen er høyest i alderen 45-79 år (alder på eldste beboer), der om lag 85 prosent eier boligen. Eierandelen er lavest blant yngre. Der eldste beboer er under 25 år, eier en tredjedel boligen, mens vel 60 prosent eier boligen i aldersgruppen 25-34 år. Særlig blant

de yngste er tallene påvirket av at mange studenter er registrert som bosatt hos foreldrene. I aldersgruppen 25-34 år er eierandelen lavest i Troms og Finnmark, under 50 prosent. Den er høyest i Vest-Agder, Rogaland og Telemark. Blant de store byene har Tromsø den laveste andel eiere i denne aldersgruppen. I Oslo er eierandelen bare litt lavere enn landsgjennomsnittet. Bosettingsregistreringen av studenter kan imidlertid påvirke tallene også for denne gruppen.

Blant unge har andelen som bor i bolig som husholdningen eier, gått ned. Det er særlig blant unge enslige som ikke bor sammen med foreldrene, at tendensen er kraftig. For eksempel gikk eierandelen for disse enslige i alderen 25-29 år ned fra 58 prosent i 1987 til 30 prosent i 2001. Eierandelen blant unge par har derimot endret seg lite. Reduksjonen i eierandel blant yngre enslige er, ifølge folke- og boligtellningene, størst i de store byene.

Boligutgiftene økte sterkt på 1980-tallet, både på grunn av sterk økning i gjelden og på grunn av renteøkning. Rundt 1990 brukte husholdningene i gjennomsnitt vel en fjerdedel av budsjettet til bolig, lys og brensel. Rente-nedgangen fra 1993 førte til en reduksjon i boligutgiftene slik at andelen av forbruket til bolig ble redusert til om lag 20 prosent i 1998. Tall for andelen husholdninger med høy boutgiftsbelastning viser samme forløp. I 2001 brukte om lag 40 prosent av husholdningene mer enn 25 prosent av forbruket på bolig, lys og brensel. Reduksjonen i boutgifter på begynnelsen av 1990-tallet kom først og fremst eierne til gode.

Prisene på bruktboliger har økt sterkt på 1990-tallet. Etter 1991 da statistikken startet, har prisene på brukte boliger i Norge blitt mer enn fordoblet.

Forurensning og støy i lokalmiljøet

Viktig for den lokale luftforurensning er innholdet av nitrogenoksider (NO_x) og svoveldioksid (SO_2) som begge virker forsurende, og svevestøv i luften. Konsentrasjonen av svoveldioksid har avtatt betydelig siden slutten av 1970-årene, og ble halvert på 1990-tallet. Den lokale forurensningen i de store byene består i dag i hovedsak av nitrogenoksider og svevestøv. Utslippene av NO_x har ikke blitt redusert på 1990-tallet og her er det langt igjen før en når utslippsmålene. Eksos fra biler, asfaltslitasje og vedfyring er viktige kilder til utslipp av svevestøv. Den betydelig trafikkveksten som nå skjer i veitransporten, har ikke gjort problemet med svevestøv mindre.

Ifølge levekårsundersøkelsene har andelen som oppgir å være utsatt for støy fra veitrafikk inne i boligen, vært omtrent uforandret på 13 prosent i de siste 20 årene, dette til tross for en betydelig trafikkvekst. Plassering av boligene i forhold til særlig de store trafikkårene, oppholdstid i hjemmet og tiltak i form av støyisolerende vinduer og støyskjermer er viktige for sammenhengen mellom trafikk og utsatthet for støy. Det er færre som sier de er plaget av støy enn som er utsatt. I 2001 oppga 6 prosent av de, inne i boligen, var svært eller noe plaget av støy fra veitrafikk.

Fritid og kultur

Flere går på kino

Antallet kinobesøk har de senere årene variert rundt 2,6 besøk per innbygger i året. Besøksfrekvensen var lavest i 1992 med 2,2 besøk per innbygger, og høyest i 2001 med 2,8 besøk. I 2002 var vi i gjennomsnitt på 2,7 kinobesøk. Selv om det er blitt færre kinoer og sitteplasser, har det vært en økning i antallet forestillinger i perioden, fra 134 000 i 1980 til 244 000 i 2001.

Dette kan delvis tilskrives oppblomstringen av flerkinoanlegg. Likevel har antallet besøk gått ned fra 17,5 millioner i 1980 til 12,5 millioner i 2001. Nedgangen i besøkstallet skjedde først og fremst i første halvdel av 1980-tallet, mens besøkstallet siden slutten av tiåret stort sett har variert rundt 11-12 millioner.

Denne langsiktige nedgangen i besøkstallet har skjedd selv om andelen som har vært på kino i løpet av ett år, ikke har endret seg noe særlig. Fra begyn-

nelsen av 1990-tallet og til 2002 ser det derimot ut til at en større andel av befolkningen har vært på kino, fra 52 prosent i 1992 til 66 prosent i 2002. Andelen var dette året 64 prosent blant menn og 69 prosent blant kvinner.

Antall besøk per innbygger har ikke økt i samme grad som andelen som har vært på kino. Økningen har derfor først og fremst skjedd ved at det er flere som går sporadisk på kino. Dette gjelder særlig eldre personer. Mens 8-10 prosent i aldersgruppen 67-79 år var på kinobesøk per år ved begynnelsen av 1990-tallet, er andelen økt til 20 prosent i 2002. Den norske filmen "Hef-tig og begeistret" gjorde for øvrig sitt til at besøksandelen i denne aldersgruppen nådde helt opp til 32 prosent i 2001.

Teater og opera: Svake besøkstall midt på 1990-tallet

Det har vært en svak økning i antallet forestillinger ved institusjonsteatrene på 1990-tallet. Antallet teater- og operaforestillinger økte fra 1980 til 1993. Fra 1993 til 1997 gikk antallet forestillinger noe ned. Senere har det vært en økning, og antallet forestillinger var på om lag 7 800 i 2001.

Besøkstallene økte parallelt med antallet forestillinger fra 1980 til 1993. Utviklingen i besøkstallene har imidlertid vært ujevn over perioden. I 1993 da statistikken omfattet noe flere teatre, var tallet 347 besøk per 1 000. Fra 1993 til 1997 falt besøkstallet med 16 prosent, men har siden økt og var på 313 besøk per 1 000 innbyggere i 2001.

Publikumsundersøkelser tyder på at teater- og operatilbudet når ut til flere. Andelen som har vært i teater siste året har økt fra 44 prosent i 1991 til 50 prosent i 2000, 44 prosent blant menn og 57 prosent blant kvinner.

Endringen i andelen på opera er vanskeligere å fastslå. Besøksandelen er i utgangspunktet liten, og om endringen er betydelig eller ikke, kan være vanskelig å fastslå. 6 prosent av befolkningen hadde vært på en opera- eller operetteforestilling siste år i 2000.

Økende besøk på klassiske konserter

I 1990 ble det holdt 296 symfonikonsserter. I 1997 var tallet økt til 406 og ytterligere til 607 i 2000. I 2001 sank antallet til 509 konserter. Dette skyldes i hovedsak en betydelig nedgang fra året før i antallet konserter med Oslo Filharmonien og Tromsø Symfoniorkester.

Mens det var om lag 220 000 tilhørere på symfonikonsserter i 1990, var antallet om lag 300 000 i 2001. Denne økningen finner vi igjen i besøksandelen blant befolkningen. Mens det i 1991 var 27 prosent som oppga at de hadde vært på konsert med klassisk musikk, samtidsmusikk, kirkemusikk eller kor, var andelen 37 prosent i 2000. Blant kvinner var andelen 41 prosent mens den var 32 prosent blant menn.

Liten nedgang i kulturell egenaktivitet

Mens 35 prosent av befolkningen oppga at de drev med egenaktivitet på kulturfronten i 1994 var andelen 32 prosent i 2000. Slik egenaktivitet er enten at de har opptrådt på et musikk- eller teaterarrangement siste to år, har utstilt en eller annen form for bildekunst eller kunsthåndverk siste to år, eller spiller et musikkinstrument regelmessig. Nedgangen gjelder både menn og kvinner. Det er likevel kvinner som er de mest aktive. Blant dem

var det 37 prosent om oppgaa kulturell egenaktivitet i 2000, mens andelen var 27 prosent blant menn.

Færre i musikkorps

I 1984 var det 2 232 korps tilsluttet Norges Musikkorps Forbund. Antallet har siden sunket, til 2 045 i 1990 og videre til 1 717 i 2001. Også antall medlemmer i forbundet har sunket betydelig. I 1986 var det i underkant av 129 000 medlemmer. I 2001 hadde medlemstallet sunket til i underkant av 68 000.

Svak økning i fjernsynsseingen

Til tross for økt tilgang til fjernsynskanaler og flere kanaler som sender programmer døgnet rundt, har vi ikke fått noen sterk økning i fjernsynsseingen. I 1991 var det 39 prosent som hadde tilgang til kanaler formidlet via satellitt. Dette har økt til 66 prosent i 2002. Andelen som ser fjernsyn en gjennomsnittsdag har i samme periode økt fra 81 til 85 prosent. Tiden vi ser på fjernsyn har i samme periode økt med om lag 20 minutter.

Mindre radiolytting, mer platespilling

Interessen for radioen har ikke økt de siste 10 årene, til tross for økt tilbud på kanaler og sendetid. Det har vært en nedgang i andelen som hører på radio en gjennomsnittsdag, fra 71 prosent i 1991 til 58 prosent i 2002, mens tiden vi bruker når vi lytter på radio har holdt seg noenlunde konstant. Det kan se ut som om cd-plater og kassetter i noe større grad enn tidligere forsyner seg av lyttermarkedet.

Mens det i 1992 ble solgt 9,9 millioner musikkfonogram, var salget kommet opp i om lag 13,1 millioner i 2001. 37 prosent oppgaa at de lyttet på plater eller kassetter en gjennomsnittsdag i 1996. I 2002 var andelen 49 prosent.

Nedgang i avislesingen

Antallet eksemplarer av dagsaviser per 1 000 innbyggere økte nokså jevnt gjennom 1980-tallet. I 1980 var det 429 eksemplarer per 1 000 innbyggere, sammenlignet med 688 i 1992. Denne økningen skjedde ganske parallelt med økningen i antallet husholdninger, antallet eksemplarer per husholdning økte mer beskjedent. Etter 1992 har tallet sunket temmelig jevnt, til tross for at antallet husholdninger har fortsatt å vokse. I 2001 var nettoopplaget per 1 000 innbyggere nede i 553. Det har samtidig vært en nedgang i andelen som leser avis per dag. Mens 85 prosent oppgaa å ha lest avis per dag i 1994, var andelen nede i 77 prosent i 2002. Om denne nedgangen har sammenheng med økende tilgang til elektroniske aviser på Internett, er det for tidlig å si noe sikkert om.

Variasjoner i bokutgivelser og boklesere

Antallet skjønnlitterære bokutgivelser har variert en del de siste 20 årene. Det var en økning fra 1986 da det var 903 utgivelser, til 2 037 utgivelser i 1995. Senere har det vært en liten nedgang, til

1952 skjønnlitterære bokutgivelser i 2002. Av de skjønnlitterære bøkene som ble utgitt i 2001, var 42 prosent norske og 58 prosent utenlandske.

De senere årene har det også vært en nedgang i antall utlån per innbygger i folkebibliotekene. Mens det i 1992 var 4,9 utlån per innbygger, sank andelen til 4,0 i 2001. Fra 1993 til 2001 har antall folkebibliotek sunket fra 1 184 til 974. Dette kan muligens være med på å forklare utlånsnedgangen. Andelen som leser bok på fritiden en gjennomsnittsdag har ikke hatt samme jevne nedgang. I 1991 var det 24 prosent som oppga at de leste bok på fritiden en tilfeldig valgt dag. Andelen sank til 17 prosent per dag i 1997, men har så økt og har kommet opp i 23 prosent i 2002. Dette året var andelen 17 prosent blant menn og 28 prosent blant kvinner. Blant dem som leste bok var det 64 prosent som leste roman eller novellesamling. Blant kvinnelige boklesere var det 67 prosent som leste denne typen bøker en gjennomsnittsdag.

Økt medietilbud har ikke påvirket på kulturvanene betydelig

Til tross for at tilbudene fra radio, fjernsyn og andre elektroniske medier har økt betydelig de senere årene, har ikke dette ført til noen voldsom økning i mediebruken. Det økte tilbudet synes heller ikke å ha hatt noen negativ virkning på bruken av de mer tradisjonelle kulturtilbudene.

Flere kvinner med i idretten

Antall medlemmer i Norges Idrettsforbund økte jevnt og trutt fra om lag 1,4 millioner i 1980 til 1,9 millioner i 1998. Deretter har det vært en liten nedgang, og antallet var i underkant av 1,8 millioner i 2002. I 1980 utgjorde kvinner 34 prosent av medlemmene. I 2002 var kvinnes andel om lag 38 prosent. I 1991 oppga 27 prosent av befolkningen at de hadde deltatt i et idrettsarrangement i løpet av de siste to årene. Andelen økte til 32 prosent i 2000.

Ferieovernattinger øker

De siste ti årene har det vært en viss økning i nordmenns ferieaktivitet. Mens vi i 1994 i gjennomsnitt hadde 13,7 overnattinger på feriereiser siste 12 måneder, var antallet overnattinger 15,0 i 2002. Overnattingene har økt for både menn og kvinner, men kvinner hadde i 2002, som også i alle tidligere målinger, flere overnattinger enn menn. I 2002 var tallet 14,4 for menn og 15,5 for kvinner. Antallet ferieovernattinger øker med økende husholdningsinntekt. Mens de som har en husholdningsinntekt på under 400 000 kroner har 11-12 overnattinger per år, har de som tjener 500 000 kroner eller mer 19 ferieovernattinger i gjennomsnitt. Personer som er bosatt i Oslo eller Akershus har flere ferieovernattinger enn dem som er bosatt i andre deler av landet.

Andelen som ikke har vært på noen feriereise i det hele tatt siste 12 måneder, har sunket. Mens det i 1998 var 28 prosent som ikke hadde vært på ferie, var andelen 23 prosent i 2001 og 25 prosent i 2002. Også denne endringen gjelder både menn og kvinner.

Flere har viktigste feriemål utenfor Norden

Mens det var 32 prosent som hadde viktigste feriemål utenfor Norden i 1993, var andelen økt til 41 prosent i 2002. Den høyeste andelen ble likevel registrert i 1998, da 45 prosent oppga at viktigste feriemål var utenfor Norden.

Kriminalitet

Trygghet for liv og eiendom er et gode i et velferdssamfunn som vårt. Det er et gode vi verner om og er opptatt av – hver for oss og med hjelp fra statlige ordninger, som for eksempel politiet og domstolene. Hver dag blir vi konfrontert med beskrivelser av fysiske og psykiske overgrep, og de rettslige etterspill av disse, i avisene og andre media. Vi bruker daglig våre nøkler i utallige låser – med forsikringen i bakhånd – for å være trygge mot angrep på våre kropp og eiendeler. Vi handler alle ut fra frykten, og med varierende styrke preger den vår hverdag.

Er vi mer truet av vold?

De aller fleste av oss føler oss trygge i våre nærmiljø. Levekårsundersøkelsene i perioden fra 1983 og fram til 1997 viste en viss økning, fra 8 til 11 prosent, i andelen personer over 15 år som hadde opplevd å være urolige for vold eller trusler om vold. De fem undersøkelsene som ble gjennomført i denne perioden, viser at kvinner, og da spesielt de eldste, var mest urolige. I 2001 var det imidlertid færre som oppga at de hadde opplevd frykt, og andelen som hadde vært engstelige for å bli utsatt for overgrep, var nå på samme nivå som på 1980-tallet – 8 prosent. Også i Levekårsundersøkelsen 2001 var det langt flere kvinner enn menn som opplevde denne frykten. Andelen av kvinner som har vært urolige for vold eller trusler om vold har imidlertid aldri vært så lav. De eldste kvinnene ser ut til å føle seg tryggere, og det er nå kvinner mellom 16 og 24 år som opplever mest frykt.

Frykt for å bli utsatt for lovbrudd har ikke nødvendigvis sammenheng med sannsynligheten for å bli et offer for kriminalitet. I levekårsundersøkelsene er det de yngste mennene som føler seg mest trygge, selv om det er denne gruppen som er mest utsatt. Totalt var det imidlertid like stor andel kvinner og menn som sa at de var utsatt for vold eller trusler om vold i 2001. I hele perioden fra 1983 til 2001 var det rundt 5 prosent av den voksne befolkningen som oppga at de hadde vært offer for vold eller trusler om vold i løpet av det siste året. Dette tilsier at ca. 180 000 personer opplever denne typen overgrep hvert eneste år. Ut fra undersøkelsen i 2001 var det mer enn 45 000 av disse som hadde fått synlige merker eller kroppsskader av den volden de hadde blitt utsatt for.

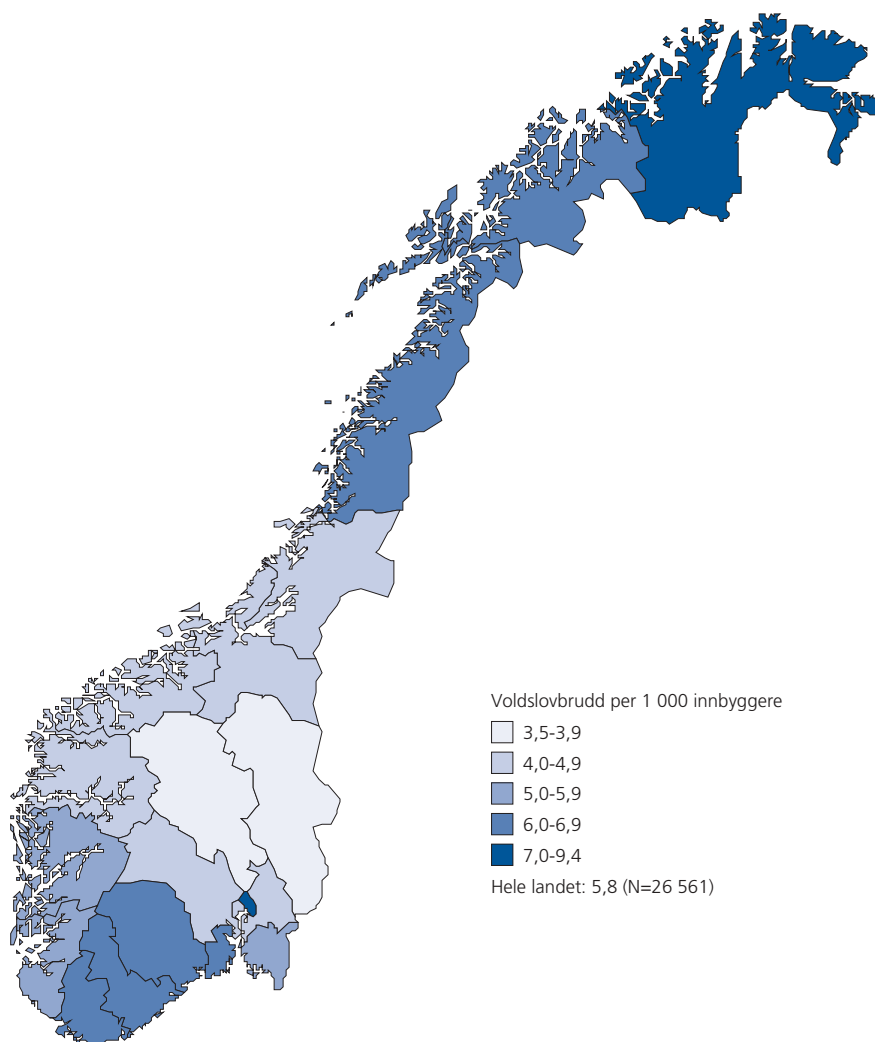
Ikke alle som er utsatt for lovbrudd, går til politiet og anmelder det som er skjedd. I Levekårsundersøkelsen 2001 var det kun 16 prosent av de oppgitte tilfellene av vold og trusler om vold som var anmeldt til politiet. Totalt ble det anmeldt 26 600 voldslovbrudd i løpet av 2002, hvorav mer enn 12 000 var legemsfor nærmelser og 9 200 var trusler. Siden 1980 har det vært en jevn økning i antallet etterforskede voldsforbrytelser, og ut fra anmeldelsesstatistikken på 1990-tallet ser det ut til at ofre i stadig større grad går til politiet når de har blitt utsatt for vold og trusler. Antallet anmeldte legemsfor nærmelser har økt med nesten 70 prosent og anmeldte trusler med over 170 prosent. Det har ikke vært en tilsvarende økning i antall anmeldelser av de svært grove tilfellene av vold, som drap og grov legemsbeskadigelse. I 2002 ble det anmeldt 53 drap og 71 drapsforsøk, som er noe flere enn det årlige gjennomsnittet i perioden 1991-2002. Antallet drap og drapsforsøk varierer imidlertid fra år til år, og ut fra drapsstatistikken kan vi ikke si at det er blitt flere drap eller drapsforsøk i løpet av de siste 10-15 årene.

Unge, spesielt menn, er de som oftest anmelder vold. Anmeldelsene i perioden 1995-1998 viser også at personer med en ikke-vestlig innvandrerbakgrunn er langt mer utsatt for voldslovbrudd enn personer med en norsk-etnisk bakgrunn. Sannsynligheten for å bli et voldsoffer er imidlertid høyest hvis du selv er tatt for å ha utøvd vold mot andre. I oppklarte voldssaker med norsk-etniske ofre er det i de aller fleste tilfeller (91 prosent) en norsk-etnisk gjerningsperson som har begått overgrepet. Det er langt sjeldnere (6 prosent) at norsk-etniske ofre blir utsatt for vold av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. I saker med ikke-vestlige ofre er det imidlertid halvparten som utsettes for vold og trusler av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn.

Personer med ikke-vestlig bakgrunn er også noe overrepresentert i statistikken over voldsutøvere – selv når vi tar høyde for innvandrerbefolkningens fordeling etter alder, kjønn og bosted. I 1998 var det drøyt 1 prosent av den norsk-etniske befolkningen og 2 prosent av den ikke-vestlige befolkningen som ble tatt for en eller flere forbrytelser. Kun 0,2 prosent av den norsk-etniske befolkningen og 0,5 prosent av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen ble siktet for vold eller trusler.

Figur 6. Anmeldt voldskriminalitet, etter gjerningsfylke. Per 1 000 innbyggere. 2002

Kilde: Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Ut fra internasjonale undersøkelser, hvor utsatthet for vold og trusler er kartlagt i en rekke andre land, har grad av urbanitet en klar sammenheng med risikoen for vold. Jo mer urbant, desto større fare for å bli et voldsoffer. Denne sammenhengen er faktisk sterkere enn sammenhengen mellom utsatthet og hvilket land du bor i. Ut fra de samlede resultatene fra alle levekårsundersøkelsene i perioden 1983-2001, kan det også i Norge se ut til å ha vært en sammenheng mellom bostedsstrøk og utsatthet for vold og trusler. Ut fra gjennomsnittet for alle undersøkelsene, er det nesten tre ganger så stor risiko for at folk som bor i våre største byer, blir utsatt for vold – sammenlignet med dem som bor i de aller mest spredtbygde strøk. I den siste undersøkelsen fra 2001 var det imidlertid ingen betydelige forskjeller mellom de ulike bostedsstrøkene og risiko for å bli et voldsoffer. Også ut fra den volden som anmeldes til politiet, ser vi at det er vel så mye vold i en del mindre urbane distrikter som i byene. Oslo er det fylket, relativt

til folkemengden, hvor det anmeldes flest voldslovbrudd. Det anmeldes imidlertid nesten like mye vold i Finnmark (se kart). Byfolk blir heller ikke tatt for å utøve vold i betydelig større grad enn andre. I 2001 var det, sett i forhold til innbyggertallet, 72 kommuner hvor det var bosatt flere registrerte voldsutøvere enn i Oslo. Av kommunene med relativt flere voldsutøvere enn Oslo, finner vi blant annet 12 av de 19 Finnmarkskommunene. Andre storbykommuner som Stavanger, Kristiansand og Drammen er lenger ned på den rangerte listen over kommuner med høyest andel voldsutøvere. I 2001 hadde mer enn 200 av landets 435 kommuner en høyere andel voldsutøvere enn Trondheim og Bergen. De siste årenes statistikker viser med andre ord at vold og trusler verken er et særskilt eller et utpreget urbant levekårsproblem.

Vi vet antakelig mindre om befolkningens utsatthet for seksualisert vold enn det vi vet om andre former for vold. Offerundersøkelser og eldre kriminalstatistikker sier oss lite eller ingenting om omfanget av dette problemet. De siste 20 årenes utvikling har imidlertid gitt oss noe mer kunnskap. Den økte offentlige oppmerksomheten medførte at denne typen overgrep i mindre grad ble et privat anliggende, og i løpet av siste halvdel av 1980-tallet ble det etterforsket langt flere seksualforbrytelser enn tidligere. Bare i løpet av året 1989 avgjorde rettssystemet flere anmeldte incestlovbrudd enn det gjorde til sammen i hele perioden fra 1970 til og med 1984. I løpet av 1980-tallet ble antallet etterforskede tilfeller av seksuell omgang med barn under 14 år nesten firedoblet, og antall etterforskede voldtektsanmeldelser nesten tredoblet. I løpet av 1990-tallet og fram til i dag har antallet anmeldte voldtekter økt ytterligere, med nesten 80 prosent. Det ble imidlertid anmeldt omtrent like mange tilfeller av incest og andre seksuelle overgrep mot barn i 2002 som på begynnelsen av 1990-tallet.

Færre innbrudd i bolig, men vi robbes oftere ute

Både levekårsundersøkelsene og kriminalstatistikken sier oss at tyverier er den typen lovbrudd som folk er mest utsatt for. Over halvparten av alle anmeldte lovbrudd i 2002 var tyverier. I Levekårsundersøkelsen 2001 oppga mer enn hver tiende person over 15 år at de var utsatt for tyveri eller skadeverk i løpet av det siste året. Vi vet fra tidligere undersøkelser at de fleste går til politiet når de har blitt utsatt for tyveri. Kriminalstatistikk basert på politiets register er derfor velegnet til å beskrive hvilke tyverier befolkningen faktisk blir utsatt for. Som for de fleste typer forbrytelser, har det siden 1980 vært en jevn økning i antallet tyverier etterforsket av politiet. I løpet av de 10 siste årene har det imidlertid også vært positive trekk ved utviklingen. Det er for eksempel blitt langt sjeldnere at tyver bryter seg inn i private boliger. I løpet av årene fra 1991 til og med 2002 er antallet grove tyverier fra boliger og hytter nesten blitt halvert. Om våre eiendeler er blitt tryggere i de private hjem, er vi i større grad utsatt for tyverier når vi beveger oss ute i de offentlige rom. Det skjer imidlertid oftest tyverier fra og av våre biler, og i løpet av året 2002 ble det anmeldt mer enn 55 000 slike tyverier.

Mer narkotika – spesielt blant ungdom

Selv om antallet anmeldelser har gått noe ned i løpet av det siste året, utgjør utviklingen i antall narkotikaforbrytelser den mest markante endringen i kriminalitetsbildet de siste 20 årene. Sett i forhold til innbyggertallet, etterforsket politiet mer enn 19 ganger så mange narkotikaforbrytelser i 2001 som i 1980. I løpet av året 2002 ble det anmeldt en narkotikaforbrytelse per

100 innbyggere i Norge. Mer enn 90 prosent av alle anmeldte narkotikaforbrytelser anmeldes av politiet selv, og store deler av den enorme økningen i anmeldte narkotikaforbrytelser kan tilskrives en økt satsing fra politiets side. Det er imidlertid også grunn til å tro at en betydelig del av økningen har sammenheng med en faktisk økning i befolkningens befatning med ulovlige rusmidler. Spørreundersøkelser fra Statens institutt for rusmiddelforskning viser at det er langt flere ungdommer som har brukt amfetamin og ecstasy i 2000 enn det som var tilfellet på begynnelsen av 1990-tallet. Antallet narkotikadødsfall er tredoblet, og det er anslått at antall heroinmisbrukere er fordoblet i løpet av 1990-tallet. I løpet av 2001 ble nesten 11 000 forskjellige personer tatt av politiet for en eller flere narkotikaforbrytelser. Dette er mer enn en tredobling siden 1990.

Hvor mange av de anmeldte lovbruddene politiet oppklarer, varierer mye etter hvilke type lovbrudd som er anmeldt. For eksempel hadde politiet i 2001 kun funnet ut hvem som hadde begått 12 prosent av de anmeldte tyveriene, mens bruk av narkotika ble oppklart i hele 95 prosent av de anmeldte tilfellene. Etterforskningsstatistikken, med oversikt over hvem som er gjerningspersoner, er derfor i stor grad avhengig av hva som anmeldes og hva politiet bruker sine ressurser til. Først og fremst på grunn av den store økningen i narkotikaforbrytelser, har antallet gjerningspersoner nesten tredoblet seg de siste 15 årene.

Kriminaliteten blant ungdom øker, og endrer karakter

Ungdom, og da spesielt unge menn, har alltid vært overrepresentert i kriminalstatistikken. Midt på 1980-tallet var nesten halvparten av alle siktede under 21 år. Antallet ungdommer som ble tatt var imidlertid stabilt fra slutten av 1980-tallet og fram til midten av 1990-tallet, og de under 21 år utgjorde mindre enn en tredjedel av alle siktede for forbrytelser i 1997. I løpet av de siste fire årene har imidlertid denne generelle trenden snudd, og i 2001 ble mer enn 6 prosent av menn i aldersgruppen 18-20 år tatt av politiet etter å ha begått en eller flere forbrytelser. Tidligere var det slik at de aller fleste ungdommer som ble tatt av politiet, ble tatt for tyverier. En betydelig andel ungdommer blir også i dag tatt for tyveri, men ut fra politiets register ser det ikke ut til at dagens ungdom stjeler mer enn ungdom gjorde før. I dag er det like mange ungdommer som blir tatt for befatning med narkotika. I løpet av de fire siste årene er antallet unge tatt for narkotika steget med 72 prosent, og de under 21 år utgjør nå halvparten av de siktede for bruk av narkotika. I løpet av 2001 ble 1,5 prosent av alle 18-20-åringene tatt av politiet for å ha hatt befatning med narkotika.

Utviklingen de siste 10-20 årene viser at bruk av narkotika, og de levekårsproblemer som kan følge av dette, er voksende i den norske befolkningen. Barn og unge har også tidligere vært sentrale i denne utviklingen, men kriminalstatistikken og andre kilder fra de aller siste årene, viser at befatning med narkotika øker mest blant ungdom. Dagens ungdom ser med andre ord ut til å stå overfor en rusproblematikk som skiller seg noe fra den rusproblematikken som ungdom for kun få år siden sto overfor.

Sosial og politisk deltaking

Sosial deltaking: Mot et kaldere samfunn?

I avisene presenteres til tider rystende beretninger om personer som blir funnet i sin bolig etter å ha ligget døde i flere måneder. Slike beretninger tolkes gjerne som uttrykk for en negativ samfunnsutvikling, en utvikling henimot et kaldere samfunn hvor folk ikke har tid til hverandre. Hvor riktig er dette synet på samfunnsutviklingen?

Flere bor alene, uendret familiekontakt

Andelen som er enslige og bor alene har økt betydelig. Isolert sett er dette en tendens som peker i retning av mindre kontakt og sosialt fellesskap. Om lag en femtedel av befolkningen 16-79 år bodde alene i 2002. Blant menn er andelen mer enn fordoblet siden 1980, mens økningen har vært mer beskjeden blant kvinner. Økningen i tallet på samlivsbrudd er en viktig årsak til at flere lever utenfor samliv og dermed også (i mange tilfeller) bor alene. Denne sammenhengen er imidlertid sterkere blant menn enn blant kvinner, siden det som regel er kvinnen som får omsorgen for barn ved samlivsbrudd.

Kontakthyppegigheten med familien utenfor egen husholdning, med foreldre, søsken eller voksne barn, har vært forholdsvis stabil. Eldre aleneboende ser ut til å ha fått bedre kontakt med sine voksne barn. 67 prosent av personer i alderen 60-79 år som bor alene, traff sine voksne barn minst ukentlig i 2002, mot 61 prosent i 1980 og 54 prosent i 1973. At eldre er friskere og mindre bevegelseshemmede enn før, kan ha bidratt til dette, sammen med en generell bedring av kommunikasjonsmulighetene og sterkere sentralisering av bosettingen. Eldre er blitt mer mobile, andelen 67-74 år som bruker privatbil en gjennomsnittsdag er tredoblet de siste 20 årene, fra 19 prosent i 1980 til 58 prosent i 2000, ifølge tidsbruksundersøkelsene.

Naboen ser ut til å bety stadig mindre som kilde til sosialt fellesskap. Riktignok har andelen som av og til har besøkskontakt med naboene vært forbausende stabil i 1980- og 1990-årene. Tidsbruksundersøkelsene viser imidlertid at tiden brukt på besøkskontakt med naboer er halvert de siste 20 årene.

Flere har fortrolige venner

Sterkere vennskapskontakt er den mest positive siden ved utviklingen i de sosiale relasjonene de siste 20 år. Tallrike filosofer og forfattere har beskrevet og hyllet vennskapets fortrinn, og betydning for et godt liv. Holdningsundersøkelser viser at det store flertallet av befolkningen ønsker å bruke mer tid til samvær med venner. Det er stadig færre som oppgir at de mangler en fortrolig venn utenom egen familie, og det ser ut til at gode venner omgås hyppigere enn før. Fortrolig venn er definert som "noen som står deg nær og som du kan snakke fortrolig med". I 2002 var det 14 prosent av den voksne befolkningen som manglet en slik venn, sammenlignet med 27 prosent i 1980. Det meste av denne endringen skjedde imidlertid på 1980-tallet, på 1990-tallet har endringene vært mer beskjedne. I tillegg har det vært en nedgang i andelen av befolkningen som sier at de sjelden er sammen med eller er helt uten "gode venner".

Ikke større sosial isolasjon

Det er alt i alt lite som tyder på at sosial isolasjon har blitt mer utbredt i det norske samfunnet. Andelen av befolkningen som verken er gift, samboende eller har en fortrolig venn ble redusert fra 8 prosent i 1980 til 4 prosent i 2002. Om lag like mange i 2002 som 20 år tidligere bor alene og er uten kontakt med gode venner eller nær slekt minst ukentlig. Sosial isolasjon har også blitt målt på andre måter, men uten at vi (foreløpig) vet noe om endringer over tid. I Levekårsundersøkelsen 2002 ble det spurt om hvor mange som sto intervjupersonen så nær at hun kunne "...regne med dem hvis du får store personlige problemer?" 2 prosent av den voksne befolkningen oppga at de ikke hadde noen som sto dem nær definert på denne måten. Det ble også spurt om graden av deltakelse og interesse fra andre. Snaut en av ti opplever at folk viser liten eller ingen deltakelse og interesse for det de gjør. Ikke overraskende viser begge disse målene at eldre over 66 år er mest utsatt for svak interesse og mangel på nære relasjoner. Flere undersøkelser tyder på at utviklingen av de sosiale relasjonene har vært særlig positiv blant eldre kvinner. Færre eldre kvinner var sosialt isolerte i 2002 enn i 1980, og kvinner i alderen 67-74 år var en av de få gruppene som brukte vel så mye tid på sosialt samvær i 2000 som ti år tidligere, ifølge tidsbruksundersøkelsene.

Tidsbruk: Mindre tid til sosialt samvær i 1990-årene

Selv om det ikke kan spores tegn til at flere er sosialt isolerte, er det, som vist, også tegn til at de største endringene i positiv retning skjedde i 1980-årene. Tidsbruksundersøkelsene viser at befolkningen både brukte mindre tid på sosialt samvær i fritiden en gjennomsnittlig dag i 2000 enn ti år tidligere, og tilbrakte mer tid alene. I 1980-årene var det ingen endringer i tiden brukt til sosialt samvær. Like mange var sammen med andre og brukte tid på sosiale aktiviteter en gjennomsnittsdag i 2000 som i 1990; den totale tidsbruken var likevel mindre. Det ble blant annet noe mindre vanlig å gå på besøk til venner og slektninger, mens det ikke var noen reduksjon i tiden brukt til samtaler når telefonsamtaler inkluderes. At venner noe sjeldnere treffer hverandre "på hjemmebane" betyr ikke nødvendigvis at vennskapskontakten blir mindre intens. Mye tyder på at arenaene hvor mennesker treffes, har endret seg. Nordmenn tilbringer mindre tid i og ved boligen enn før. Til gjengjeld bruker vi mer tid på reise og på offentlige steder, for eksempel restauranter, kafeer og butikker. Mobiltelefonene og de nye elektroniske mediene øker mulighetene for kontakt, og reduserer kanskje noe av behovet for å møtes ansikt til ansikt.

Problemene knyttet til å skape et mer inkluderende samfunn berører en rekke samfunnsforhold. En opplevelse av ekskludering og liten interesse fra andre kan blant annet ha sammenheng med at noen grupper har problemer med å få innpass i yrkeslivet. Uførepensjonister rapporterer om en sterkere følelse av ensomhet etter uførepensjoneringen. Mange kjeder seg, og noen opplever at selvtilliten blir dårligere. Unge uførepensjonister er spesielt utsatt.

Helseproblemer kan skape vansker med å få kontakt med andre, og bidrar til at relativt mange i aldersgruppene over 80 år er utsatt for sosial isolasjon og ensomhet. En av tre i denne aldersgruppen oppgir at helsa er til hinder for sosial omgang med andre mennesker.

Bildet av utviklingen i de sosiale relasjonene er alt i alt mer nyansert enn flere medieoppslag kan tyde på. Det er få tegn til større sosial isolasjon, og at så mange flere har fått fortrolige venner tyder snarere på at samfunnet er blitt varmere enn kaldere. På den andre siden skjedde den positive utviklingen hovedsakelig på 1980-tallet, i 1990-årene ble det brukt mindre tid på sosialt samvær en gjennomsnittlig dag. Det siste er paradoksalt med tanke på en rekke holdningsundersøkelser som viser et utbredt ønske om å bruke mer tid på samvær med familie og venner i befolkningen. Det er usikkert hva som ligger bak denne utviklingen, tendenser til sterkere tidspress i arbeidslivet er neppe noen fullgod forklaring, siden nedgangen har vært omtrent like stor blant ikke-sysselsatte som sysselsatte.

Deltaking i organisasjoner: Stadig "heftig og begeistret"?

Mange nordmenn så filmen "Heftig og begeistret", om mannskoret i Berlevåg. Filmen ga et sterkt inntrykk av hva en frivillig organisasjon kan bety, både for den som deltar og for lokalsamfunnet organisasjonen springer ut av. Innenfor samfunnsvitenskapene er det tradisjon for å se deltaking i frivillige organisasjoner som indikator på et godt samfunn. Organisasjonene er viktige blant annet fordi de er "skoler i demokrati", formidler kunnskap og skaper tillit. I Norge oppfattes organisasjonene som sentrale bidragsytere til utformingen av velferdssamfunnet.

Motivene for å delta i organisasjoner er framfor alt knyttet til det sosiale aspektet. I en undersøkelse fra 1998 var det først og fremst "vennskap" og "opplevelse av sosialt fellesskap" som ble oppgitt som motivasjon for aktiv organisasjonsdeltaking. Men mange forklarte også deltakingen med at de ønsket å hjelpe folk som trengte det.

I 2001 var vel halvparten av den voksne befolkningen aktiv i organisasjoner, det vil si ulike frivillige organisasjoner, politiske partier, fagorganisasjoner og bransje- eller næringsorganisasjoner. Totalt sett har aktivitetsnivået vært omtrent uforandret i perioden fra 1980 til 2001. Mens noen foreningstyper har vært utsatt for en nedgang i oppslutningen, har andre foreningstyper blomstret opp. Fagforeningene har fått flere medlemmer, og idrettslagene har hatt en viss aktivitetsøkning (en økning som skjedde i løpet av 1980-tallet). Det er de politiske partiene som har opplevd den største tilbakegangen; det er også tendenser til nedgang for humanitære foreninger, bransje/-yrkesorganisasjoner og religiøse foreninger. Det ser ut til at foreningstyper som tar et mer overordnet samfunnsansvar eller har et idealistisk/humanitært grunnlag, enten er i tilbakegang eller har stagnert, mens noen av de mer individualiserte hobby- og fritidsorganisasjonene har fått sterkere oppslutning.

Dreiningen i aktivitet fra idébaserte til fritids- og hobbybaserte foreninger er også påvist i undersøkelser av frivillig arbeid. Hele 54 prosent av befolkningen utførte en eller annen form for frivillig arbeid i 1998. I gjennomsnitt brukte hver frivillig over ni timer per måned på slikt arbeid. Det meste av arbeidet ble utført innenfor organisasjonslivet.

Fagforeningene har fått sterkere oppslutning, selv når det tas hensyn til økningen i tallet på sysselsatte i løpet av samme tidsrom. De fagorganiserte utgjorde 43 prosent av alle sysselsatte i 1980 og 50 prosent i 2001. Hele økningen skjedde i løpet av 1980-årene. Andelen sysselsatte som er aktive fagforeningsmedlemmer har derimot ikke endret seg de siste 20 årene. Hvis en

slår sammen aktiviteten i fagforeninger og bransje-, nærings- eller yrkesorganisasjoner, var en noe lavere andel av de sysselsatte aktive i slike organisasjoner i 2001 enn i 1980. Disse utviklingstrekkene dekker imidlertid over betydelige forskjeller mellom menn og kvinner. Mens aktiviteten i fag- og yrkesorganisasjoner har vært for nedadgående blant mannlige sysselsatte de siste 20 årene, har aktivitetsnivået holdt seg blant kvinner, slik at det ikke lenger er noen forskjell i aktivitetsnivået etter kjønn.

De enkle indikatorene på organisasjonsaktivitet i levekårsundersøkelsene fanger bare opp en begrenset del av forandringene innenfor denne delen av samfunnslivet. Andre undersøkelser tyder på at utskiftingen av foreninger har blitt sterkere. Foreningene har kortere levetid enn før. De nye foreningene har også en noe annen organisering enn de gamle; de arrangerer færre møter, har en mer uformell struktur og er langt sjeldnere knyttet til regionale og nasjonale nettverk. Båndene mellom det lokale og det nasjonale svekkes. Endringene innebærer ikke nødvendigvis mindre frivillighet, men kan blant annet innebære at organisasjonene blir mindre viktige som ramme rundt frivillig arbeid og som kilde til sosial tilhørighet.

Lavere valgdeltaking og aktivitet i politiske partier

Partipolitisk deltaking og deltaking i stortings- og kommunevalg har vist en klart nedadgående tendens. Valgdeltakingen ved stortingsvalget i 2001 var 75,5 prosent, den laveste siden 1927. Ved kommunevalget i 1999 deltok vel 60 prosent, også den laveste valgdeltakingen siden 1920-årene. Andelen av befolkningen som er medlemmer og aktive i politiske partier er om lag halvert sammenlignet med nivået fra begynnelsen av 1980-tallet. Medlemsandelen i politiske partier har sunket jevnt og trutt fra 16 prosent i 1980 til 8 prosent i 2001. Nedgangen har vært noe sterkere blant menn enn blant kvinner. Parallelt med synkende deltaking i valg og partipolitisk aktivitet viser andre undersøkelser at tilliten til partiene har blitt mindre.

Er det grunn til å være bekymret for den synkende deltakingen i valg og i partipolitisk virksomhet? Det finnes andre politiske kanaler og aktiviteter enn dem som har med valg og partier å gjøre. I de senere årene er det blitt mer vanlig å delta i slike aktiviteter. Flere har prøvd å påvirke beslutninger ved å delta i opprop eller underskriftsaksjoner, demonstrasjoner og andre former for politiske aksjoner. "Deltakerdemokratiet" står sterkere i dag enn for 30 år siden. Den politiske interessen svinger, men viser ingen entydig synkende tendens. Det folkelige engasjementet i politikken har blitt karakterisert som "stabilt lunkent" (Willy Martinussen). Medborgerundersøkelsen 2001 viste at vel en femtedel av befolkningen følger regelmessig med i det som skjer i styre og stell, om lag samme andel som for 30 år siden, men færre enn på begynnelsen av 1980-tallet. Men prosenten som sjelden eller aldri følger med på styre og stell, er kraftig redusert.

På tross av disse utviklingstrekkene kan det argumenteres for at partiene fremdeles fyller en viktig rolle innenfor vårt politiske system, og at det er uheldig hvis en stadig mindre del av befolkningen deltar i utformingen av partienes programmer. Partiene skal utforme et program for hele samfunnet, hvor ulike interesser veies mot hverandre. Andre former for politisk aktivitet er i større grad knyttet til interessen for enkeltsaker.

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5av den brukte unitemployed	enheten 0	Less than 0.5 of
Mindre enn 0,05av den brukte unitemployed	enheten 0,0	Less than 0.05 of
Foreløpige tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	, (.)

1.	Befolkning	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
1.1.	Folkemengde 1. januar. Millioner	4,08	4,09	4,11	4,12	4,13	4,15	4,16	4,18	4,20	4,22
	Menn	2,02	2,03	2,03	2,04	2,05	2,05	2,06	2,06	2,08	2,09
	Kvinner	2,06	2,06	2,07	2,08	2,09	2,10	2,10	2,11	2,12	2,13
1.2.	Befolkningsvekst i året. Promille	3,3	3,6	3,8	2,9	2,8	3,2	3,9	5,5	5,3	2,9
1.3.	Andel av alle menn som er 80 år og over. Prosent	2,1	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	2,5
	Andel av alle kvinner som er 80 år og over. Prosent	3,6	3,8	3,9	4,0	4,2	4,3	4,4	4,6	4,7	4,7
1.4.	Levendefødte	51 039	50 708	51 245	49 937	50 274	51 134	52 514	54 027	57 526	59 303
	Gutter	26 348	25 860	26 454	25 769	25 763	26 305	27 056	27 502	29 473	30 461
	Jenter	24 691	24 848	24 791	24 168	24 511	24 829	25 458	26 525	28 053	28 842
1.5.	Samlet fruktbarhetstall (SFT)	1,72	1,70	1,71	1,66	1,66	1,68	1,71	1,75	1,84	1,89
1.6.	Aborter per 1 000 kvinner 15-49 år	14,6	14,8	14,2	14,1	14,5	14,7	15,3	15,1	15,4	15,5
1.7.	Kvinnens alder ved første fødsel ¹	25,0	25,1	25,2	25,3
1.8.	Andel barn født utenfor ekteskap. Prosent	14,5	16,1	17,6	19,3	21,3	25,8	27,9	30,9	33,7	36,4
1.9.	Antall døde	41 340	41 893	41 454	42 224	42 581	44 372	43 560	44 959	45 354	45 173
	Menn	22 606	22 818	22 631	22 919	23 005	23 783	23 462	24 008	23 705	23 604
	Kvinner	18 734	19 075	18 823	19 305	19 576	20 589	20 098	20 951	21 649	21 569
1.10.	Forventet levealder										
	Menn	72,3	72,6	72,7	72,7	73,0	72,6	72,9	72,8	73,1	73,3
	Kvinner	79,2	79,3	79,5	79,6	79,6	79,4	79,7	79,6	79,6	79,9
1.11.	Antall vigslers ²	22 230	22 271	21 706	20 803	20 537	20 221	20 513	21 081	21 744	20 755
1.12.	Antall skilsmisser ³	6 467	6 937	6 974	7 473	7 781	8 090	7 813	8 342	8 689	9 163
1.13.	Forventet andel oppløste ekteskap. Prosent	25,0	27,2	27,6	29,9	31,4	32,5	31,9	34,5	36,4	38,7
1.14.	Andel samboende av alle i samliv, kvinner 20-44 år. Prosent	421,6	..
1.15.	Enslige ⁵ mødre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier	15,7
	Enslige ⁵ fedre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier	2,4
1.16.	Andel menn 18 år og over som lever alene. Prosent	22,9
	Andel kvinner 18 år og over som lever alene. Prosent	26,7
	Andel menn 80-84 år som lever alene. Prosent
	Andel kvinner 80-84 år som lever alene. Prosent
1.17.	Antall flyttinger til Norge	18 776	19 698	20 468	20 063	19 688	21 858	24 196	31 149	29 964	25 847
	Menn	9 719	10 128	10 652	10 451	10 062	11 592	12 609	17 817	16 493	13 589
	Kvinner	9 057	9 570	9 816	9 612	9 626	10 266	11 587	13 332	13 471	12 258
1.18.	Antall flyttinger fra Norge	14 705	14 522	14 728	15 778	15 927	15 630	16 745	17 380	19 821	27 300
	Menn	7 559	7 524	7 449	8 163	8 248	8 016	8 601	8 960	10 341	15 108
	Kvinner	7 146	6 998	7 279	7 615	7 679	7 614	8 144	8 420	9 480	12 192

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
4,23	4,25	4,27	4,30	4,32	4,35	4,37	4,39	4,42	4,45	4,48	4,50	4,52	4,55
2,09	2,10	2,11	2,13	2,14	2,15	2,16	2,17	2,19	2,20	2,22	2,23	2,24	2,26
2,14	2,15	2,16	2,17	2,19	2,20	2,21	2,22	2,23	2,25	2,26	2,27	2,28	2,30
3,9	5,6	6,0	6,0	5,5	5,0	5,2	5,7	6,3	7,5	5,6	4,6	6,2	...
2,5	2,5	2,6	2,6	2,6	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	2,9	3,0	3,1
4,9	4,9	5,0	5,1	5,2	5,3	5,3	5,4	5,5	5,6	5,6	5,8	5,9	5,9
60 939	60 808	60 109	59 678	60 092	60 292	60 927	59 801	58 352	59 298	59 234	56 696	55 434	...
31 276	31 305	31 154	30 566	30 936	31 006	31 490	30 724	29 870	30 468	30 436	29 041	28 325	...
29 663	29 503	28 955	29 112	29 156	29 286	29 437	29 077	28 482	28 830	28 798	27 655	27 109	...
1,93	1,92	1,89	1,86	1,87	1,87	1,89	1,86	1,81	1,84	1,85	1,78	1,75	...
14,8	14,6	14,2	13,9	13,5	12,8	13,4	13,1	13,2	13,3	13,7	13,0	12,7	...
25,5	25,7	25,9	26,0	26,3	26,5	26,7	27,0	27,2	27,2	27,3	27,5	27,7	...
38,6	40,9	42,9	44,4	45,9	47,6	48,3	48,7	49,0	49,1	49,6	49,7	50,7	...
46 021	44 923	44 731	46 597	44 071	45 190	43 860	44 595	44 112	45 170	44 002	43 981	44 465	...
23 866	23 145	23 071	23 769	22 348	23 020	22 106	22 262	22 067	22 426	21 665	21 630	21 643	...
22 155	21 778	21 660	22 828	21 723	22 170	21 754	22 333	22 045	22 744	22 337	22 351	22 822	...
73,4	74	74,2	74,2	74,9	74,8	75,4	75,5	75,5	75,6	76,0	76,2	76,5	...
79,8	80,1	80,3	80,3	80,6	80,8	81,1	81,0	81,3	81,1	81,4	81,5	81,5	...
21 926	19 880	19 266	19 464	20 605	21 677	23 172	23 815	23 354	24 889	26 763	24 652
10 055	10 164	10 106	10 805	10 795	10 183	9 836	9 813	9 213	9 124	10 053	10 308	10 450	...
43,0	43,7	43,6	47,1	47,4	45,6	44,4	44,4	41,8	42,4	46,8	47,8	48,0	...
..	30,2	30,6	31,8	32,8	33,3	35,3	38,8	35,1	38,7
..	17,1	..	18,4	18,9	19,0	19,2	19,3	19,3
..	2,5	..	2,7	2,6	2,6	2,3	2,5	2,6
..	23,9	24,5	25,0	25,5	25,9	26,3	25,7	27,2	20,9
..	27,1	27,4	27,6	27,8	28,0	28,1	26,7	28,6	22,1
..	..	39,4	38,9	38,8	38,2	38,3	37,8	37,4	30,7
..	..	77,2	76,9	77,0	76,6	76,2	75,6	75,3	67,6
25 494	26 283	26 743	31 711	26 911	25 678	26 407	31 957	36 704	41 841	36 542	34 264	40 122	...
13 171	13 835	13 737	15 650	13 005	12 268	12 451	15 590	18 312	20 864	19 140	16 882	19 341	...
12 323	12 448	13 006	16 061	13 906	13 410	13 956	16 367	18 392	20 977	17 402	17 382	20 781	...
23 784	18 238	16 801	18 903	19 475	19 312	20 590	21 257	22 881	22 842	26 854	26 309	22 948	...
12 880	9 539	8 829	10 127	10 062	9 802	10 393	10 524	11 526	11 342	13 731	13 614	11 851	...
10 904	8 699	7 972	8 776	9 413	9 510	10 197	10 733	11 355	11 500	13 123	12 695	11 097	...

1. Befolkning (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
1.19. Nettoinnflytting	4 071	5 176	5 740	4 285	3 761	6 228	7 451	13 769	10 143	-1 453
Menn	2 160	2 604	3 203	2 288	1 814	3 576	4 008	8 857	6 152	-1 519
Kvinner	1 911	2 572	2 537	1 997	1 947	2 652	3 443	4 912	3 991	66
Norske statsborgere	-474	-633	-1 032	-850	-1 459	-1 156	-659	-1 433	-3 578	-9 274
Utenlandske statsborgere	4 545	5 809	6 772	5 135	5 220	7 384	8 110	15 202	13 721	7 821
1.20. Antall bosatte som skiftet til norsk statsborgerskap	2 680	2 441	3 095	1 754	2 798	2 851	2 486	2 370	3 364	4 622
1.21. Innenlandske flyttinger per 1 000 innbyggere ⁶	44,4	43,2	42,0	42,2	41,1	42,3	43,2	44,3	44,2	41,5
1.22. Nettoinnflytting til mest sentrale kommuner ⁷	-1 150	-32	1 253	1 886	5 185	6 129	6 760	3 948	3 151	1 787
Nettoinnflytting til minst sentrale kommuner ⁸	-589	-1 012	-1 977	-1 801	-4 164	-5 898	-6 643	-5 125	-4 422	-3 240
1.23. Utenlandske statsborgere 1.1. per 1 000 innbyggere	19,7	20,2	21,1	22,0	22,9	23,6	24,4	26,2	29,5	32,2
1.24. Innvandrerbefolkning 1.1. per 1 000 innbyggere	23,3	29,7	31,4	34,8	38,0
Innvandrerbefolkning 1.1. fra Øst-Europa per 1 000 innbyggere	1,7	2,1	2,2	2,5	2,8
Innvandrerbefolkning 1.1. fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia per 1 000 innbyggere	5,5	9,3	10,5	13,2	15,9
1.25. Befolkningsvekst i mest sentrale kommuner ⁷ . Prosent	0,37	0,48	0,58	0,48	0,64	0,81	0,91	0,94	0,91	0,56
Befolkningsvekst i minst sentrale kommuner ⁸ . Prosent	0,11	0,04	-0,11	-0,12	-0,48	-0,76	-0,83	-0,35	-0,33	-0,45
1.26. Andel av kommunene med befolkningsvekst.Prosent ⁹	68	63	63	61	50	43	45	54	55	47
¹ Gjennomsnittlig observert fødealder. ² En av partene bosatt i Norge. Tallene for 1980-1985 omfatter ikke vigsler (om lag 500 per år) der bare kvinnen var bosatt i Norge. ³ Skilsmisser der mannen var bosatt i Norge. ⁴ Tall for kvinner 23, 28, 33, 38 og 43 år. ⁵ Verken gift eller samboende med felles barn. ⁶ Flyttinger mellom kommuner. Ikke korrigert for at antall kommuner er blitt redusert fra 454 i 1980 til 435 i 1997. ⁷ Kommuner i sentralitetsgruppe 3 ifølge Standard for kommuneklassifisering 1994. ⁸ Kommuner i sentralitetsgruppe 0 ifølge Standard for kommuneklassifisering 1994. ⁹ Ut fra kommuneinndelingen i 1997 (435 kommuner). Kilde: 1.1-1.5, 1.7-1.13, 1.15 -1.26: Befolkningsstatistikk. 1.6: Statens Helsetilsyn. 1.14: Familie- og yrkesundersøkelsen 1988, Omnibusundersøkelsene.										
2. Helse	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
2.1. Spedbarnsdødelighet; døde per 1 000 levendefødte (under 1 år)	8,1	7,5	8,1	7,9	8,3	8,5	7,9	8,4	8,3	
2.2. Post neonatal dødelighet; døde per 1 000 levendefødte (4 uker-under 1 år)	3,0	3,1	3,5	3,1	4,0	3,8	3,7	3,7	3,8	
Aldersstandardiserte dødsrater etter utvalgte årsaker ¹										
2.3. Ondartede svulster										
Menn	270	279	279	277	278	288	283	281	292	
Kvinner	173	176	177	174	173	178	176	177	179	
2.4. Hjerne-/karsykdommer										
Menn	650	654	639	638	635	644	632	640	602	
Kvinner	382	381	364	361	349	354	338	339	336	
2.5. Ulykker										
Menn	69	59	61	59	58	63	62	61	57	
Kvinner	31	30	30	27	28	30	29	26	28	
2.6. Selvmord										
Menn	19	19	21	21	22	21	20	23	24	
Kvinner	7	6	7	8	7	7	7	8	9	

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
1 710	8 045	9 942	12 808	7 436	6 366	5 817	10 700	13 823	18 999	9 688	7 955	17 174	...
291	4 296	4 908	5 523	2 943	2 466	2 058	5 066	6 786	9 522	5 409	3 268	7 490	...
1 419	3 749	5 034	7 285	4 493	3 900	3 759	5 634	7 037	9 477	4 279	4 687	9 684	...
-4 216	328	837	964	-848	-1 124	-1 347	-1 292	-919	-541	-3 166	-2 241	-1 341	...
5 926	7 717	9 105	11 844	8 284	7 490	7 164	11 992	14 742	19 540	12 854	10 196	18 515	...
4 757	5 055	5 132	5 538	8 778	11 778	12 237	12 037	9 244	7 988	9 517	10 838	9 041	...
39,9	39,0	37,6	38,5	40,9	41,8	42,1	42,9	43,1	43,0	44,8	44,7	42,6	...
2 939	4 875	3 929	5 505	5 177	6 114	7 156	6 329	5 239	5 237	3 963	6 808	4 649	...
-3 402	-3 336	-2 934	-3 039	-4 385	-4 136	-4 938	-6 095	-5 677	-4 877	-4 577	-5 298	-4 647	...
33,2	33,7	34,6	35,8	37,5	37,7	36,8	35,9	35,8	37,1	39,9	40,9	41,1	43,2
39,8	41,1	42,8	44,9	47,5	49,5	51,2	52,9	55,4	58,7	63,1	66,1	68,7	73,1
3,2	3,5	3,7	4,3	6,1	7,0	7,6	7,9	8,0	8,4	10,3	10,7	11,0	11,6
18,1	19,8	21,3	22,6	23,4	24,2	25,1	26,1	27,4	29,1	31,3	34,1	36,3	39,7
0,7	0,94	0,94	0,95	0,95	0,91	0,99	1,04	1,06	1,10	0,80	0,91	1,02	...
-0,48	-0,26	-0,14	-0,02	-0,37	-0,37	-0,47	-0,72	-0,54	-0,1	-0,23	-0,66	-0,43	...
46	49	50	54	53	50	47	44	52	59	57	44	51	...

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
7,9	7,0	6,4	5,9	5,1	5,2	4,1	4,1	4,1	4,0	3,9	3,8	3,9	3,5
4,0	3,1	2,7	2,1	1,7	1,6	1,4	1,5	1,3	1,4	1,2	1,2	1,1	1,0
283	279	282	281	288	286	285	287	288	281	282	271	272	...
175	178	170	169	177	181	179	185	183	171	172	175	176	...
589	596	563	554	546	504	513	487	476	466	450	417	405	...
331	331	317	309	307	284	281	272	269	262	261	245	234	...
61	57	51	50	51	46	46	44	46	46	46	45	42	...
28	28	25	23	23	21	21	22	22	21	21	22	21	...
22	23	23	21	20	17	19	18	18	18	20	18	18	...
8	8	8	7	6	7	6	6	6	7	7	6	6	...

2. Helse (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
2.7. Antall nye krefttilfeller per år per 100 000 innbyggere ² . Aldersstandardisert (europeisk standardbefolkning)									
Menn	357,6	367,1	374,4	381,0	381,4	390,2	395,0	383,9	390,0
Kvinner	299,3	287,6	302,7	309,4	305,1	308,7	312,5	306,1	311,8
2.8. Andel dagligrøykende (16-74 år)									
Menn	42	40	40	42	42	42	39	40	41
Kvinner	30	31	34	32	34	32	31	33	35
2.9. Andel 18 år og over som konsumerer 2 cl ren alkohol eller mer per dag									
Menn	16
Kvinner	5
2.10. Totale utgifter til helseformål i prosent av BNP	7,0	6,8	6,9	7,1	6,7	6,7	7,2	7,7	7,9
2.11. Utgifter til helseformål per capita, faste 1990-priser
2.12. Offentlige utgifter som andel av totale offentlige utgifter
2.13. Sum legeårsverk per 10 000 innbyggere i somatiske sykehus	8,8	9,1	9,2	9,2	9,4	9,7	9,9	10,3	10,3
2.14. Sum sykepleierårsverk per 10 000 innbyggere i somatiske sykehus	27,8	28,2	29,0	29,9	30,4	30,6	31,2	32,9	33,6
2.15. Antall liggedøgn per 1 000 innbyggere i somatiske sykehus ^{3, 4}	1 550	1 501	1 470	1 462	1 454	1 452	1 396	1 256	1 256
2.16. Antall sykehusopphold per 1 000 innbyggere i somatiske sykehus ^{3, 4}	143	142	143	145	148	152	152	149	150
2.17. Antall polikliniske konsultasjoner per 1 000 innbyggere i somatiske sykehus ⁵	653
2.18. Sum legeårsverk per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	0,11	0,11	0,12	0,13	0,13	0,14	0,13	0,14	0,15
2.19. Sum sykepleierårsverk per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	0,50	0,49	0,53	0,57	0,60	0,62	0,61	0,61	0,64
2.20. Antall liggedøgn per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	971	909	827	820	807	766	725	684	628
2.21. Antall utskrivninger per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner	5,1	4,7	4,6	5,0	5,0	4,6	4,6	4,2	5,2
2.22. Antall polikliniske konsultasjoner per 1 000 innbyggere i psykiatriske institusjoner
2.23. Årsverk av leger innenfor kommunehelsetjenesten ⁶ per 10 000 innbyggere	7,7	7,0
2.24. Årsverk av fysioterapeuter innenfor kommunehelsetjenesten ⁶ per 10 000 innbyggere	6,0	6,0
2.25. Årsverk av jordmødre per 10 000 fødte	17	19
2.26. Årsverk av helsesøstre per 10 000 innbyggere 0-4 år	43	41

¹ Ratene er kjønns- og aldersstandardisert over 5-årige aldersgrupper. Middelfolkemengde i året er benyttet. Som standardbefolkning er benyttet summen av menn og kvinner i 5-årige aldersgrupper i hele landet per 1. januar 1981. ² Justert i henhold til europeisk standardbefolkning. ³ Psykiatriske avdelinger er inkludert fra og med 1980 til og med 1988. ⁴ Det er brudd i tidsseriene i 1989. ⁵ Inkluderer dagbehandlinger. ⁶ Årsverk i institusjoner for eldre er ikke medregnet. Kilde: 2.1-2.6: Dødsårsaksstatistikk. 2.7: Kreftregisteret. 2.8: Statens tobakksskaderåd. 2.9: Statens institutt for alkoholforskning. 2.10-2.12: Nasjonal regnskapsstatistikk. 2.13-2.14, 2.17-2.22: Spesialisthelsetjenesten. 2.15-2.16: Pasientstatistikk. 2.23-2.26: Statistikk for kommunehelsetjenesten.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
405,0	411,1	411,8	431,7	432,2	434,8	435,7	443,0	461,3	460,6	454,1	466,1
320,9	323,8	331,4	333,9	339,1	338,4	348,0	360,1	370,4	357,9	357,3	373,3
37	37	36	37	38	35	33	34	34	34	32	31	30	29
34	34	33	32	36	31	32	32	33	32	32	32	29	30
..	..	14	15	18
..	..	3	3	5
7,7	7,8	8,1	8,2	8,0	7,9	7,9	7,9	7,8	8,5	8,5	7,7	8,2	8,9
..	13 259	14 071	14 310	14 311	14 468	15 262	16 189	16 675	17 144	18 192	18 417	19 140	19 847
..	12,9	13,5	13,3	13,3	13,4	14,0	14,6	15,1	15,6	16,2	16,2	16,9	17,1
10,6	10,8	10,7	11,1	11,4	11,6	12,4	13,1	14,1	14,8	15,3	15,9	16,0	16,0
33,9	34,8	35,3	35,7	37,0	37,8	40,0	41,9	44,0	45,4	47,1	47,0	47,1	48,9
1 076	1 063	1 021	999	996	976	973	972	967	960	959	925	929	923
143	145	142	143	145	144	147	149	151	154	156	154	160	163
610	599	634	646	698	672	696	718	749	746	763	796	775	748
0,13	0,17	0,18	0,18	0,19	0,20	0,20	0,21	0,22	0,23	0,24	0,25	0,27	0,28
0,72	0,78	0,81	0,82	0,84	0,86	0,88	0,97	0,99	1,01	1,01	1,03	1,09	1,10
653	614	577	552	549	504	493	480	468	457	446	431	411	415
4,8	5,0	5,2	5,4	5,6	5,5	6,0	6,2	6,6	6,8	7,3	7,8	8,0	8,3
..	92	104	113	118	133	140	131	134	140	149	155	163	184
7,0	7,1	7,2	7,3	7,5	7,5	7,5	7,5	7,6	7,8	7,9	7,9	8,5	8,6
6,0	6,2	6,4	6,6	6,7	6,7	6,9	7,1	7,4	7,6	7,6	8,0	8,3	8,3
18	19	21	24	27	27	33	37	40	44	45	48	49	51
41	41	42	41	45	48	50	51	52	53	55	57	61	64

3.	Omsorg	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
3.1.	Omsorgsbyrde i befolkningen ¹	26,9	26,4	25,9	25,4	24,9	24,6	24,3	24,3	24,4
3.2.	Husholdninger med barn 0-6 år, med ulike typer barnetilsyn. Prosent									
	Andel med barn i barnehage	17	22	27	..
	Andel som benytter slektninger, nære kjente	15	10	15	..
	Andel som benytter dagmamma, praktikant .	12	14	20	..
3.3.	Ressurser i barnevernet. Antall årsverk									
	Kommunal barnevernstjeneste ²
	Barnevernsinstitusjoner
3.4.	Ressurser i barnevernet. Årsverk per 1 000 barn 0-17 år									
	Kommunal barnevernstjeneste ²
	Barnevernsinstitusjoner
3.5.	Barn med barnevernstiltak per 1 000 barn 0-17 år ³	8,0	7,6	8,4	10,1	10,9	11,5	..	9,9	10,2
3.6	Andel som har gitt ulønnet praktisk hjelp til syke, eldre eller uføre. Prosent	8	9	11	..
	Menn	6	8	13	..
	Kvinner	9	10	12	..
3.7.	Ressurser i kommunal pleie- og omsorgstjeneste									
	Antall årsverk ⁴
	Årsverk per bruker ⁴
	Årsverk per 1 000 personer 67 år og over ⁴
3.8.	Brukere av pleie- og omsorgstjenestene. Antall ⁵
	Andel kvinner. Prosent
	Andel 80 år og over. Prosent
3.9.	Andel brukere av pleie- og omsorgstjenestene i ulike grupper per 1 000 innbyggere ⁵									
	Kvinner 67-79 år
	Menn 67-79 år
	Kvinner 80 år og over
	Menn 80 år og over
3.10.	Brukere av hjemmetjenester i alt. Antall ⁵
	Hjemmehjelp/praktisk bistand	149 850	148 188	149 664	146 613	151 006	148 223	151 706	148 383
	Hjemmesykepleie	81 824	89 671	94 486	100 957	..	105 915	108 678	109 367
3.11.	Brukere av hjemmetjenester per 1 000 innbyggere 67 år og over ⁵
3.12.	Institusjoner for eldre og funksjons-hemmede. Antall plasser	40 751	41 139	42 119	43 021	43 786	45 607	48 695	48 774	49 887
	Plasser per 1 000 innbyggere 80 år og over ..	335	328	323	320	316	322	334	327	328
	Antall beboere i institusjoner
	Beboere etter alder, per 1 000 innbyggere									
	Under 67 år
	67-79 år
	80 år og over
3.13.	Kommunalt disponerte boliger til pleie- og omsorgsformål ⁶									
	Antall boenheter	20 965	21 899	22 092	22 609	22 948
	Antall beboere i boliger til pleie- og omsorgsformål.
	Beboere etter alder, per 1 000 innbyggere									
	Under 67 år
	67-79 år
	80 år og over

¹ Antall barn 0-9 år + antall eldre 80 år og over i prosent av alle personer i yrkesaktiv alder (16-66 år), per 1.1. ² Inneholder både besatte og ubesatte stillinger. ³ Brudd i tidsserien fra 1987. Før 1987 per 1 000 personer 0-19 år. For disse årene kan det være ungdom opp til 22 år blant barneverns klientene. ⁴ Før 1994 er leger og fysioterapeuter talt med. Fra og med 1994 er de holdt utenfor. Antall årsverk i 1993 ville ha vært ca. 600 lavere hvis legene og fysioterapeutene ikke hadde vært talt med. ⁵ For 1995 er 10 720 mottakere av "hjemmetjenestelignende tjenester", det vil si ulike tjenester for bl.a. psykisk utviklingshemmede, lagt til totaltallet og tallet for mottakere av hjemmehjelp i forhold til NOS Pleie- og omsorgsstatistikk. ⁶ Tidligere kalt alders- og trygdeboliger. Brudd i tidsserien fra 1994 og fra 2001 på grunn av endret spørreskjema. ⁷ Foreløpige tall for indikatorene 3.7-3.13.
Kilde: 3.1: Befolkningsstatistikk. 3.2. og 3.6: Levekårsundersøkelsene. 3.3-3.5: Sosialstatistikk. 3.7-3.13: Pleie- og omsorgsstatistikk.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 ⁷
24,6	24,9	25,3	25,7	26,0	26,4	26,8	27,1	27,4	27,6	27,6	27,5	27,5	27,3
..	..	34	45
..	..	12	14
..	..	15	12
..	831	1 446	2 233	2 211	2 285	2 450	2 385	2 526	2 563	2 619	2 716	2 811	2 898
1 652	1 362	1 647	1 947	2 183	2 310	2 442	2 552	2 647	2 946	3 196	3 379	3743	...
..	0,8	1,5	2,3	2,2	2,3	2,4	2,3	2,4	2,5	2,4	2,6	2,6	2,7
1,7	1,4	1,7	2,0	2,2	2,3	2,4	2,5	2,6	2,8	3,0	3,2	3,5	...
10,6	12,3	14,0	18,4	19,8	19,9	20,2	20,2	20,9	21,4	21,2	21,8	22,5	...
..	..	11	17
..	..	12	17
..	..	11	16
..	..	58 953	66 430	69 395	68 331	69 795	73 733	79 435	82 794	86 370	89 669	91 824	92 456
..	..	0,31	0,35	0,37	0,36	0,39	0,39	0,41	0,42	0,43	0,44	0,45	0,45
..	..	96	107	112	110	112	119	128	134	140	146	151	153
..	191 843	187 501	185 801	187 781	187 840	191 947	195 202	200 087	201 905	203 063	203 691
..	:	69,8	68,9	69,7	69,6	69,5	69,2	69,2	68,7	68,6	68,4
..	52,2	53,3	52,7	53,8	54,7	52,1	52,8	53,1	53,2	53,7	53,6
..	157	159	152	158	159	159	159	153	155	15
..	100	97	92	93	94	95	96	95	97	97
..	650	627	604	612	624	611	626	632	610	601
..	465	433	409	415	410	417	425	432	404	397
..	146 272	142 623	142 354	145 249	144 765	149 026	152 796	157 396	159 669	161 169	161 998
148 406	120 956	118 085	120 303	124 732	121 575	123 796	123 292	122 465	122 022	120 842	117 622
114 271	75 426	73 194	69 120	65 210	70 643	75 001	81 711	90 732	96 876	99 422	103 130
..	236	230	229	234	233	240	247	255	260	264	268
47 933	45 628	45 946	45 890	45 767	44 941	43 928	43 735	43 377	43 196	43 240	42 876	42 741	42 403
307	286	285	277	270	259	249	243	235	229	228	218	212	207
..	45 571	44 878	43 447	42 532	43 075	42 921	42 406	42 691	42 236	41 894	41 693
..	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
..	23	24	23	23	22	22	22	22	22	21	21
..	198	192	182	175	172	169	166	167	160	156	153
24 056	22 368	28 291	28 067	26 345	28 695	32 423	37 882	39 987	42 110	44 409	46 432	46 190	49 749
..	30 260	32 338	35 254	38 140	40 617	43 983	45 515	46 023	46 414
..	2	2	3	3	3	3	3	4	4
..	19	19	23	26	26	29	30	29	29
..	70	69	78	86	90	96	99	99	100

4. Utdanning	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
4.1. Barnehagedekning. Prosent									
1-5 år	19,3	21,3	22,8	24,0	25,4	26,6	28,1	29,8	31,7
1-2 år	6,8	7,7	8,2	8,5	9,1	9,3	9,7	10,5	11,6
3-5 år	27,3	30,2	32,3	34,2	36,0	38,0	40,4	42,8	45,8
4.2. Andel barn i barnehage med heldagsplass ^{1, 2} . Prosent									
1-2-åringar	78,0	75,9	81,1	83,3	84,1	86,0	86,2	85,6	86,0
3-5-åringar	41,6	40,5	41,0	42,2	43,4	45,7	46,9	49,4	52,8
4.3. Andel private barnehager. Prosent	46,4	45,1	43,7	42,8	42,4	42,3	41,1	39,7	39,4
4.4. Andel barnehagebarn 1-5 år med plass i privat barnehage. Prosent	39,3	40,8	37,7	36,1	35,6	36,0	35,5	34,8	34,7
4.5. Antall barn per årsverk i:									
Private barnehager	8,8	8,2	7,2	6,8
Offentlige barnehager	5,1	4,9	4,6	4,5
4.6. Andel styrelere/pedagogiske ledere i barnehage med godkjent førskolelærerutdanning ³ . Prosent	91,4	90,4	91,0	93,4	94,1	94,4	90,0	86,5	81,7
4.7. Andel ansatte i barnehage med godkjent førskolelærerutdanning. Prosent	28,3	28,8	29,6	31,0	31,5	31,4	30,9	30,8	28,6
Andel 16 år og over etter høyeste fullførte utdanning ⁴ . Prosent									
4.8. Grunnskole	43,9	38,5	37,4	36,6	35,6
Menn	40,5	35,1	34,0	33,3	32,3
Kvinner	47,1	41,7	40,6	39,8	38,8
4.9. Universitet eller høyskole t.o.m. 4 år	8,8	10,0	10,3	10,5	10,8
Menn	8,9	9,9	10,1	10,2	10,5
Kvinner	8,6	10,2	10,5	10,8	11,2
4.10. Universitet eller høyskole over 4 år	2,4	2,7	2,7	2,8	2,9
Menn	4,2	4,6	4,6	4,7	4,8
Kvinner	0,7	0,9	0,9	1,0	1,1
Andel i videregående utdanning									
4.11. Andel som fullførte videregående utdanning med studiekompetanse som var i høyere utdanning samme høst. Prosent
Menn
Kvinner
4.12. Andel i videregående utdanning. Prosent av registrerte årskull 16-18 år	65,4	73,1
Menn	62,7	64,0	64,5	68,0	69,6	71,4	71,1	71,0	74,0
Kvinner	68,6	70,4	71,4	73,8	74,6	75,4	75,0	74,9	77,8
Andel i høyere utdanning									
4.13. Prosent av registrerte årskull 19-24 år ^{5, 6}	10,7	12,1	12,4	12,6	13,0	12,5	13,5	14,2	15,4
Menn	11,8	11,9	11,9	11,9	12,2	11,5	12,3	12,7	13,2
Kvinner	9,5	12,3	13,0	13,4	14,0	13,6	14,8	15,9	16,8
4.14. Prosent av registrerte årskull 25-29 år	7,3	..	7,6	7,4	7,6
Menn	8,3	..	8,4	7,8	7,7
Kvinner	6,2	..	6,8	7,0	7,3
Andel utenlandsfødte. Prosent									
4.15. Andel av utenlandsfødte i videregående utdanning. Prosent av registrerte årskull 16-18 år
Menn
Kvinner

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
34,0	36,3	39,9	43,4	46,6	49,8	52,3	54,9	59,8	61,1	61,1	62,0	63,3	65,9
13,5	15,4	18,3	21,8	25,1	28,6	31,3	33,9	39,8	38,8	36,9	37,0	37,7	40,5
48,8	51,7	55,9	58,6	61,2	63,6	66,0	68,7	73,3	75,9	76,7	78,0	80,1	82,5
85,8	84,9	84,7	82,6	80,5	78,4	77,2	75,1	72,6	69,5	65,6	66,4	66,9	68,7
56,6	59,6	61,9	62,7	63,3	63,4	63,5	63,4	63,9	64,6	62,1	62,5	63,5	66,1
40,0	41,1	43,8	45,9	47,9	50,1	51,8	52,3	52,5	51,3	49,6	48,8	48,4	49,6
35,4	36,9	39,1	39,7	40,6	41,7	42,4	42,3	41,6	40,9	40,1	40,4	40,1	41,4
6,6	6,2	5,9	5,8	5,6	5,5	5,4	5,4	5,2	5,2	5,3	5,3	5,2	5,0
4,5	4,6	4,4	4,4	4,5	4,4	4,4	4,5	4,4	4,4	4,4	4,5	4,4	4,4
81,3	79,7	76,8	76,8	76,2	76,1	78,1	79,7	81,1	81,7	83,4	86,3	88,3	88,1
28,3	27,9	27,0	27,2	26,8	26,7	28,6	28,2	28,7	29,1	31,3	31,3	31,9	32,0
34,2	33,1	32,0	30,9	29,7	28,7	26,9	25,3	24,3	23,3	22,8	22,0	21,2	...
31,0	29,9	28,8	27,8	26,5	25,6	23,9	22,4	21,5	20,6	20,2	19,5	18,8	...
37,3	36,1	35,0	33,9	32,7	31,6	29,8	28,0	26,9	26,0	25,4	24,5	23,6	...
11,4	12,1	12,7	13,2	13,9	14,4	15,0	15,5	16,0	16,5	16,9	17,2	17,5	...
11,0	11,6	12,1	12,5	13,0	13,5	13,9	14,3	14,6	14,9	15,2	15,3	15,4	...
11,7	12,6	13,2	13,9	14,6	15,3	16,0	16,7	17,4	18,0	18,5	19,0	19,5	...
2,9	3,1	3,2	3,3	3,5	3,6	3,8	3,9	4,1	4,2	4,5	4,7	4,8	...
4,8	5,0	5,1	5,2	5,4	5,6	5,7	5,9	6,0	6,2	6,4	6,6	6,7	...
1,1	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	1,9	2,0	2,2	2,4	2,7	2,8	3,0	...
..	27,4	27,6	25,9	...
30,8	30,3	29,9	29,2	27,7	27,5	27,8	26,9	19,9	19,0	18,2	19,8	18,5	...
27,7	28,2	28,0	29,1	30,1	34,2	35,1	36,5	33,2	34,0	33,6	32,8	31,0	...
..	82,4	84,6	86,3	87,2	89,0	90,3	90,9	90,3	91,5	90,9	90,7	90,5	...
80,4	81,9	84,9	86,4	87,6	89,1	90,0	91,6	91,6	91,0	90,2	89,9	89,6	...
82,2	83,1	84,6	86,5	87,2	88,9	90,6	92,7	92,6	92,1	91,7	91,9	91,4	...
17,5	18,7	19,0	21,7	22,1	23,5	25,1	27,0	26,0	27,3	27,9	26,4	25,7	...
15,0	16,2	17,0	18,7	19,6	20,7	21,7	22,7	21,8	22,6	23,1	21,6	20,5	...
19,0	20,0	21,2	23,2	24,6	26,4	28,5	30,8	30,2	32,1	32,9	31,4	31,1	...
8,6	9,3	9,6	10,9	11,2	11,5	12,0	12,0	12,6	13,2	13,9	13,9	14,9	...
8,8	9,2	9,9	10,8	11,4	11,7	11,9	12,0	12,0	12,4	12,8	12,6	13,5	...
8,4	8,8	9,3	10,4	10,9	11,3	12,1	12,7	13,1	14,0	15,1	15,4	16,3	...
..	59,9	62,5	64,4	63,1	65,7	69,3	77,4	80,9	79,0	79,1	80,4	80,7	...
..	59,4	61,6	64,1	63,9	66,2	70,6	78,3	81,1	78,7	78,6	79,0	78,8	...
..	60,5	63,4	64,6	62,4	65,2	68,0	76,6	80,8	79,3	79,5	81,9	82,8	...

4. Utdanning (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	
4.16. Prosent av registrerte årskull 19-24 år i høyere utdanning	
Menn	
Kvinner	
4.17. Prosent av registrerte årskull 25-29 år i høyere utdanning	
Menn	
Kvinner	
Antall elever og studenter i:										
4.18. Grunnskole	591 320	586 071	576 910	565 497	550 136	534 000	519 867	505 942	492 769	
4.19. Videregående skoler ^{6,7}	183 931	184 334	188 040	196 317	204 199	209 621	204 811	199 642	208 405	
4.20. Høyere utdanning ^{5,6}	73 856	82 781	88 008	90 381	93 535	87 559	101 187	103 129	109 346	
4.21. Antall elever per lærerårsverk i grunnskole/videregående skole	9,8	9,2	9,2	
4.22. Antall studenter per lærerårsverk i høyere utdanning ⁸	11,4	10,9	11,4	
Barn med kontantstøtte										
4.23. Andel barn i aktuell kontantstøttealder ⁹ .										
Prosent	
1 år	
2 år	
Opphold i skolefritidsordningen (SFO)										
4.24. Andel elever i SFO etter klassetrinn (oppholdstid 6 timer eller mer). Prosent										
1. klasse	
2. klasse	
3. klasse	
4. klasse	
5.-7. klasse	

¹ Oppholdstid 33 timer eller mer per uke. ² Fra og med 1999 er barn i åpen barnehage ikke inkludert i det totale tallet for antall barn i barnehage. ³ For årene 1980 og 1981 gjelder tallene styrere og førskolelærere. For 1982, 1983 og 1984 er det kun for styrere. ⁴ Personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning er holdt utenfor ved beregning av andelen. ⁵ På grunn av mangelfull datalevering, er tallet på universitets- og høgstskolestudenter i 1985 om lag 6 000-8 000 for lavt. ⁶ I 1981 ble en rekke helsefagskoler omgjort til høgstskoler. Elever ved disse skolene ble inntil 1980 klassifisert som elever i videregående skoler og fra og med 1981 som studenter ved universiteter/høgstskoler. ⁷ Omfatter elever ved folkehøgstskoler, men ikke spesialskolene. Omfatter lærlinger fra og med 1989. ⁸ Omfatter studenter ved offentlige skoler. ⁹ Kontantstøtten ble innført for 1-åringer fra 1. august 1998, og for 2-åringer fra 1. januar 1999. Barn som fikk kontantstøtte som 1-åringer fikk beholde ytelsen hvis de fylte 2 år i 1998.

Kilde: 4.1-4.7: Barnehagestatistikk. 4.8-4.22: Utdanningsstatistikk. 4.23: Rikstrygdeverket. 4.24: Kostra.

5. Arbeid	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
5.1. Andel personer i arbeidsstyrken ¹ . Prosent									
Menn 16-24 år	64,5	64,9	66,8	65,7	64,2	64,1	67,0	68,7	69,9
Kvinner 16-24 år	54,5	53,6	53,1	55,9	53,3	56,4	61,5	63,1	64,0
Menn 25-66 år	90,1	90,0	90,1	89,3	89,6	89,6	89,1	89,1	88,6
Kvinner 25-66 år	62,2	64,3	64,8	65,8	67,1	68,5	71,0	72,6	72,7
5.2. Andel gifte/samboende kvinner med barn under 7 år i arbeidsstyrken, etter alder på yngste barn ² . Prosent									
0-2 år	46	49	49	53	55	58	65	66	68
3-6 år	57	59	60	62	64	69	73	76	74
5.3. Andel sysselsatte i kommunal forvaltning ³ .									
Prosent	16,8	17,3	17,5	18,1	18,5	18,5	18,3	18,7	19,4
Menn	9,0	9,0	9,0	9,5	9,8	9,9	9,6	9,6	9,7
Kvinner	28,4	29,3	29,6	30,1	30,3	30,2	29,8	30,5	31,6

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
..	11,9	12,9	13,0	13,0	13,2	14,2	18,0	20,8	19,8	19,7	17,4	19,6	...
..	12,0	13,2	13,1	12,7	13,0	13,8	17,5	19,6	18,2	18,3	15,5	17,6	...
..	11,8	12,6	12,8	13,3	13,3	14,6	18,4	21,7	21,1	20,9	19,1	21,3	...
..	9,1	10,4	11,0	11,2	10,5	9,8	10,7	12,5	12,6	12,7	11,7	12,9	...
..	10,2	11,6	12,6	12,7	11,6	10,6	11,6	13,7	13,5	12,9	11,4	12,7	...
..	7,7	8,9	9,1	9,4	9,3	9,0	9,9	11,5	11,8	12,5	12,0	13,1	...
482 964	473 078	467 501	463 948	466 991	470 936	477 236	487 398	558 247	569 044	580 261	590 471	599 468	...
240 417	251 386	257 305	257 956	254 692	244 938	235 501	235 496	233 818	230 115	223 115	220 174	214 240	...
123 653	132 760	142 882	155 643	165 942	169 306	176 745	181 741	180 741	184 063	191 646	191 454	197 614	...
9,3	9,3	9,1	8,8	8,8	8,6	8,5	8,8	9,2	9,0	9,8	9,2	9,4	...
13,5	14,0	13,9	13,0	13,3	13,5	13,4	13,7	13,2	13,3	13,5	13,6	13,7	...
..	50,1	74,8	74,3	73,2	70,7
..	78,9	79,0	79,1	77,9	75,6
..	21,5	70,7	69,5	68,6	65,9
..	60,3	63,0	64,9	68,3
..	56,7	59,0	62,3	63,7
..	46,1	48,3	51,2	53,4
..	24,7	26,4	29,4	30,1
..	0,6	0,6	0,6	0,6

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
65,1	64,2	59,6	59,2	58,5	58,0	58,1	61,8	64,8	66,3	66,7	67,3	64,8	65,1
59,2	56,9	55,6	54,1	52,9	53,0	53,5	57,0	58,3	61,2	61,1	61,6	61,3	63,8
88,2	87,0	86,4	86,2	85,7	85,7	86,6	87,2	87,9	88,1	87,3	87,0	86,9	86,3
72,0	72,6	72,8	73,0	73,3	73,6	74,7	76,0	77,2	77,6	77,7	77,8	78,1	77,7
68	69	70	71	72	71	72	74	75	75	72	76	77	76
75	74	75	76	76	77	80	79	83	84	81	84	86	85
20,1	20,9	22,0	22,8	23,4	23,6	23,6	23,7	23,5	23,5	23,9	24,0
10,0	10,6	10,0	11,2	11,5	11,6	11,3	11,2	10,8	10,6	10,7	10,6
32,9	33,8	36,6	36,9	37,7	38,0	38,5	38,7	38,5	38,9	39,4	39,3

5.	Arbeid (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
5.4.	Andel sysselsatte i statlig forvaltning ³ . Prosent	6,9	7,1	7,3	7,3	7,1	7,0	6,8	6,7	6,8
	Menn	7,9	8,2	8,4	8,4	8,1	7,9	7,7	7,6	7,7
	Kvinner	5,3	5,6	5,7	5,8	5,8	5,7	5,6	5,6	5,6
5.5.	Andel sysselsatte på deltid ⁴ . Prosent	27,1	28,4	28,8	29,6	29,1	28,4	28,4	28,3	..
	Menn	9,8	10,7	11,1	11,6	11,5	10,6	10,4	11,2	..
	Kvinner	52,5	54,1	54,3	54,8	53,6	52,6	52,1	50,7	..
5.6.	Faktisk arbeidstid per uke ⁵ . Timer	36,2	35,9	35,9	35,6	35,9	36,2	36,4	35,9	36,5
	Menn	41,1	41,0	41,1	40,8	41,0	41,5	41,9	41,0	41,6
	Kvinner	29,2	28,6	28,7	28,5	28,9	29,3	29,3	29,3	30,1
5.7.	Andel sysselsatte med biarbeid ⁶ . Prosent
	Menn
	Kvinner
5.8.	Undersysselsatte i prosent av de deltidsysselsatte
	Menn
	Kvinner
5.9.	Arbeidsledige (AKU) i prosent av arbeidsstyrken ⁷									
	Menn 16-74 år	1,3	1,5	2,3	3,2	3,1	2,2	1,5	1,7	3,0
	Kvinner 16-74 år	2,3	2,7	3,0	3,8	3,2	3,1	2,5	2,5	3,4
	Menn 16-24 år	4,3	5,3	6,7	8,2	6,9	5,8	3,9	4,2	7,7
	Kvinner 16-24 år	6,1	6,2	8,1	9,6	7,9	7,4	6,8	6,7	8,6
5.10.	Andel langtidsledige (AKU) ⁸ . Prosent	11	16	16	21	29	24	18	15	16
	Menn	12	13	16	21	32	26	17	17	16
	Kvinner	11	19	17	21	24	23	18	14	17
5.11.	Andel ansatte 16-66 år som arbeider dagtid									
	Menn	82	80	74	..
	Kvinner	79	74	71	..
5.12.	Andel ansatte 16-66 år som har skift- eller turnusarbeid. Prosent									
	Menn	12	11	13	..
	Kvinner	11	12	13	..
5.13.	Andel ansatte 16-66 år som må løfte 20 kg minst fem ganger daglig. Prosent									
	Menn	21	..
	Kvinner	9	..
5.14.	Andel ansatte 16-66 år som er utsatt for sterk støy. Prosent									
	Menn	9	..
	Kvinner	3	..
5.15.	Andel ansatte 16-66 år som har vært utsatt for arbeidsulykker siste 12 måneder. Prosent									
	Menn
	Kvinner
5.16.	Andel ansatte 16-66 år som kan planlegge eget arbeid i høy grad. Prosent									
	Menn	44	47	46	..
	Kvinner	38	38	37	..
5.17.	Andel ansatte 16-66 år som opplever at de har mye å gjøre ⁹ . Prosent									
	Menn
	Kvinner

¹ Forskjellen mellom menns og kvinners arbeidsstyrkeprosent i aldersgruppen 16-24 år skyldes i hovedsak at vernepliktjeneste regnes som sysselsetting. Brudd i tidsserien mellom 1985 og 1986 (økning på 15 000 i arbeidsstyrken, mellom 1987 og 1988 (økning på 10 000) og mellom 1995 og 1996 (økning på om lag 10 000).

² Brudd i tidsserien, se note 1. ³ Tallene er revidert tilbake til 1991 som følge av Tallrevisjonen av nasjonalregnskapet. ⁴ Tallene før og etter 1988 er ikke helt sammenlignbare (endret beregningsmåte fører til en reduksjon i deltidsandelen på om lag 2 prosentpoeng fra og med 1989). ⁵ Brudd i tidsserien mellom 1987 og 1988 på grunn av endringer i spørreskjemaet. ⁶ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 på grunn av endringer i undersøkelsesopplegget. ⁷ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 på grunn av endringer i definisjon og undersøkelsesopplegg (økning i ledighetstallet på 0,5 prosentpoeng). ⁸ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 på grunn av endret spørsmålsformulering og undersøkelsesopplegg. ⁹ Andel som sier at de mesteparten av arbeidstiden hadde så stor arbeidsmengde at de ikke hadde tid til å snakke om eller tenke på annet enn arbeidet.

Kilde: 5.1, 5.2, 5.5-5.10: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU). 5.3-5.4: Nasjonalregnskapsstatistikk. 5.11, 5.14: Levekårsundersøkelsene. 5.12, 5.13, 5.16: Levekårsundersøkelsene, Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993. 5.15, 5.17: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsen 1996.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
7,1	7,3	7,8	7,9	7,9	7,6	7,4	7,3	7,2	7,0	7,0	6,9
8,0	8,4	9,1	9,1	9,0	8,5	8,2	8,1	7,9	7,7	7,6	7,6
5,8	6,0	6,1	6,4	6,5	6,5	6,4	6,5	6,4	6,2	6,2	6,1
26,4	26,6	26,7	26,9	27,1	26,5	26,6	26,5	26,1	25,9	26,3	25,5	25,8	26,1
8,4	8,8	9,2	9,8	9,8	9,5	9,4	10,2	9,7	9,7	10,4	10,4	11,0	11,1
48,9	48,2	47,6	47,1	47,6	46,5	46,7	45,8	45,4	44,8	44,7	42,8	42,6	43,0
36,4	36,0	35,7	35,6	35,6	35,7	35,6	35,3	35,3	35,4	35,4	35,1	34,9	34,8
41,2	40,6	40,3	40,0	40,0	40,0	39,8	39,5	39,3	39,5	39,3	38,8	38,5	38,4
30,2	30,1	30,0	30,0	30,2	30,3	30,3	30,0	30,2	30,4	30,6	30,6	30,5	30,5
6,6	6,5	6,7	6,5	6,3	6,2	6,5	7,5	7,6	7,7	7,7	7,9	7,9	8,4
6,7	6,5	6,7	6,3	6,2	6,1	6,4	7,2	7,4	7,3	7,2	7,3	7,5	8,2
6,6	6,4	6,7	6,7	6,5	6,3	6,8	7,9	7,8	8,1	8,2	8,5	8,5	8,7
11,1	12,7	13,7	15,4	15,2	15,7	15,8	15,3	14,2	13,3	11,6	11,6	11,6	12,6
14,2	15,8	18,2	20,3	20,3	19,5	18,4	17,9	16,5	14,5	12,6	12,6	11,2	14,2
10,4	12,0	12,7	14,2	14,0	14,7	15,2	14,6	13,8	12,9	11,3	11,3	11,7	12,1
5,1	5,6	5,9	6,5	6,6	6,0	5,2	4,8	3,9	3,2	3,4	3,6	3,7	4,1
4,7	4,8	5,0	5,1	5,2	4,7	4,6	4,9	4,2	3,3	3,0	3,2	3,4	3,6
11,8	12,7	13,3	14,7	14,4	13,5	11,9	12,1	10,2	9,1	9,6	9,9	10,8	12,4
11,0	10,7	12,4	12,8	12,9	11,9	11,7	12,8	11,5	9,4	9,4	10,6	10,4	10,3
30	40	40	41	44	44	44	31	26	20	16	16	15	21
31	39	38	40	44	44	45	34	27	21	17	20	20	21
28	42	42	43	44	45	42	28	23	20	16	14	13	15
..	..	75	73	72	68	74
..	..	69	72	65	67	67
11	..	12	..	13	..	14	14	14	15
15	..	15	..	16	..	15	18	16	18
22	..	23	..	20	..	19	22	26	21
13	..	12	..	12	..	7	10	15	9
..	..	7	8	10	14	11
..	..	2	3	5	6	5
4	4	4	4
3	2	2	2
51	..	48	..	52	..	52	57	57
42	..	38	..	45	..	40	45	50
29	33	43
35	42	44

6.	Inntekt og forbruk	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
6.1.	Inntekt etter skatt per forbruksenhet ¹ . Indeks 1986=100	100	104	104
6.2.	Yrkesinntekt i prosent av samlet inntekt	78	77	76
6.3.	Kapitalinntekt i prosent av samlet inntekt	5	6	6
6.4.	Overføringer i prosent av samlet inntekt	17	17	17
6.5.	Utlignet skatt i prosent av samlet inntekt	24	25	25
6.6.	Kapitalutgifter i prosent av samlet inntekt	12	13	14
6.7.	Andel parhusholdninger 25-54 år med minst to yrkesaktive ² . Prosent	68,3	69,6	69,9
6.8.	Andel husholdninger som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde. Prosent	69,3	69,1	68,8
6.9.	Andel husholdninger som har pensjon/trygd som viktigste inntektskilde. Prosent	27,6	27,7	27,9
6.10.	Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av gjennomsnittlig inntekt for alle husholdninger ³									
	Enslige under 45 år	88	93	93
	Enslige 45-64 år	93	93	96
	Enslige 65 år og over	63	63	63
	Par uten barn, 16-45 år	127	134	138
	Par uten barn, 45-64 år	129	125	129
	Par uten barn, 65 år og over	88	87	86
	Par med barn, yngste barn 0-6 år	100	98	100
	Par med barn, yngste barn 7-17 år	121	116	118
	Par med barn, yngste barn 18 år og over	131	131	126
	Enslig med barn 0-17 år	74	80	76
6.11.	Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av samlet ekvivalentinntekt for alle personer ³									
	Tidelen personer med lavest inntekt	4,1	4,1	4,2
	Tidelen personer med høyest inntekt	18,6	18,9	18,7
6.12.	Andel personer med inntekt etter skatt per forbruksenhet under halvparten av median inntekt ⁴ . Prosent	6,1	6,2	5,9
	Kvinner	8,2	7,8	7,4
	Menn	4,0	4,6	4,4
6.13.	Lønn per normalårsverk i 2001-kroner. 1 000 kroner	234,4	231,2	231,3	232,6	235,2	239,5	244,0	243,8	242,1
6.14.	Realkapital ⁵ i faste priser. Indeks 1986=100	100	103	102
6.15.	Brutto finanskapital ⁶ i faste priser. Indeks 1986=100	100	101	104
6.16.	Bruttoformue ⁷ i faste priser. Indeks 1986=100	100	102	103
6.17.	Gjeld i faste priser. Indeks 1986=100	100	107	107
6.18.	Formue ved ligning i faste priser. Indeks 1986=100	100	104	108

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
100	101	104	104	105	103	105	109	112	118	124	128	126	...
74	75	73	72	72	72	73	72	73	74	73	71	74	...
6	6	6	5	5	5	5	6	6	5	7	8	5	...
20	19	22	23	23	22	22	22	21	21	21	20	21	...
25	24	24	23	23	24	24	25	25	25	25	25	25	...
14	13	14	12	10	7	7	6	5	6	7	7	8	...
69,0	70,9	72,2	71,7	73,1	72,9	73,7	74,3	74,6	74,8	74,1	74,3	75,9	...
64,8	65,4	63,7	61,3	61,8	61,8	63,1	64,0	64,4	65,1	65,5	64,8	65,6	...
30,1	30,5	29,5	30,6	31,0	30,2	29,2	28,8	28,6	29,2	28,8	29,1	28,3	...
86	88	91	87	85	81	81	82	78	79	79	81	80	...
91	92	89	92	91	91	93	90	92	90	90	90	94	...
65	67	67	65	64	63	64	66	66	66	66	66	61	...
139	125	129	131	126	124	126	129	130	126	128	125	134	...
145	136	136	139	141	144	141	141	145	143	141	148	138	...
94	90	92	94	92	99	98	96	93	91	96	93	92	...
104	105	106	107	104	110	107	110	111	107	108	109	108	...
122	119	121	122	125	126	125	124	123	122	120	124	120	...
121	133	129	132	134	136	132	134	134	138	137	140	138	...
74	76	73	77	74	75	76	77	77	81	79	74	77	...
3,9	4,0	4,0	3,8	3,9	3,5	3,7	3,7	3,7	3,9	3,9	3,7	3,8	...
19,5	19,0	19,0	19,6	20,3	20,8	20,6	21,7	22,1	21,4	21,8	23,8	20,4	...
6,5	6,2	6,4	6,7	6,8	7,6	6,6	6,9	6,5	5,3	5,4	6,0	5,5	...
7,9	7,8	8,1	8,2	8,7	9,4	8,4	8,3	7,7	6,2	6,5	7,3	6,5	...
5,0	4,5	4,7	5,2	5,0	5,7	4,8	5,4	5,2	4,4	4,2	4,8	4,5	...
241,7	243,2	247,1	251,0	253,9	258,1	260,2	268,5	274,3	285,9	294,3	298,4	304,0	...
97	98	98	101	102	99	109	106	106	108	106	111	122	...
104	103	97	95	104	103	108	111	117	139	154	163	163	...
101	100	98	98	103	101	108	109	112	123	129	136	141	...
102	103	101	99	98	93	99	101	104	108	114	120	128	...
107	110	108	106	116	114	122	125	128	148	158	166	170	...

6. Inntekt og forbruk (forts.)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	
6.19. Bruttofinanskapital for husholdningene med lavest og høyest bruttofinanskapital i prosent av samlet bruttofinanskapital for alle husholdninger										
De 50 prosent med lavest bruttofinanskapital	5,9	6,5	6,3	
De 10 prosent med høyest bruttofinanskapital	50,7	48,9	51,0	
6.20. Andel husholdninger med gjeld større enn to ganger inntekten. Prosent	12,0	12,6	12,9	
6.21. Realkapital i prosent av bruttoformue	52	53	51	
6.22. Brutto finanskapital i prosent av bruttoformue	48	47	49	
6.23. Gjeld i prosent av bruttoformue	77	80	80	
6.24. Formue ved ligning i prosent av bruttoformue	52	53	55	
6.25. Kvinners andel av total yrkesinntekt ⁸ . Prosent	31	32	32	
Prosentandel av total forbruksutgift som brukes til:										
6.26. Matvarer ⁹	19,8	20,1	20,5	19,6	18,7	17,3	15,6	15,0	15,2	
6.27. Bolig, lys og brensel ⁹	18,3	17,7	17,8	19,2	19,8	20,7	21,4	22,7	25,6	
6.28. Reiser og transport ⁹	18,7	19,6	19,9	21,4	21,5	21,9	24,0	23,3	20,9	
6.29. Andel husholdninger som eier bil. Prosent	61,6	65,2	65,7	69,5	69,5	71,5	70,1	72,9	73,7	
6.30. Andel husholdninger med to eller flere biler. Prosent	
6.31. Andel husholdninger som eier fritidshus. Prosent	21,8	22,7	23,6	21,4	20,9	20,5	19,6	21,3	22,6	

¹ Som forbruksvekt er brukt kvadratrotten av antallet personer i husholdningen. ² Par med og uten barn, der hovedperson er 25-54 år. ³ Som forbruksvekt er brukt kvadratrotten av antallet personer i husholdningen. ⁴ Som forbruksvekt er brukt kvadratrotten av antallet personer i husholdningen. ⁵ Student er utelatt. ⁶ Realkapital er verdsatt til ligningsverdi som i selvangivelsen og omfatter faste eiendommer og skog, annen produksjonskapital og konsumkapital.

⁷ Bruttoformue er summen av realkapital og bruttofinanskapital. ⁸ Gjelder personer under 65 år. ⁹ Brudd i tidsserien mellom 1998 og 1999 på grunn av endring i vare- og tjenestegrupperingen etter innføring av nytt vareinndelingsprinsipp (COICOP).

Kilde: 6.13: Nasjonalregnskapsstatistikk. 6.1-6.12, 6.14-6.25: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. 6.26-6.31: Forbruksundersøkelsene.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
6,3	5,5	4,4	4,4	4,7	4,0	4,2	3,9	4,0	3,7	3,7	3,7	4,0	...
51,2	53,4	56,0	55,3	57,2	60,0	59,8	61,6	62,4	66,3	66,8	67,1	65,8	...
13,9	14,9	14,3	15,7	13,9	13,9	14,4	15,1	15,1	14,2	15,2	16,0	17,4	...
50	51	52	54	52	51	52	51	50	46	43	42	45	...
50	49	48	46	48	49	48	49	50	54	57	58	55	...
78	79	79	77	73	71	70	71	72	67	68	68	70	...
56	57	58	56	59	59	59	60	60	63	64	64	63	...
33	33	35	35	35	36	35	36	36	36	36	36	37	...
15,0	15,3	14,9	14,0	14,0	14,2	13,6	13,0	12,6	12,3	11,7	12,3	11,2	...
26,4	26,4	25,9	26,3	25,2	24,6	22,1	22,0	21,5	20,5	24,8	23,7	25,0	...
19,6	18,8	19,4	19,3	19,6	21,0	22,2	21,8	24,6	25,6	19,0	20,2	18,5	...
73,6	73,9	73,8	76,1	75,1	76,1	73,1	73,3	76,5	77,6	78,0	78,9	73,6	...
..	18,6	19,1	19,5	18,9	23,0	20,3	...
22,9	22,6	21,9	20,0	20,8	22,7	21,9	21,5	22,4	20,1	20,5	22,3	20,8	...

7.	Sosial trygghet	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
7.1.	Gjennomsnittlig alderspensjon. 2002-kroner	72 079	75 576	77 533	77 539	76 542
	Kvinner.....	68 663	70 211	71 424	66 303	69 208
	Menn	79 891	83 370	86 481	81 934	87 288
7.2.	Gjennomsnittlig alderspensjon som andel av gjennomsnittslønn ¹ . Prosent	30,2	31,2	31,4	29,4	31,2
7.3.	Minstepensjon for enslig. 2002-kroner	66 884	67 332	67 698	68 250	68 740	69 767	71 221	69 823	69 848
7.4.	Minstepensjon som andel av gjennomsnittslønn ¹ . Prosent	28,1	28,7	28,9	29,0	28,8	28,8	28,8	28,3	28,5
7.5.	Andel minstepensjonister blant alderspensjonistene. Prosent	74,1	72,6	69,9	67,8	64,9	62,3	59,6	56,8	53,8
	Kvinner.....	82,0	79,8	77,5	75,1	72,2
	Menn	40,3	36,9	33,6	30,2	26,9
7.6.	Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alderspensjonister. 2002-kroner	116 450
	Kvinner.....	92 557
	Menn	151 966
7.7.	Andel uførepensjonister av befolkningen 16-66 år. Prosent	6,1	6,1	6,2	6,4	6,9	7,0	7,1	7,6	7,9
	Kvinner.....	6,4	6,5	6,7	6,9	7,4	7,5	7,7	8,3	8,7
	Menn	5,9	5,8	5,8	6,0	6,4	6,5	6,6	6,9	7,0
7.8.	Antall etterlatte ektefeller 16-66 år med etterlattepensjon	42 856	42 393	41 830	41 143	41 098	41 175	40 802	39 719	38 341
	Kvinner.....	42 072	41 600	40 984	40 170	40 134	40 061	39 631	38 617	37 206
	Menn	784	793	846	973	964	1 114	1 171	1 102	1 135
7.9.	Antall enslige forsørgere med overgangsstønad ²	24 791	25 623	26 182	26 129	26 547	25 862	25 483	28 346
	Kvinner.....	..	24 542	25 369	25 917	25 850	26 276	25 605	25 248	28 063
	Menn	249	254	265	279	271	257	235	283
7.10.	Andel mottakere av overgangsstønad med redusert stønad pga. forventet arbeidsinntekt. Prosent	26	36	24	24	24	23	22	16
	Kvinner.....	..	28	36	25	25	25	24	23	16
	Menn	42	39	29	27	27	20	22	20
7.11.	Andel helt arbeidsledige med dagpenger i prosent av alle helt ledige	75,6
7.12.	Andel fødende kvinner med fødselspenger. Prosent	55	57	58	60	64	64	..	68	70
7.13.	Antall menn som tok ut fødselspenger ³	57	58	62	100	112	208
7.14.	Antall sosialhjelpsmottakere ⁴	60 100	65 800	77 100	93 900	100 700	106 400	103 100	116 200	134 100
7.15.	Andel sosialhjelpsmottakere i fast-/heltidsarbeid. Prosent ⁵	15,0	13,0	12,2	..	12,0	12,3	..	15,8	16,5
7.16.	Andel sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp seks måneder eller mer per år. Prosent ⁶	18,0	18,7	19,5	21,4	26,2	28,3	34,4	36,5	37,6
7.17.	Sosialhjelpsmottakere 20-24 år i prosent av befolkningen i samme alder ⁷	3,6	4,0	4,9	6,0	6,5	6,8	6,4	7,0	7,9
7.18.	Antall nye sosialhjelpsmottakere i løpet av året
7.19.	Andel sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold. Prosent	23,5	24,4

¹ Gjennomsnittlig lønn per normalårsverk. ² Tall for enslige forsørgere er litt annerledes enn i Historisk statistikk fram til 1986 fordi personer som også har andre pensjoner er inkludert i tallene her. Tall for 1985 gjelder 3. kvartal. Ellers gjelder tallene utgangen av året. ³ Fedrekvote i fødselspengeordningen ble innført fra 1. april 1993. ⁴ Før 1986: sosialhjelpstilfeller. Personer som mottok sosialhjelp i flere kommuner ble da talt med flere ganger. Med den gamle tellemåten ville det ha vært 7 900 flere sosialhjelpsmottakere (sosialhjelpstilfeller) i 1986. ⁵ Brudd i tidsserien i 1986 (se note 4). Omleggingen førte til om lag 0,5 prosentpoengs økning i andelen sosialhjelpsmottakere som var i arbeid i 1986. Noe av nedgangen i andelen klienter som var i arbeid fra 1991 til 1992 skyldes omlegging av statistikken i 1992. ⁶ Brudd i tidsserien i 1986 (se note 4). Omleggingen førte til en økning i andelen klienter som mottok sosialhjelp seks måneder eller mer med om lag 3 prosentpoeng i 1986. ⁷ Brudd i tidsserien i 1986 (se note 4). Endringen førte til en reduksjon i andelen sosialhjelpsmottakere 20-24 år med om lag 0,5 prosentpoeng i 1986. Kilde: 7.1, 7.3, 7.5, 7.7-7.10 og 7.13: Rikstrygdeverket. 7.2 og 7.4: Rikstrygdeverket, Nasjonalregnskapsstatistikk. 7.6: Inntekts- og formuesundersøkelsene. 7.11: Arbeidsdirektoratet. 7.12: Rikstrygdeverket, Befolkningsstatistikk. 7.14-7.19: Sosialhjelpsstatistikk.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
78 835	80 530	83 339	84 956	86 388	88 348	90 512	94 688	96 736	105 141	107 360	109 831	112 541	118 329
70 645	71 675	74 348	75 366	76 126	77 473	79 404	82 727	84 227	92 972	94 618	96 490	98 612	103 425
90 830	93 496	96 490	98 992	101 397	104 243	106 769	112 170	114 914	122 769	125 738	129 007	132 499	139 626
32,2	32,7	33,3	33,4	33,6	33,8	34,4	34,9	34,9	36,4	36,1	36,6	36,6	36,9
70 078	70 293	71 339	72 134	72 233	72 721	73 344	75 423	76 912	85 173	89 604	90 539	91 913	95 460
28,6	28,5	28,5	28,4	28,1	27,9	27,9	27,8	27,8	29,5	30,2	30,1	29,9	29,8
51,4	48,9	48,2	45,7	43,4	41,7	41,2	39,1	37,3	41,1	39,8	37,7	36,1	34,9
69,5	67,0	66,6	64,0	61,5	59,1	58,7	56,3	54,1	59,1	57,0	55,1	53,1	51,6
24,9	22,3	21,4	18,9	17,0	16,3	15,6	14,1	12,9	15,0	13,7	12,7	11,8	11,
..	127 212	134 423	144 109	153 688	162 190	168 540	172 797	..
..	101 382	107 732	114 082	124 306	131 625	135 822	140 689	..
..	165 742	173 814	188 128	196 630	206 532	215 895	219 187	..
8,2	8,4	8,6	8,4	8,3	8,3	8,3	8,4	8,6	9,1	9,6	9,9	10,0	10,2
9,2	9,5	9,7	9,5	9,4	9,4	9,5	9,6	9,9	10,5	11,2	11,5	11,7	11,9
7,3	7,4	7,5	7,4	7,2	7,2	7,2	7,2	7,3	7,7	8,1	8,3	8,4	8,5
35 828	35 718	34 881	34 149	33 629	32 638	31 877	30 895	29 956	29 288	28 034	27 087	26 511	25 914
34 731	34 234	33 296	32 569	31 939	30 940	30 023	29 087	28 045	27 052	25 945	25 086	24 452	28 858
1 097	1 484	1 585	1 580	1 690	1 698	1 854	1 808	1 910	2 236	2 089	2 001	2 059	2 056
31 122	37 185	41 703	44 333	45 996	46 255	46 340	45 529	44 986	44 663	41 328	40 382	26 083	25 470
30 779	36 641	41 025	43 578	45 174	45 428	45 432	44 590	43 991	43 554	40 255	39 305	25 316	24 610
343	544	678	755	822	827	908	939	995	1 109	1 073	1 077	767	860
16	26	29	30	32	34	36	42	44	51	50	52	41	43
16	26	29	30	32	34	35	42	44	50	50	51	40	42
20	39	41	43	42	46	47	51	53	66	66	69	63	68
74,7	73,1	70,5	72,4	70,6	66,5	63,3	61,1	58,1	52,9	55,8	57,5	59,1	58,9
71	73	72	72	72	73	73	73	73	74	75	76	77	78
382	617	820	973	1 567	13 911	24 791	27 922	29 603	30 719	31 689	33 287	34 543	33 879
150 900	155 169	161 392	161 188	165 865	166 544	160 427	153 817	146 627	132 527	126 203	127 237	127 914	128 814
14,1	11,9	10,2	8,7	8,1	7,9	8,1	8,2	7,6	8,4	9,0	8,8	8,5	8,0
39,9	39,6	38,4	38,4	39,1	39,2	40,7	41,1	39,9	38,1	37,4	37,5	39,0	39,3
9,3	9,5	10,1	10,3	10,9	10,8	10,2	9,7	9,0	7,8	7,5	7,6	7,5	7,7
..	60 237	54 458	50 795	48 462	43 228	44 215	45 576	45 565	44 698
25,7	27,2	29,2	33,4	35,1	39,0	41,3	42,8	43,2	45,4	45,9	45,1	44,7	44,4

8.	Boforhold	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
8.1.	Andel husholdninger som bor i småhus ¹ . Prosent	74	73	76	76	76	77	81	79	82
8.2.	Andel husholdninger som er eiere ² . Prosent .	74	74	75	75	77	77	77	80	78
8.3.	Andel husholdninger som er leiere. Prosent .	19	20	19	19	18	17	13	12	12
8.4.	Andel som bor trangt, 16-79 år ³ . Prosent	16	13	9	..
8.5.	Andel som bor svært romslig, 16-79 år ³ . Prosent	18	21	25	..
8.6.	Boareal m ² per person ⁴	36	37	37	37	39	39	42	43	44
8.7.	Andel 16 år og over uten bad. Prosent	10	6	7	5	4	4	2	2	2
8.8.	Andel 16-79 år med minst to bad. Prosent	18
8.9.	Andel 16-79 år med kald eller fuktig bolig. Prosent	9	9	9	..
8.10.	Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning ⁵ . Prosent	28	27	29	32	34	37	40	42	48
8.11.	Andel husholdninger med botid mindre eller lik fem år. Prosent	32	33	32	35	36	38	36	31	36
8.12.	Prisindeks for bruktboliger
8.13.	Antall fullførte boliger	38 092	34 672	38 465	32 513	30 866	26 114	25 784	28 381	30 406
8.14.	Areal fullførte boliger ⁶ . m ²	158	164	180	184	188	175
8.15.	Andel 16-79 år utsatt for støy fra veitrafikk. Prosent	14	13	12	..
8.16.	Andel med mer enn to km til dagligvare- butikk ⁷ . Prosent	16	16	16	..

¹ Som småhus regner en våningshus, frittliggende enebolig, hus i kjede, rekke, terrasse og tomannsbolig. ² Som eiere regnes også eiere av bolig i borettslag eller aksjeselskap. ³ Trangt bor aleneboende med ett rom og personer i flerpersonghusholdninger med færre rom enn personer. Svært romslig bor personer i husholdninger som disponerer minst tre rom mer enn antall personer i husholdningen. ⁴ Boareal per person er beregnet på grunnlag av samlet netto boligflate, det vil si innvendig areal, ikke medregnet: kott, kjellerbod eller andre boder. ⁵ Høy boutgiftsbelastning har husholdninger som bruker mer enn 25 prosent av total forbruksutgift til bolig, lys og brensel. ⁶ Areal fullførte boliger er summen av arealet innenfor ytterveggene for alle etasjer. ⁷ Gjelder 16-79 år i 1980, 1983, 1987 og 1991 og 18-79 år i 1995. Kilde: 8.1-8.3, 8.6, 8.7, 8.10 og 8.11: Forbruksundersøkelsene. 8.4, 8.5, 8.9 og 8.15: Levekårsundersøkelsene. 8.8: Levekårsundersøkelsene og Boforholdsundersøkelsen 1988. 8.12: Prisindeks for bruktboliger. 8.13: Bygge- og anleggsstatistikk. 8.14: Byggearealstatistikk. 8.16: Levekårsundersøkelsene og Boforholdsundersøkelsen 1995.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
81	81	80	77	78	85	79	79	82	77	78	81	76	..
78	79	80	77	73	76	76	73	73	76	77	80	75	..
13	12	13	16	20	17	15	20	19	19	18	15	19	..
..	..	8	8	..	7	7	..
..	..	28	31	..	32	30	..
44	46	47	48	49	49	49	50	51	51	53	51	52	..
1	1	1	1	1	1	0	2	1	2	1
..	..	24	30	..	33	29	..
..	..	7	5	..	9	6	..
49	53	54	53	51	50	47	42	43	39	39	43	40	..
37	37	41	37	36	36	34	42	41	43	42	40	45	..
..	46,8	47,2	53,4	57,3	62,6	69,9	77,7	86,4	100,0	107,0	112,3
27 979	27 120	21 689	17 789	15 897	17 836	19 214	17 905	18 659	20 659	19 892	19 534	23 400	21 744
157	138	131	131	134	138	144	149	149	152	143	145	139	133
..	..	13	13	..	16	13	..
..	..	20	19	..	26	22	..

9.	Sosial deltaking	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
9.1.	Andel 16-79 år som bor alene. Prosent	12	13	13	..
	Menn	9	11	12	..
	Kvinner.....	14	15	15	..
9.2.	Andel 16-79 år uten besøkskontakt med naboer.									
	Prosent	24	24	24	..
	Menn	25	25	25	..
	Kvinner.....	24	23	23	..
9.3.	Andel 16-79 år som er uten eller som sjelden ¹ har kontakt med nær familie. Prosent	13	12	12	..
	Menn	12	12	11	..
	Kvinner.....	13	13	13	..
9.4.	Andel 16-79 år som er uten eller som sjelden ¹ har kontakt med gode venner. Prosent	14	11
	Menn	16	11
	Kvinner.....	13	10
9.5.	Andel 16-79 år som ikke har en fortrolig venn. Prosent	27	25	20	..
	Menn	31	30	25	..
	Kvinner.....	23	21	15	..
9.6.	Andel 16-79 år som verken er gift, samboende eller har en fortrolig venn ² . Prosent	8	8	6	..
	Menn	7	9	7	..
	Kvinner.....	8	7	5	..
9.7.	Andel 16-79 år som ikke er aktiv i noen organisasjon el. forening. Prosent	48	49	47	..
	Menn	42	46	44	..
	Kvinner.....	53	51	50	..
9.8.	Andel 16-79 år som er aktiv i idrettslag. Prosent	15	15	17	..
	Menn	21	21	22	..
	Kvinner.....	10	10	12	..
9.9.	Andel 16-79 år som er aktiv i politisk parti. Prosent	6	7	4	..
	Menn	7	8	4	..
	Kvinner.....	4	5	3	..
9.10.	Andel sysselsatte som er aktive i fagforening eller yrkesorganisasjon. Prosent	19	21	19	..
	Menn	24	25	22	..
	Kvinner.....	12	15	15	..
9.11.	Valgdeltaking i stortingsvalg ³ . Prosent	82,0	84,0
	Menn	82,6	84,4
	Kvinner.....	..	81,4	83,7
9.12.	Valgdeltaking i kommunevalg ⁴ . Prosent	73,0	70,7	..
	Menn	73,4	70,8	..
	Kvinner.....	72,6	70,6	..
9.13.	Andel arbeidstakere som utsettes for plaging eller ubehagelig erting på arbeidsplassen. Prosent
	Menn
	Kvinner.....
9.14.	Andel ansatte 16-66 år som utsettes for vold eller trusler om vold på arbeidsplassen ⁵ . Prosent
	Menn
	Kvinner.....

¹ Sjeldnere enn månedlig. ² Enslige som har svart «vet ikke» på spørsmålet om de har en fortrolig venn, er inkludert. ³ Fra og med valget 1989 er valgdeltakelsen fordelt på kjønn basert på utvalgsundersøkelser. Tallet for valgdeltakelse vil derfor ikke være helt korrekt, men indikerer forholdet mellom kjønnene.

⁴ Fra 1995 baserer tallene for menn og kvinner seg på utvalgsundersøkelser. ⁵ Et par ganger i måneden eller oftere.

Kilde: 9.1-9.10: Levekårsundersøkelsene. 9.11-9.12: Valgstatistikk. 9.13-9.14: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsene 1996 og 2000.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
..	..	16	17	19	22	19
..	..	15	15	19	23	20
..	..	17	18	20	21	19
..	..	25	27	..	24	23	..
..	..	26	28	..	24	23	..
..	..	25	27	..	25	23	..
..	..	12	12	14	14
..	..	11	12	16	15
..	..	13	12	13	12
..	9	8	..	8	..	6
..	10	8	..	8	..	7
..	7	7	..	7	..	6
..	..	18	18	16	14
..	..	24	22	21	20
..	..	11	13	10	9
..	..	5	5	4	4
..	..	6	6	5	4
..	..	4	5	3	3
..	..	47	47	..	45	49	46	..
..	..	44	43	..	45	47	43	..
..	..	50	52	..	46	50	49	..
..	..	18	18	..	18	17	19	..
..	..	22	22	..	20	20	22	..
..	..	13	13	..	15	15	15	..
..	..	4	3	..	3	4	3	..
..	..	5	4	..	3	4	4	..
..	..	2	2	..	3	3	3	..
..	..	18	18	..	18	16	16	..
..	..	20	22	..	18	17	16	..
..	..	14	13	..	18	16	15	..
83,2	75,8	78,3	75,5	..
83,0	77,1	79,4	76,8	..
85,0	78,3	83,3	77,5	..
..	..	66,0	62,8	60,4
..	60,0	60,0
..	64,0	60,0
3	3	2	2
3	3	2	2
3	2	2	2
4	5	5	6
3	3	5	4
6	6	6	8

10. Fritid og kultur	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
10.1. Antall skjønnlitterære bokutgivelser	1 274	1 141	1 193	1 102	903	1 223	903	1 813	1 152
10.2. Antall utlån per innbygger fra folkebibliotek	4,0	4,0	4,2	4,3	4,4	4,3	4,3	4,4	4,2
10.3. Andel boklesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år.									
Prosent
Menn
Kvinner
10.4. Dagsavisers nettopplass per 1 000 innbyggere ¹	429	441	443	448	455	463	484	494	497
10.5. Andel avislesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år.									
Prosent
Menn
Kvinner
10.6. Andel som kan se satellitt-formidlete TV-sendinger. 9-79 år. Prosent	7	..	20	22
10.7. Antall minutter fjernsynsseing en gjennomsnittsdag. 9-79 år ²	135	144	..	121	142	..	153
Menn	156
Kvinner	150
10.8. Andel som har tilgang til video. 9-79 år. Prosent	11	..	18	..	37	44
Menn	47
Kvinner	41
10.9. Andel som har tilgang til PC hjemme. 9-79 år.									
Prosent	9	..	13	..
Menn
Kvinner
10.10. Antall kinobesøk per innbygger	4,3	4,0	3,7	3,8	3,1	3,1	2,7	3,0	2,8
10.11. Andel på kino siste 12 måneder. 9-79 år. Prosent
Menn
Kvinner
10.12. Antall teater-/operabesøk per 1 000 innbyggere	270	304	288	280	259	277	271	280	300
10.13. Andel på klassiske konserter siste 12 måneder. 9-79 år. Prosent
Menn
Kvinner
10.14. Andel som har benyttet kulturtilbud siste 12 måneder. 9-79 år ³ . Prosent
Menn
Kvinner
10.15. Andel med egen kulturaktivitet siste to år. 9-79 år ⁴ . Prosent
Menn
Kvinner
10.16. Medlemmer i Norges idrettsforbund i 1 000	1 392	1 457	1 479	1 561	1 605	1 624	1 633	1 645	1 614
Menn	922	936	950	996	1 012	1 027	1 034	1 037	1 008
Kvinner	470	521	528	565	593	597	599	608	606
10.17. Antall overnattinger på feriereise siste 12 måneder. 16-79 år ⁵	16,0	17,2
Menn	15,0	16,5
Kvinner	18,0	17,9
10.18. Andel som ikke har vært på ferie siste 12 måneder. 16-79 år. Prosent	26	23
Menn	29	24
Kvinner	23	22
10.19. Andel med viktigste feriemål utenfor Norden. 16-79 år. Prosent ⁶
Menn
Kvinner

¹ Inkludert søndagsutgaver. Fra og med 1989 regnes Aftenpostens aftennummer som egen avis. ² Tall for februar til og med 1989, deretter årgjennomsnitt. ³ Kino, teater/musikal/revy, folkebibliotek, konsert, museum, kunstutstilling, ballett/danseforestilling eller opera/operette. ⁴ Med i/opprådt offentlig med amatørteater/revygruppe siste to år, med i kunstforening, driver med/har stilt ut billedkunst/kunsthåndverk siste to år, med i/har optrådt offentlig med kor/orkester siste to år eller spiller instrument regelmessig. ⁵ Før 1999 var det antall dager på feriereiser siste 12 måneder, 16-79 år. ⁶ Før 1999 var det andel som har overnattet på ferietur utenom Norden. Kilde: 10.1-10.2, 10.4, 10.10 og 10.16: Kulturstatistikk. 10.3, 10.5-10.9: Mediebruksundersøkelsene. 10.10 - 10.15: Kulturbruksundersøkelsene. 10.17- 0.19: Ferieundersøkelsene.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
1 565	1 618	1 705	1 736	1 942	2 022	2 037	1 970	1 914	1 936	1 892	1 922	1 903	1 952
4,7	4,8	4,7	4,9	4,2	4,5	4,5	4,5	4,3	4,3	4,2	4,1	4,0	..
..	..	24	21	..	18	19	19	17	18	19	20	22	23
..	..	19	19	..	12	14	15	14	13	15	16	17	17
..	..	28	24	..	24	24	23	21	23	24	24	26	28
557	510	494	688	610	606	594	590	591	587	583	568	553	..
..	..	84	84	..	85	84	82	84	81	81	77	78	77
..	..	87	86	..	86	85	84	85	84	84	79	78	78
..	..	82	81	..	85	83	80	83	79	78	76	77	76
26	..	40	45	..	50	55	55	58	59	61	63	67	66
148	..	114	108	..	113	124	117	119	119	141	138	156	146
149	..	116	115	..	121	128	120	122	126	147	142	152	151
146	..	113	101	..	105	121	114	117	113	136	133	159	140
48	..	51	57	..	64	65	69	70	73	77	79	79	81
51	..	54	62	..	68	67	71	72	74	80	81	82	82
46	..	49	51	..	61	62	67	69	72	74	76	76	80
..	33	39	43	50	57	67	71	75	76
..	36	42	44	52	59	68	74	77	79
..	30	36	41	47	54	66	69	73	74
3,0	2,7	2,5	2,2	2,5	2,7	2,6	2,6	2,5	2,6	2,6	2,6	2,8	2,7
..	..	58	52	..	61	58	62	60	68	63	65	69	66
..	..	56	51	..	62	56	61	59	67	61	64	67	64
..	..	61	53	..	61	61	63	61	70	65	66	71	69
308	311	319	337	347	277	295	253	293	308	314	322	313	...
..	..	27	34	37	37
..	..	23	29	33	32
..	..	31	39	40	41
..	..	89	91	90	92
..	..	88	90	90	91
..	..	90	91	89	93
..	..	34	35	32	32
..	..	30	29	27	27
..	..	39	40	36	37
1 583	1 632	1 710	1 702	1 716	1 721	1 727	1 746	1 783	1 887	1 837	1 648	1 757	...
985	998	1 047	1 045	1 057	1 066	1 074	1 079	1 076	1 160	1 134	1 020	1 082	...
598	634	663	657	659	655	653	667	664	727	702	628	675	...
..	13,9	14,5	13,7	14,0	14,2	15,6	15,1	15,7	15,0
..	13,6	13,7	12,4	13,2	13,9	14,2	14,3	15,0	14,4
..	14,1	15,3	14,8	14,7	14,7	17,0	15,8	16,3	15,5
..	27	27	28	26	28	24	25	23	25
..	27	29	30	28	29	26	28	22	25
..	27	25	25	24	28	22	22	24	25
..	34	32	34	42	45	37	39	39	41
..	32	33	31	39	44	36	35	38	39
..	35	31	37	45	45	37	42	40	43

11. Kriminalitet	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
11.1. Andel av befolkningen 16 år og over som har vært utsatt for vold eller trusler om vold siste 12 måneder. Prosent.....	4	5	..
Menn	4	6	..
Kvinner.....	4	5	..
11.2. Andel av befolkningen 16 år og over som frykter for å bli utsatt for vold eller trusler om vold. Prosent	8	8	..
Menn	2	3	..
Kvinner.....	14	14	..
11.3. Antall anmeldte lovbrudd i alt
Av dette									
Forbrytelser
Forseelser
11.4. Anmeldte forbrytelser per 1 000 innbyggere i alt
Økonomisk forbrytelse
Annen vinningsforbrytelse
Voldsforbrytelse
Seksualforbrytelse ¹
Narkotikaforbrytelse
Skadeverk, forbrytelse
Annen forbrytelse ²
11.5. Antall etterforskede forbrytelser	121 565	131 317	148 276	159 598	151 622	164 067	164 890	198 877	220 338
11.6. Etterforskede forbrytelser etter lovbruddsgruppe. Per 1 000 innbyggere									
I alt	29,7	32,0	36,0	38,6	36,6	39,4	39,5	47,4	52,2
Økonomisk forbrytelse	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,7
Annen vinningsforbrytelse	25,1	26,7	30,2	32,0	30,2	32,7	32,4	39,1	45,5
Voldsforbrytelse	1,2	1,4	1,4	1,7	1,6	1,8	1,7	1,9	2,4
Seksualforbrytelse ¹	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
Narkotikaforbrytelse	0,5	0,7	0,7	0,9	1,1	1,0	1,1	1,1	1,5
Skadeverk, forbrytelse	1,9	2,2	2,5	2,8	2,6	2,6	2,8	3,6	3,9
Annen forbrytelse ²	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6	0,7	0,9
11.7. Oppklaringsprosent etter forbrytelsesgruppe									
I alt	22	23	21	21	23	23	21	18	20
Økonomisk forbrytelse	66	64	59	53	56	55	53	45	36
Annen vinningsforbrytelse	18	18	17	17	19	19	16	13	15
Voldsforbrytelse	57	56	54	54	55	55	52	49	51
Seksualforbrytelse ¹	43	44	40	46	42	44	40	42	39
Narkotikaforbrytelse	84	83	83	83	82	81	79	78	79
Skadeverk, forbrytelse	21	21	18	19	18	20	17	15	18
Annen forbrytelse ²	56	54	56	54	55	54	47	45	47
11.8. Siktete for forbrytelser. Per 1 000 innbyggere 5 år og over									
Menn	6,7	7,0	7,1	7,7	7,1	6,9	6,4	6,6	7,9
Kvinner.....	0,6	0,7	0,7	1,0	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9
11.9. Reaksjoner i forbrytelsessaker									
Reaksjoner per 1 000 innbyggere over kriminell lavalder ³	3,3	3,4	3,6	3,9	3,9	3,8	3,5	3,4	3,5
Andel ubetinget fengsel. Prosent	37	36	36	39	38	36	38	40	40
Gjennomsnittlig fengselsstraff ⁴ . Dager	153	162	179	188	205	195	190	205	202
11.10. Innsatte i fengsel (årlig gjennomsnitt) i alt	1 797	1 800	1 888	2 033	2 044	2 104	2 002	2 023	2 113
Av dette kvinner. Prosent	3,1	3,3	3,5	3,7	4,0	4,0	3,9	4,1	3,9

¹ Tidligere «Sedelighetskriminalitet», jf. nytt kapittel 19 om seksualforbrytelser i straffeloven. ² Inneholder også miljøforbrytelser. ³ Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990. ⁴ Omfatter ubetinget del av kombinert straff.

Kilde: 11.1 og 11.2: Levekårsundersøkelsene. 11.3-11.10: Kriminalstatistikk.

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
..	..	5	5	..	6	5	..
..	..	6	7	..	5	5	..
..	..	5	4	..	6	5	..
..	..	10	9	..	11	8	..
..	..	3	3	..	5	3	..
..	..	18	16	..	17	13	..
..	..	351 723	357 611	346 187	351 634	400 579	411 898	431 608	446 672	437 539	454 249	444 395	461 869
..	..	252 362	254 099	244 659	249 615	286 037	292 249	308 055	318 275	315 924	330 071	321 959	339 192
..	..	99 361	103 512	101 528	102 019	114 542	119 649	123 553	128 397	121 615	124 178	122 436	122 677
..	..	59,4	59,3	56,9	57,7	65,5	66,5	69,7	71,6	70,5	73,3	71,2	74,5
..	..	1,4	1,4	1,4	1,4	1,7	1,3	1,4	1,5	1,5	1,7	1,6	1,6
..	..	45,8	45,6	42,8	43,1	46,4	46,4	48,3	49,2	47,2	48,3	45,1	49
..	..	3,4	3,6	3,8	4,0	4,2	4,6	4,5	4,7	4,8	5,5	5,6	5,8
..	..	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	1,0	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
..	..	3,1	2,9	3,3	3,4	5,4	6,3	7,9	8,8	9,2	9,8	10,9	10,4
..	..	3,7	3,3	3,6	3,7	5,4	5,0	4,8	4,8	5,2	5,3	4,9	4,4
..	..	1,5	1,9	1,5	1,6	1,9	2,0	2,0	2,0	1,9	2,0	2,4	2,5
237 319	235 256	223 122	234 904	248 203	225 214	269 282	275 421	272 653	292 258	307 063	314 027	310 447	...
56,1	55,4	52,2	54,6	57,4	51,8	61,6	62,4	62,1	65,7	68,6	69,7	68,6	...
0,9	0,8	0,9	1,1	1,2	1,1	1,3	1,2	1,4	1,4	1,6	1,5	1,6	...
45,1	44,6	41,2	42,3	44,7	39,1	46,2	45,3	44,0	46,3	47,1	47,2	44,6	...
2,7	2,8	2,8	3,2	3,5	3,7	3,8	3,9	4,1	4,2	4,4	4,9	5,2	...
0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,9	0,6	0,6	0,6	0,6	...
1,9	2,1	2,3	2,6	2,7	2,7	3,6	4,7	5,5	6,8	8,1	8,6	9,7	...
4,0	3,6	3,4	3,7	3,6	3,4	4,9	5,2	4,7	4,6	5,0	5,4	5,1	...
1,1	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	1,4	1,6	1,6	1,7	1,6	1,9	...
23	23	23	24	24	26	24	26	28	28	31	30	33	...
40	46	44	51	50	52	63	62	61	57	58	53	59	...
17	17	16	17	16	17	14	16	16	15	17	15	16	...
53	55	55	55	54	58	55	56	59	57	57	56	59	...
42	44	41	44	43	45	49	36	59	42	45	44	47	...
80	82	82	81	84	84	85	87	86	87	88	87	89	...
20	23	23	25	26	28	20	22	21	22	21	22	25	...
51	53	53	55	54	58	61	66	65	67	69	69	72	...
9,4	10,4	10,1	11,0	11,3	11,3	10,9	11,1	11,5	11,9	13,1	13,9	15,4	...
1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3	1,5	1,7	1,9	2,0	2,2	2,5	2,7	...
4,5	4,7	4,7	5,0	5,0	5,1	5,0	5,1	4,9	5,9	6,3	6,0	9,7	7,6
37	37	36	34	34	34	34	34	35	27	29	29	22	24
207	201	209	217	205	218	196	171	188	186	188	191	179	187
2 208	2 379	2 548	2 477	2 650	2 670	2 610	2 602	2 536	2 466	2 512	2 548	2 762	...
4,0	4,1	4,9	5,1	4,9	4,6	..	5,7	6,1	6,3	6,3	5,9	5,6	...